

อนุสรณ์

พิมพ์ในงาน ฌาปนกิจศพ

นางรักษา พลบุรี (สงวน รัชตะประกร)

ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส

ที่ 20 กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

อนุสรณ์

พิมพ์ในงาน ฌาปนกิจศพ

นางรักษา พลบุรี (สงวน รัชตะประกร)

ณ สุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2511

คุณแม่สงวน รัชตะประกร

ชาตะ วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๓

มรณะ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐

ประวัติคุณแม่สงวน รัชตะประกร

คุณแม่สงวน รัชตะประกร เกิดวันอาทิตย์ที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ (ปีขาล) เป็นบุตรนายเหล็ง อิ๊งอารี และคุณแม่เงิน อิ๊งอารี ที่ตำบลหัวรอ ในคลองเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพี่น้อง ๓ คน คือ นางสาย โล่นักรบ (ถึงแก่กรรม) นายโกศล อิ๊งอารี (ถึงแก่กรรม) และคุณแม่สงวน รัชตะประกร เป็นน้องคนสุดท้อง ได้สมรสกับ พ.ต.ท. พระรักษาพลบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ มีบุตรด้วยกัน ๑ คน คือ พล.ต.ต. สอาด รัชตะประกร ในระหว่างคุณแม่สงวน รัชตะประกร ยังมีชีวิตอยู่เป็นผู้มีนิสัยและจิตใจรักพี่น้องและบุตรหลานมาก ชอบทำบุญการกุศลในทางพุทธศาสนาเป็นประจำ ตามปกตินอกจากไปฟังเทศตามวัดวาอารามแล้วยังเคยไปอยู่ร่วมกับสำนักชี เพื่อบำเพ็ญตนให้เคร่งครัดเลื่อมใสในทางธรรม และทางด้านพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และนำเอาคำสั่งสอนของรสพระธรรม และของสงฆ์มาถ่ายทอดอบรมสั่งสอนลูกหลาน เป็นประจำตลอดมา จนมีอายุได้ ๗๘ ปี

ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้ล้มป่วยเป็นโรคทางเดินโลหิตในเส้นเลือดตามร่างกายตีบ และโลหิตแข็ง จึงทำให้ความจำเสื่อม และอาการได้พรุดโทรมหนักลง จนได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ เวลา ๑๑.๕๐ น.

ความอาลัยของลูกที่พระคุณคุณแม่ฝากไว้

คุณแม่ได้จากลูกไปหลังจากที่คุณแม่ได้อุปการะเลี้ยงดูพร่ำอบรมสั่งสอนลูกตลอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานเกินกว่า ๕๐ ปี คุณแม่ได้ฝากพระคุณความทรงจำต่าง ๆ ให้แก่ลูกของคุณแม่ ซึ่งวาจาที่คุณแม่ได้พร่ำสั่งสอน แววตาแห่งความห่วงใยของคุณแม่ที่มีต่อลูก ได้ฝังอยู่ในจิตสำนึกของลูกตลอดเวลา ลูกของคุณแม่ก็ได้ปฏิญาณไว้ในความกตัญญูซึ่งมีต่อคุณแม่แล้วว่า แม้ชีพของลูกจะทลายไปจากภพนี้ ก็ขอให้ลูกได้ไปเป็นลูกของคุณแม่และรับใช้คุณแม่ในภพหน้าอีก พระคุณและความรักลูกของคุณแม่แต่ครั้งลูกยังเด็กเริ่มจำความได้ แม้สมัยนั้นลูกของคุณแม่จะเป็นนักเรียนเพียงชั้นประถม และเลื่อนขึ้นชั้นมัธยมแล้ว คุณแม่ก็ยังมีความเป็นห่วงในตัวลูกของคุณแม่ ในระหว่างเวลาที่ลูกของคุณแม่ไปและกลับจากโรงเรียนอยู่ตลอดเวลาคราใดเมื่อถึงเวลาโรงเรียนเลิกบ่าย ๒ โมงกว่า หากลูกของคุณแม่ไม่ถึงบ้าน ก็นั่งเป็นห่วงคอยเฝ้ามองดูลูกของคุณแม่กลับจากโรงเรียนมาบ้าน หากผิดเวลาก็ต้องให้คนไปติดตามถามข่าวคราวจากโรงเรียน คุณแม่ไม่เคยเรียกชื่อลูกของคุณแม่เลย ทั้งที่มีชื่อประจำตัว คุณแม่ใช้คำพูดเรียกว่า "หนู" เหมือนกับลูกของท่านเป็นเด็กเล็ก ๆ ตลอดมา แม้ขณะนี้ลูกของท่านจะมีอายุเกินกว่า ๕๐ ปีแล้วก็ตาม จวบจนกระทั่งท่านได้จากลูกไป คุณแม่ท่านชอบพร่ำสั่งสอนอบรมลูกในทางที่ประพฤติตัวดีให้มีศีลธรรม ไม่ให้อิจฉาริษยาท่านผู้ใด ท่านว่า มนุษย์เราหากมีความอิจฉาริษยาท่านผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความสุข มีแต่ทุกข์ใจ ทุกข์กาย เพราะอะไรเพราะจะนั่งจะนอน จะกินก็คอยแต่คิดให้เขาต่ำต้อยกว่าตัว หรือให้ตัวดีกว่าเขา คนเราเกิดมามีดวงชะตาพรหมลิขิตประจำตัวอยู่แล้ว จะดีหรือต่ำต้อยกว่าผู้ใด เป็นเรื่องดวงชะตาของท่านผู้นั้นดวงเขาจะต่ำลง เขาก็ต่ำไปตามดวง ถ้าดวงเขาจะขึ้นดีเด่น แม้ผู้ใดจะไปอิจฉาริษยาเขาแม้จะเอาสิ่งใดมากลั่นแกล้งกันไม่ให้เขาได้ดี ดวงของเขาก็ต้องเดินไปสู่งส่งให้เขาได้ดีจนได้ ไม่มีประโยชน์อะไรจะไปนั่งอิจฉาริษยาใครให้มันเดือดร้อน และทำตนเป็นคนมีจิตใจทราม และจะขาดมิตรด้วย และในด้านมารยาท คุณแม่ก็ได้สั่งสอนให้รู้จักทำตัวให้เหมาะสม ผู้ใดจะยอก็อย่ายกตัวขึ้นสูง ใครจะขู่ก็อย่าทำกลัว ทำตัวของตัวให้ดีมีเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนมนุษย์นั่นแหละความดีจะมีคำสรรเสริญมาเอง และความไม่กลัวสิ่งที่ไม่ควรกลัวนั่นแหละ คนจะไม่มาขู่เรา การจะพูดจากับผู้หลักผู้ใหญ่ต้องสำรวม กิริยาวาจาให้ผู้ใหญ่เห็นว่าเราเป็นเด็กกว่า และ

ต่ำต้อยกว่าท่าน เดินกับผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือก็ควรเดินคล้อยหลังท่าน อย่าเดินทัดเทียมท่าน จะอนุเคราะห์ช่วยเหลือท่านผู้ใด ช่วยท่านได้ก็บอกว่าได้ ช่วยไม่ได้ก็บอกไม่ได้ อย่าให้ผู้มาขอร้องช่วยเหลือต้องผิดหวังเสียเวลาในคำพูดอันไม่มีสัจจะของเรา เขาจะขาดความนับถือ บรรดาญาติมิตรเพื่อนฝูงก็จะน้อยลงไป หากขาดสัจจะ นอกจากนี้จงอย่าดีใจที่ได้สิ่งใดสมหวังจนเกินไป และอย่าเสียใจอาลัยอาวรณ์ในสิ่งที่รักสูญหายจากไป ทั้งนี้ของทุกอย่างในโลก เมื่อมีการเกิดและก่อขึ้นมา ก็ย่อมมีบุบสลายและหักพัง สิ้นไปเป็นของธรรมดา ฉะนั้น เมื่อเราได้ของที่รักหรือหากได้มาแล้วต้องคิดว่าสิ่งนั้นไม่จากหรือสูญหายเราไปก่อน เราก็ต้องจากไปก่อน เป็นเรื่องของธรรมชาติ จึงอย่าดีใจมากมาย เมื่อได้ของรักหรือเสียใจมากมายเมื่อสิ่งนั้นสูญหายและบุบสลายไป คุณแม่ได้สั่งสอนลูกตลอดมาอีกนานาประการ ล้วนแต่ในทางทำจิตใจให้สบายและอย่าสร้างศัตรู แม้เวลาใกล้ที่ท่านจะจากไปก็ยังสั่งสอนลูก จนท่านได้ล้มเจ็บและจากไป ทำให้ลูกคิดถึงท่านไม่รู้วาย เพราะจะหาผู้มีพระคุณใด เป็นห่วงและอบรมตักเตือนเหมือนคุณแม่อีก ไม่มีแล้ว ระหว่างท่านมีชีวิตอยู่ก็ได้มีจิตใจชอบทำบุญแผ่เมตตาให้แก่ผู้ยากจน และทำบุญทางพุทธศาสนามากรายหลายแห่ง ซึ่งท่านมีพระคุณเจ้าที่เป็นสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ คุ้นเคยกับท่านมาก เช่นวัดเทพศิรินทร์ และวัดธรรมมงคล (พระโขนง) ตลอดจนวัดอื่น ๆ ท่านเคยไปทอดกฐินและสร้างพระประธานให้ ฉะนั้นการจากไปของคุณแม่ ผลอานิสงฆ์จากการที่ท่านมีจิตใจชอบการทำบุญของท่าน คงดลบรรบาลให้ท่านไปสู่สุขคติที่เจริญยิ่ง ๆ.

จากลูก

พลตำรวจตรี สอาด รัชตะประกร

คำไว้อาลัยคุณอาว์

ข้าพเจ้าเป็นหลานของท่านโดยบิดาของข้าพเจ้าเป็นพี่ชายของคุณอาว์ พร้อมกันนี้ท่านก็เป็นน้าของข้าพเจ้าอีกตำแหน่งหนึ่ง โดยที่ข้าพเจ้ามาเป็นบุตรบุญธรรมของคุณป้าพี่สาวของคุณอาว์ สรุปแล้วท่านเป็นทั้งสองตำแหน่ง คือเป็นทั้งคุณอาว์และเป็นทั้งคุณน้า แต่ข้าพเจ้าเรียกท่านว่าคุณอาว์ตลอดมาจนข้าพเจ้ามีครอบครัว และมีบุตร จึงได้เรียกท่านในบางครั้งว่าคุณย่าตามบุตร ข้าพเจ้าได้มาเป็นบุตรบุญธรรมของคุณป้า ก็เพราะเมื่อข้าพเจ้าเกิดเผอิญไปมีตำหนิแห่งเดียวกับบุตรสาวของคุณป้า ซึ่งได้ถึงแก่กรรมไปเมื่ออายุประมาณ ๖–๗ ขวบ ด้วยความที่คุณป้ามีบุตรสาวเพียงคนเดียว แล้วมาตายจากไปในขณะที่กำลังน่ารักทำให้ท่านเสียใจมากเลยทำตำหนิไว้เพื่อจะรู้ว่าเด็กคนนั้นไปเกิดที่ไหน เผอิญข้าพเจ้ามีตำหนิอันนั้นเหมือนกับบุตรสาวของท่านที่ถึงแก่กรรมไป เลยทำให้ท่านต้องขอข้าพเจ้าจากน้องชายของท่านมาเลี้ยงเป็นบุตร ตั้งแต่อายุยังไม่อดนม คุณอาว์รักใคร่ข้าพเจ้ามากเพราะข้าพเจ้าเป็นหลานสาวคนเดียวของท่านที่เกิดจากญาติพี่น้องที่ร่วมบิดามารดาเดียวกับท่าน คุณอาว์เป็นสตรีที่เพียบพร้อมด้วยความดี มีความอดทน ขยัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี และเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ คุณอาว์นับได้ว่าเป็นคนใจบุญมาก ท่านทำบุญโดยไม่ต้องออกปากบอกเรี่ยไรจากใครให้ช่วยท่านทำ โดยลำพังของท่านคนเดียว ท่านทำบุญไม่เคยเอาหน้า ไม่เคยให้ประกาศชื่อเสียงในทางใดทั้งสิ้น ท่านทำบุญเพื่อความอิ่มเอิบใจของท่านคนเดียว ท่านทำบุญมากมาย เท่าที่ข้าพเจ้าจำได้ก็มีทอดกฐิน สร้างวัด สร้างโรงเรียน ขุดบ่อน้ำ บวชพระ สร้างพระประธาน ซ่อมกุฏิ ถวายเงินแก่พระสงฆ์เป็นประจำเดือน พร้อมทั้งทำบุญตามพิธีทางศาสนาของทุกปี ไม่เคยขาด ท่านเคยปรารภกับข้าพเจ้าเสมอว่าการทำบุญให้ทานนั้นทำให้จิตต์ใจสบาย ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และทำให้ลูกหลานของท่านเจริญรุ่งเรือง เพราะบรรพบุรุษประกอบกรรมดีไว้ บุญกุศลก็จะส่งถึงลูกหลาน และทุกครั้งที่ท่านทำบุญท่านได้ขอพรให้ลูกหลานทุกคนจงเป็นคนมีใจบุญช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ประกอบแต่ความดีเพื่อวงศ์สกุลจะได้เจริญรุ่งเรืองต่อไป คุณอาว์เป็นคนมีระเบียบมาก ทั้ง ๆ ที่ท่านมีบุตรชายเพียงคนเดียว คือคุณพี่สะอาด ท่านก็ไม่เคยตามใจ ทั้งคุณพี่สะอาดและข้าพเจ้ากลัวท่านเหมือนหนูกลัวแมว เมื่อสมัยเด็ก ๆ ถ้าท่านให้ทำอะไรต้องทำทันทีจะหลบหลีกไม่ได้ ท่านเป็นคนเด็ดขาด ท่านขยันต่องานบ้านเป็นอย่างยิ่ง ชนิดที่เรียกได้ว่า "มืออยู่ไม่สุข" คุณอาว์มีลูกหลานน้อยแต่ท่านก็ไม่เลี้ยงไว้ดูเล่น ท่านใช้งานตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น

นอกจากเวลาไปเรียนหนังสือเท่านั้นท่านจึงจะไม่ใช้ทำงาน แต่ตอนเย็นเมื่อกลับมาท่านก็จะให้เข้าครัวหัดทำกับข้าวกับคนครัวของท่าน บางทีท่านก็เข้าครัวควบคุมหรือแสดงเสียเอง สรุปแล้วลูกและหลานทุกคนต้องทำงานเป็นทุกอย่าง ฉะนั้นจึงทำให้ข้าพเจ้าเป็นได้ทั้งนายและเป็นได้ทั้งบ่าว บุญคุณของท่านอันนี้ทำให้ข้าพเจ้าทำกับข้าวเป็นหลายอย่าง และทำงานบ้านได้ทุกอย่าง ฉะนั้นเวลาใดที่ข้าพเจ้าขาดคนใช้จึงไม่ทำให้ข้าพเจ้าต้องเดือดร้อนเหมือนครอบครัวอื่น ๆ เพราะข้าพเจ้าได้รับการอบรมจากคุณอาว์มาจึงทำงานบ้านทุกอย่างได้ด้วยตัวของข้าพเจ้าเอง ไม่ต้องพึ่งคนอื่น ฉะนั้นคุณอาว์จึงมีพระคุณแก่ข้าพเจ้าจนไม่อาจจะหาคำพูดใด ๆ มาพรรณาให้เหมาะสมได้ การจากไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีกของคุณอาว์จึงเป็นที่อาลัยอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าขอตั้งจิตรอธิษฐานขอให้กุศลผลบุญที่ข้าพเจ้าได้สร้างสมไว้แล้วและจะมีโอกาสสร้างสมต่อ ๆ ไปอีกจนตลอดชีวิตจงเป็นผลดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณอาว์ที่รักและนับถืออย่างยิ่งของข้าพเจ้าจงไปสู่สุคติวิสัยในสัมปรายภพนั้นเทอญ

สมจิตร กุลทองคำ

๑ มกราคม ๒๕๑๑

๒๒๗ ซอยทองหล่อ คลองตัน พระโขนง

ขอขอบพระคุณ พระโศภนศีลคุณ (หลวงปู่)

เนื่องในงานฌาปนกิจศพมารดาข้าพเจ้าครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้หลวงปู่เป็นผู้จัดการหาหนังสือมาจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ และในการจัดการศพมารดาข้าพเจ้า หลวงปู่ได้เป็นธุระช่วยเหลือดำเนินการ

นอกจากนี้ เมื่อครั้งบิดาข้าพเจ้าถึงแก่กรรม หลวงปู่ก็ได้เป็นธุระจัดการช่วยเหลือจนเป็นที่เรียบร้อยเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

พล.ต.ต. สอาด รัชตะประกร

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ

ขอขอบพระคุณ พระโสภณศีลคุณ (หลวงปู่)

[illegible]

นอกจากนี้ [illegible]

[illegible]

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ

คำนำ

เนื่องในงานฌาปนกิจศพ นางรักษา พลบุรี (สงวน รัชตะประกร) มารดา พล.ต.ต. สอาด รัชตะประกร ในวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๑ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส พล.ต.ต. สอาด รัชตะประกร ได้มาปรึกษาอาตมา ขอให้จัดหนังสือ เพื่อชำร่วยในงานครั้งนี้ อาตมาได้จัดหนังสือธรรมต่าง ๆ และพระวินัยบัญญัติ เพราะเห็นว่า นางรักษา พลบุรี (สงวน รัชตะประกร) เป็นผู้เอาใจใส่ในทางพุทธศาสนามาก เช่น มาถือศีลฟังธรรมพระเทศนาในวันธรรมสวนะเป็นประจำ และยังได้ไปพักผ่อนสงบจิตใจตามคณะชีต่าง ๆ เพื่อหาความสงบสุขจนตราบเท่ากำลังความสามารถที่จะทำได้ จนกระทั่งล้มป่วยด้วยโรคชรา และถึงอนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ด้วยอาการสงบ

ฉะนั้น อาตมาภาพ ขอโมทนาส่วนกุศลบุญราศีที่ พล.ต.ต. สอาด รัชตะประกร ได้บำเพ็ญกุศล ทักษิณานุปทานอุทิศ แด่ มารดา ครั้งนี้ ขอกุศลทั้งนี้จงเป็นปัจจัยส่งเสริมให้นางรักษา พลบุรี (สงวน รัชตะประกร) ประสบ แด่ อิฏฐ์คุณมนุญผล เสวยทิพยสมบัติในสัมปรายภพ ดังเจตจำนงค์ ของ พล.ต.ต. สอาด รัชตะประกร ผู้เป็นบุตร ทุกประการเทอญ.

พระโศภนศีลคุณ
วัดเทพศิรินทราวาส
วันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๑

ทำวัตรแปล

ทำวัตรเช้า

นมัสการเจดีย์พระสถูป พระพุทธรูป ๒ เวลา เช้า ๑ ค่ำ ๑ เป็นเวลาระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ให้เจริญความเชื่อความเลื่อมใส บำเพ็ญภาวนามัยบุญ.

นมัสการเช้า ผู้เป็นหัวหน้าพึงเริ่มนำดังนี้ว่า

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา,	พระผู้มีพระภาค ผู้ไกลกิเลส ตรัสรู้ชอบเอง,
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ.	ข้าพเจ้าถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า (กราบลงหน ๑)
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาค ตรัสดีแล้ว,
ธมฺมํ นมสฺสามิ.	ข้าพเจ้านมัสการ พระธรรม (กราบลงหน ๑)
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สงฺฆํ นมามิ.	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ปฏิบัติดี, ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์ (กราบลงหน ๑)
	นำทำวัตรต่อไปดังนี้
	(หนฺท มยํ พุทฺธสฺส ภควโต ปุพฺพภาคนมการํ กโรม เส. สวดพร้อมกัน)
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ หน)	ความนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น (๓ หน, นำ **หนฺท มยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
โย โส ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	พระตถาคตเจ้านั้น พระองค์ใดเป็นผู้ไกลกิเลส ตรัสรู้ชอบเอง,
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู,	ทรงประกอบด้วยวิชชาและจรณะ ดำเนินด้วย กาย วาจา ใจดี ทรงทราบโลกแจ้งชัด,
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา.	เป็นผู้ฝึกหัด คนที่ควรฝึกหัดไม่มีใครสู้เป็นครูสั่งสอน ของเทวดาและมนุษย์ ทรงตื่นแล้วจากหลับคือกิเลส ทรงแจกคุณพิเศษแก่ประชุมชน

โย อิมํ โลกํ สเทวกํ สมารกํ สพฺรหฺมกํ, สสฺสมณพฺราหฺมณึ ปชํ สเทวมนุสฺสํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา ปเวเทสิ.	พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้ กับทั้งเทวดาทั้งมาร ทั้งพรหม ซึ่งประชาชน ทั้งสมณะพราหมณ์ ทั้งเทวดามนุษย์ ด้วยพระปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ได้ทรงประกาศให้ทราบ
โย ธมฺมํ เทเสสิ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ,	พระผู้มีพระภาคพระองค์ใด ทรงแสดงพระธรรม ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด,
สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสสิ.	ทรงประกาศ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งเนื้อความ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริบูรณ์สิ้นเชิง บริสุทธิ์สิ้นเชิง.
ตมหํ ภควนฺตํ อภิปูชยามิ	ข้าพเจ้า บูชาเฉพาะพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ข้าพเจ้า
ตมหํ ภควนฺตํ สิรสา นมามิ.	นอบน้อม พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น ด้วยเศียรเกล้า (กราบลง นำ **หนฺท มยํ ธมฺมาภิถุตึ กโรม เส** สวดพร้อมกัน)
โย โส สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรมนั้น ส่วนใด อันพระผู้มีพระภาค ตรัสดีแล้ว
สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก,	อันผู้ปฏิบัติเห็นเอง ให้ผลไม่มีกาล ควรที่จะเรียกว่าท่านจงมาดูได้
โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ.	ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจอันพวกวิญญูชน พึงรู้ได้เฉพาะตัว
ตมหํ ธมฺมํ อภิปูชยามิ.	ข้าพเจ้า บูชาฉะเพาะพระธรรม ส่วนนั้นข้าพเจ้า นอบน้อม
ตมหํ ธมฺมํ สิรสา นมามิ	พระธรรม ส่วนนั้น ด้วยเศียรเกล้า (กราบลง นำ **หนฺท มยํ สงฺฆาภิถุตึ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
โย โส สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนั้น หมู่ใดปฏิปฏิบัติดี,
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนั้น ปฏิบัติซื่อตรง,

ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติถูก,
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ปฏิบัติชอบยิ่ง
ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ คือใครบ้าง คือ ๔ คู่บุรุษ (แยก) เป็นบุรุษบุคคล ๘ จำพวก
เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี่ เป็นพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค,
อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย,	เป็นผู้ควรรับของที่นำมาบูชา เป็นผู้ควรต้อนรับดังแขกเป็นผู้ควรรับทักขิณาทาน เป็นผู้อันบุคคลควรกระทำอัญชลี
อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส.	เป็นไร่นาบุญ ของโลกไม่มีที่อื่นสู้
ตมหํ สงฺฆํ อภิปูชยามิ.	ข้าพเจ้า บูชาฉะเพาะพระสงฆ์นั้น ข้าพเจ้านอบน้อม พระสงฆ์
ตมหํ สงฺฆํ สิรสา นมามิ.	นั้น ด้วยเศียรเกล้า. (กราบลง แล้วนั่งเป็นปกติ นำ **หนฺท มยํ รตนตฺตยปฺปณามคาถาโยเจว สํเวคปริทีปกปาฐญฺจ ภณาม เส.** สวดพร้อมกัน)
พุทฺโธ สุสุทฺโธ กรุณามหณฺโว,	พระพุทธเจ้า พระองค์ใด เป็นผู้บริสุทธิ์ดี มีพระกรุณาอันใหญ่ดังมหาสมุทร มีพระเนตร คือ พระวรญาณอัน
โยจฺจนฺตสุทฺธพฺพรญาณโลจโน,	บริสุทธิ์อย่างยอดยิ่ง,
โลกสฺสปาปูปกิเลสฆาตโก,	เป็นผู้กำจัดเสียซึ่งบาปและอุปกิเลส ของโลก,
วนฺทามิ พุทฺธํ อหมาทเรนตํ.	ข้าพเจ้าไหว้ พระพุทธเจ้า พระองค์นั้น โดยเอื้อเฟื้อ
ธมฺโม ปทีโปวิย ตสฺส สตฺถุโน, โย มคฺคปากามตเภทภินฺนโก,	พระธรรม ของพระศาสดานั้น สว่างแจ่มใส เหมือนดวงประทีป (คือ) พระธรรมใด เป็นโลกุตตระต่างโดยประเภทแห่งมรรคและผล และอมฤตนฤพาน,
โลกุตฺตโร โย จ ตทตฺถทีปโน,	และพระธรรมใด เป็นเครื่องแสดงเนื้อความแห่งโลกุตตระนั้น,
วนฺทามิ ธมฺมํ อหมาทเรนตํ	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมนั้น โดยเอื้อเฟื้อ
สงฺโฆ สุเขตฺตาภฺยติเขตฺตสญฺญิโต, โย ทิฏฺฐสนฺโต สุคตานุโพธโก,	พระสงฆ์ใดเป็นไปโดยชื่อว่า เป็นเขตต์อันยิ่งเหลือเกินโดยความเป็นเขตต์อันดี มีธรรมอันสงบได้เห็นแล้ว ตรัสรู้ตามพระสุคตเจ้า,

โลลปฺหีโน อริโย สุเมธโส,	มีความโลเลอันละได้แล้วเป็นพระอริยบุคคลมีปัญญาดี,
วนฺทามิ สงฺฆํ อหมาทเรนตํ	ข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์นั้น โดยเอื้อเฟื้อ
อิจฺเจวเมกนฺตภิปูชเนยฺยกํ,	บุญส่วนใด อันข้าพเจ้าไหว้ซึ่งวัตถุ ๓ ควรบูชาอย่างยิ่ง
วตฺถุตฺตยํวนฺทยตาภิสงฺขตํ,	โดยส่วนเดียว ได้ก่อสร้างดังกล่าวมาแล้วอย่างนี้ขออุปัทวะ
ปุญฺญํ มยา ยํ มม สพฺพุ-	ทั้งปวง จงอย่ามีแก่ข้าพเจ้าเลย เพราะความศักดิ์สิทธิ์ ของ
ปทฺทวา, มา โหนฺตุ เว ตสฺส	อานุภาพแห่งบุญนั้น
ปภาวสิทฺธิยา.	
อิธ ตถาคโต โลเก อุปฺปนฺโน	พระตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บังเกิดขึ้นแล้วใน
อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ.	โลกนี้
ธมฺโม จ เทสิโต นิยฺยานิโก	อนึ่ง พระธรรม เป็นนิยยานิกะ นำสัตว์ออกไปจากกองทุกข์
อุปสมิโก ปรินิพฺพานิโก	เป็นไปเพื่อสงบระงับกิเลส เป็นไปเพื่อปรินิพพาน (ดับ
สมฺโพธคามี สุคตปฺปเวทิโต.	เพลิงกิเลสและกองทุกข์หมด) ดำเนินไปสู่ความตรัสรู้ อัน พระสุคตเจ้าทรงประกาศไว้แล้ว
มยนฺตํ ธมฺมํ สุตฺวา เอวํ ชานาม.	ข้าพเจ้าทั้งหลาย ได้ฟังพระธรรมนั้นแล้ว จึงทราบอย่างนี้ว่า
ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา มรณมฺปิ ทุกฺขํ.	ความเกิด ก็เป็นทุกข์ ความแก่ ก็เป็นทุกข์ ความตาย ก็เป็นทุกข์
โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา	ความโศกและความพิไรรำพัน และความทุกข์กาย และความทุกข์ใจ และความคับใจก็ล้วนเป็นทุกข์
อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข	ความประจวบกับสัตว์ และสังขารที่ไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์
ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข	ความพลัดพรากจากสัตว์ และสังขารที่รัก ก็เป็นทุกข์
ยมฺปิจฺฉํ นลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ.	ปรารถนาไม่ได้ (สมหวัง) อันใด แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์.
สงฺขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา.	โดยย่อ อุปาทานักขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์.
เสยฺยถีทํ.	อุปาทานักขันธ์ทั้ง ๕ คืออะไรบ้าง
รูปูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานักขันธ์ คือรูป,
เวทนูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานักขันธ์ คือเวทนา,
สญฺญูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานักขันธ์ คือสัญญา,

สงฺขารูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานักขันธ์ คือสังขาร,
วิญฺญาณูปาทานกฺขนฺโธ,	อุปาทานักขันธ์ คือวิญญาณ
เยสํ ปริญฺญาย,	เพื่อความกำหนดรู้อุปาทานักขันธ์ทั้ง ๕ อย่างไรเล่า
ธรมาโน โส ภควา,	พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่,
เอวํ พหุลํ สาวเก วิเนติ.	ย่อมทรงฝึก สาวกทั้งหลายมากอย่างนี้
เอวํ ภาคา จ ปนสฺส ภวโต	ก็แหละพระวาจาที่ทรงสั่งสอน ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
สาวเกสุ อนุสาสนี, พหุลา ปวตฺตติ.	มีส่วนอย่างนี้ เป็นไปมากในสาวกทั้งหลายว่า
รูปํ อนิจฺจํ,	รูป ไม่เที่ยง,
เวทนา อนิจฺจา,	เวทนา ไม่เที่ยง,
สญฺญา อนิจฺจา	สัญญา ไม่เที่ยง,
สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขาร ไม่เที่ยง,
วิญฺญาณํ อนิจฺจา,	วิญญาณ ไม่เที่ยง,
รูปํ อนตฺตา,	รูป ไม่ใช่ตัวตน,
เวทนา อนตฺตา,	เวทนา ไม่ใช่ตัวตน,
สญฺญา อนตฺตา,	สัญญา ไม่ใช่ตัวตน,
สงฺขารา อนตฺตา,	สังขาร ไม่ใช่ตัวตน,
วิญฺญาณํ อนตฺตา,	วิญญาณ ไม่ใช่ตัวตน,
สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา,	สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง,
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ.	ธรรมทั้งปวง ไม่ใช่ตัวตนดังนี้.
เต มยํ,	ข้าพเจ้า เหล่านั้น,
โอติณฺณามฺห ชาติยา ชรามรเณน, โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ,	มีศรัทธาออกจากเรือน บวชไม่มีเรือนอุทิศต่อพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุธเจ้านั้น
ทุกฺโขติณฺณา ทุกฺขปเรตา, อปฺเปวนามิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา	แม้เสด็จปรินิพพานนานแล้ว ด้วยความตั้งใจว่าพวกเรา เป็นผู้อันความเกิด ความแก่และความตาย ความโศก ความพิไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับใจ

ปญฺญาเยถาติ, จิรปรินิพฺพุตมฺปิ	ครอบงำแล้วอันทุกข์เบียดเบียฬ อันทุกข์แวดล้อมแล้วทำไฉน
ตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส อรหนฺตํ	ความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นอันนี้ จะพึงปรากฏ (แก่
สมฺมาสมฺพุทฺธํ, สทฺธา	พวกเรา) ดังนี้
อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา.	
ตสฺมึ ภควติ พฺรหฺมจริยํ จราม,	พวกเราประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น,
ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺนา,	ประกอบด้วยสิกขาและสาชีพของภิกษุทั้งหลาย
ตํ โน พฺรหฺมจริยํ,	อันว่าพรหมจรรย์ ของพวกเรานั้น,
อิมสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยาย สํวตฺตตุ.	จงเป็นไป เพื่อทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นอันนี้เถิด,

ถ้าสามเณรสวด พึงเว้นคำว่า "ภิกฺขูนํ สิกฺขาสาชีวสมาปนฺนา."

ถ้าอุบาสกอุบาสิกาสวดมาตั้งแต่ "อิธตถาคโต" จนถึง "ปญฺญาเยถาติ" แล้วสวดต่อดังนี้ "จิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คตา ,ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ ตสฺส ภควโต สาสนํ ยถาสตฺติ ยถาพลํ มนสิกโรม อนุปฏิปชฺชาม" แปลว่า ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้เสด็จปรินิพพานนานแล้ว กับทั้งพระธรรมพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ (ที่ระลึกที่พึ่ง) ย่อมกระทำในใจ ย่อมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นตามสติตามกำลัง ด้วยความตั้งใจว่า (บทต่อไป แปลเหมือนกันกับคำแปลบทสวดสำหรับพระภิกสุและสามเณร) สา สา โน ปฏิปตฺติ, ขอความปฏิบัติของข้าพเจ้าทั้งหลายนั้น ๆ (บทต่อไปสวดและแปลเหมือนกัน)

ถ้าอุบาสิกาสวดบท "เต มยํ" นั้น ให้แปลงเป็น "ตา มยํ"

จบทำวัตรเช้า

ทำวัตรค่ำ

นมัสการเวลาค่ำ ผู้เป็นหัวหน้าพึงเริ่มนำ ดังว่านี้

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา,	พระผู้มีพระภาค ผู้ไกลกิเลส ตรัสรู้ชอบเอง,
พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ.	ข้าพเจ้าถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า (กราบลงหน ๑)
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว,
ธมฺมํ นมสฺสามิ.	ข้าพเจ้านมัสการ พระธรรม (กราบลงหน ๑)
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สงฺฆํ นมามิ.	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค ปฏิบัติดี, ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์. (กราบลงหน ๑) (นำทำวัตรต่อไปดังนี้ **หนฺททานิ มยนฺตํ ภควนฺตํ วาจาย อภิคายิตุํ ปุพฺพภาคนมการญฺเจว พุทฺธานุสฺสตินยญฺจ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. (๓หน)	ความนอบน้อม แด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น. (๓ หน)
ตํ โข ปน ภควนฺตํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต,	ก็แล เกียรติศัพท์ อันไพเราะ เฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ระบือไปแล้วอย่างนี้ว่า,
อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ,	แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกลกิเลส ตรัสรู้ชอบเอง,
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู,	ทรงประกอบด้วยวิชชาและจรณะ ดำเนินด้วย กาย วาจา ใจดี ทรงทราบโลกแจ้งชัด,
อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ.	เป็นผู้ฝึกหัด คนที่ควรฝึกหัด ไม่มีใครสู้ เป็นครูสั่งสอนของเทวดาและมนุษย์ ตื่นแล้วจากหลับคือกิเลส ทรงแจกคุณพิเศษ แก่ประชุมชนดังนี้ (หยุดระลึกความในพระพุทธคุณตามควรแล้ว เริ่มนำว่า **หนฺทมยํ พุทฺธาภิถุตึ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
พุทฺธวารหนฺตวรตาทิคุณาภิยุตฺโต, สุทฺธาภิ-	พระพุทธเจ้าพระองค์ใดทรงประดับด้วยพระคุณ มีความเป็นผู้ไกลกิเลส ผู้ประเสริฐเป็นต้น มีพระบวรสันดานประกอบด้วย

ญาณกรุณาหิ สมาคตตฺโต, โพเธสิ โย สุชนตํ กมลํว สูโร,	พระบริสุทธิคุณและพระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ ยังประชุมสาธุชน ให้เบิกบานแล้ว (ด้วยคุณพิเศษ) เหมือนอาทิตย์ยังดอกบัวให้บานฉะนั้น
วนฺทามหํ ตมรณํ สิรสา ชิเนนฺทํ.	ข้าพเจ้า ไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ไม่มีข้าศึก เป็นใหญ่กว่าผู้ชนะศึก ด้วยเศียรเกล้า
พุทฺโธ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ.	พระพุทธเจ้า พระองค์ใด เป็นสรณะอันเกษมอุดม ของสรรพสัตว์
ปฐมานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.	ข้าพเจ้า ไหว้พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกที่ ๑ ด้วยเศียรเกล้า.
พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโสว พุทฺโธ เม สามิกิสฺสโร.	ข้าพเจ้า ขอเป็นทาสของพระพุทธเจ้าทีเดียว พระพุทธเจ้าเป็นเจ้า เป็นนายของข้าพเจ้า
พุทฺโธ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม.	พระพุทธเจ้า ทรงกำจัดเสีย ซึ่งทุกข์ และทรงอำนวย ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล แก่ข้าพเจ้า
พุทฺธสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ.	ข้าพเจ้า ขอมอบร่างกาย และถวายชีวิตอันนี้แด่พระพุทธเจ้า
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ พุทฺธสฺเสว สุโพธิตํ.	ข้าพเจ้ากำลังไหว้ ซึ่งความตรัสรู้ดี ของพระพุทธเจ้า แท้จริงจักประพฤติ (ตาม)
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ พุทฺโธ เม สรณํ วรํ.	สรณะอื่น ของข้าพเจ้าไม่มี พระพุทธเจ้าเป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า.
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ขอข้าพเจ้า พึงเจริญในพระศาสนา ของพระศาสดา ด้วยอันกล่าวคำสัตย์นี้.
พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ.	บุญส่วนใด อันข้าพเจ้าไหว้พระพุทธเจ้า สร้างสมแล้ว ในที่นี้
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	ขออันตราย แม้ทั้งปวงอย่าได้มี แก่ข้าพเจ้าเพราะเดช แห่งบุญส่วนนั้น
	(กราบลงหมอบว่า)
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา, พุทฺเธ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้ากระทำแล้วในพระพุทธเจ้าด้วยกาย หรือด้วยวาจา หรือด้วยใจ,

พุทฺโธ ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระพุทธเจ้า จงทรงรับซึ่งกรรมชั่วนั้น อันเป็นโทษผิดที่ล่วงไปแล้ว
กาลนฺตเร สํวริตุํ พุทฺเธ	เพื่อระวังในพระพุทธเจ้าในกาลเบื้องหน้าต่อไป (แล้วลุกขึ้นนั่งคุกเข่า หัวหน้านำดังนี้ **หนฺท มยํ ธมฺมานุสฺสตินยํ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม,	พระธรรม อันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ปฏิบัติเห็นเอง
สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก,	ให้ผลไม่มีกาล ควรที่จะเรียกว่าท่านจงมาดูได้,
โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ	ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ อันพวกวิญญูใน พึงรู้ได้เฉพาะตัว ๆ
เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ.	ดังนี้ (หยุดระลึกความในพระธรรมคุณตามควรแล้วเริ่มนำว่า **หนฺท มยํ ธมฺมาภิคีตึ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
สฺวากฺขาตตาทิคุณโยค-	พระธรรมใด ประเสริฐด้วยสามารถแห่งอันประกอบด้วยคุณ
วเสน เสยฺโย, โย มคฺคปาก-	มีความเป็นธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสดีแล้วเป็นต้น
ปริยตฺติวิโมกฺขเภโท,	ต่างโดยมรรคและผลและปริยัติและนิพพาน มีปกติทรงไว้ ซึ่ง
ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี,	บุคคลผู้ทรงพระธรรมนั้น จากอันตกไปในโลกชั่ว,
วนฺทามหํ ตมหรํ วรธมฺมเมตํ.	ข้าพเจ้าไหว้พระธรรมอันประเสริฐนั้น อันนำเสียซึ่งโมหะ ดุจมืด.
ธมฺโม โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ.	พระธรรมใด เป็นสรณะอันเกษม อุดมของสรรพสัตว์.
ทุติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ.	ข้าพเจ้า ไหว้พระธรรมนั้น เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกที่ ๒ ด้วยเศียรเกล้า
ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโส ว	ข้าพเจ้าขอเป็นทาสของพระธรรมทีเดียว พระธรรมเป็นเจ้า
ธมฺโม เม สามิกิสฺสโร.	เป็นนายของข้าพเจ้า,
ธมฺโม ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม.	พระธรรมกำจัดเสียซึ่งทุกข์ และอำนวยซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า
ธมฺมสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺจีวิตญฺจิทํ.	ข้าพเจ้าขอมอบร่างกายและถวายชีวิตอันนี้ แด่พระธรรม.

วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ ธมฺมสฺเสว สุธมฺมตํ.	ข้าพเจ้ากำลังไหว้ ซึ่งความที่พระธรรม เป็นธรรมดีแท้จริง จักประพฤติ (ตาม)
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ ธมฺโม เม สรณํ วรํ.	สรณะอื่น ของข้าพเจ้าไม่มี พระธรรมเป็นสรณะ อันประเสริฐ ของข้าพเจ้า
เอเตน สจฺจวชฺเชน วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน.	ขอข้าพเจ้าพึงเจริญในพระศาสนา ของพระศาสดา ด้วยอันกล่าวคำสัตย์นี้.
ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ.	บุญส่วนใด อันข้าพเจ้าไหว้พระธรรม สร้างสมแล้วในที่นี้
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	ขออันตราย แม้ทั้งปวงอย่าได้มี แก่ข้าพเจ้าเพราะเดช แห่งบุญส่วนนั้น
	(กราบลงหมอบว่า)
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา, ธมฺเม กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้ากระทำแล้วในพระธรรม ด้วยกาย หรือด้วยวาจา หรือด้วยใจ,
ธมฺโม ปฏิคฺคณฺหตุ อจฺจยนฺตํ,	ขอพระธรรม จงรับซึ่งกรรมชั่วนั้น อันเป็นโทษผิดที่ล่วงไปแล้ว.
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว ธมฺเม	เพื่อระวังในพระธรรมในกาลเบื้องหน้าต่อไป (แล้วลุกขึ้นนั่งคุกเข่า หัวหน้านำดังนี้ **หนฺท มยํ สงฺฆานุสฺสตินยํ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาค ปฏิบัติดี,
อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติซื่อตรง,
ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติออกไปจากกิเลสและทุกข์
สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ,	พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคปฏิบัติชอบยิ่ง,
ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา,	พระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ คือใครบ้าง คือ ๔ คู่บุรุษ (แยก) เป็นบุรุษบุคคล ๘ จำพวก

เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ,	นี่ เป็นพระสงฆ์ สาวกของพระผู้มีพระภาค,
อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย, อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ.	เป็นผู้ควรรับของที่นำมาบูชา เป็นผู้ควรต้อนรับดั่งแขก เป็นผู้ควรรับทักขิณาทาน เป็นผู้อันบุคคลควรกระทำอัญชลี เป็นไร่นาบุญ ของโลกไม่มีที่อื่นสู้ดังนี้ (หยุดระลึกความ ในพระสังฆคุณตามควร แล้วเริ่มนำว่า **หนฺท มยํ สงฺฆาภิคีตึ กโรม เส.** สวดพร้อมกัน)
สทฺธมฺมโช สุปฏิปตฺติ-คุณาทิยุตฺโต, โยฏฺฐพฺพิโธ อริยปุคฺคลสงฺฆเสฏฺโฐ,	พระสงฆ์ใดเกิดจากพระสัทธรรม ประกอบด้วยคุณ มีคุณคือความปฏิบัติดีเป็นต้น ประเสริฐที่สุดโดยความเป็นหมู่แห่งพระอริยบุคคลมี ๘ พวก
สีลาทิธมฺมปวราสยกายจิตฺโต,	มีอัธยาศัยและกายและจิตต์ อันประเสริฐ เพราะธรรมมีศีลเป็นต้น
วนฺทามหํ ตมริยาน คณํ สุสุทฺธํ,	ข้าพเจ้า ไหว้หมู่แห่งพระอริยสงฆ์นั้น ผู้บริสุทธิ์ดีแล้ว
สงฺโฆ โย สพฺพปาณีนํ สรณํ เขมมุตฺตมํ,	พระสงฆ์ใด เป็นสรณะอันเกษม อุดม ของสรรพสัตว์,
ตติยานุสฺสติฏฺฐานํ วนฺทามิ ตํ สิเรนหํ,	ข้าพเจ้า ไหว้พระสงฆ์นั้น เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกที่ ๓ ด้วยเศียรเกล้า,
สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโสว	ข้าพเจ้า ขอเป็นทาสของพระสงฆ์ทีเดียว
สงฺโฆ เม สามิกิสฺสโร,	พระสงฆ์เป็นเจ้า เป็นนายของข้าพเจ้า,
สงฺโฆ ทุกฺขสฺส ฆาตา จ วิธาตา จ หิตสฺส เม,	พระสงฆ์กำจัดเสีย ซึ่งทุกข์ และอำนวยซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า,
สงฺฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ,	ข้าพเจ้าขอมอบร่างกายและถวายชีวิตอันนี้ แด่พระสงฆ์,
วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ สงฺฆสฺโสปฏิปนฺนตํ,	ข้าพเจ้ากำลังไหว้ ซึ่งความที่พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดี จักประพฤติ (ตาม),
นตฺถิ เม สรณํ อญฺญํ สงฺโฆ เม สรณํ วรํ,	สรณะอื่น ของข้าพเจ้าไม่มี พระสงฆ์เป็นสรณะอันประเสริฐของข้าพเจ้า,

เอเตน สจฺจวชฺเชน	ขอข้าพเจ้า พึงเจริญในพระศาสนา ของพระศาสดา ด้วย
วฑฺเฒยฺยํ สตฺถุ สาสเน,	อันกล่าวคำสัตย์นี้,
สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน	บุญส่วนใด อันข้าพเจ้าไหว้พระสงฆ์ สร้างสมแล้วในที่นี้,
ยํ ปุญฺญํ ปสุตํ อิธ,	
สพฺเพปิ อนฺตรายา เม	ขออันตราย แม้ทั้งปวงอย่าได้มี แก่ข้าพเจ้าเพราะเดช แห่ง
มาเหสุํ ตสฺส เตชสา.	บุญส่วนนั้น (กราบลงหมอบว่า)
กาเยน วาจาย ว เจตสา วา,	กรรมชั่วใด อันข้าพเจ้ากระทำแล้ว ในพระสงฆ์ ด้วยกาย
สงฺเฆ กุกมฺมํ ปกตํ มยา ยํ,	หรือด้วยวาจาหรือด้วยใจ,
สงฺโฆ ปฏิคฺคณฺหตุ	ขอพระสงฆ์ จงรับซึ่งกรรมชั่วนั้น อันเป็นโทษผิดที่ล่วง
อจฺจยนฺตํ,	ไปแล้ว,
กาลนฺตเร สํวริตุํ ว สงฺเฆ.	เพื่อระวังในพระสงฆ์ ในกาลเบื้องหน้าต่อไป. ฯ

จบทำวัตรค่ำ

ทำวัตรค่ำนี้เป็นอย่างผู้ชายสวด ถ้าผู้หญิงสวดมีที่เปลี่ยนบางแห่งดังนี้ **พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาโส ว, ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาโส ว, สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาโส ว,** ให้เปลี่ยนเป็น **พุทฺธสฺสาหสฺมิ ทาสี ว, ธมฺมสฺสาหสฺมิ ทาสี ว, สงฺฆสฺสาหสฺมิ ทาสี ว,** คือเปลี่ยน **ทาโส** เป็น **ทาสี** และแปลก็ว่า เป็นทาสี ฉะนี้ **วนฺทนฺโตหํ จริสฺสามิ** ให้เปลี่ยนเป็น **วนฺทนฺตีหํ จริสฺสามิ** คือเปลี่ยน **วนฺทนฺโต** เป็น **วนฺทนฺตี** ฉะนี้ **พุทฺธํ เม วนฺทมาเนน, ธมฺมํ เม วนฺทมาเนน, สงฺฆํ เม วนฺทมาเนน,** ให้เปลี่ยนเป็น **พุทฺธํ เม วนฺทมานาย, ธมฺมํ เม วนฺทมานาย, สงฺฆํ เม วนฺทมานาย,** คือเปลี่ยน **วนฺทมาเนน** เป็น **วนฺทมานาย,** ฉะนี้ มีแปลกกันอยู่เท่านี้ นอกนั้นสวดและแปลเหมือนกันทั้งบุรุษและสตรี เวลาสวดหยุดเสียงตามเครื่องหมาย , . นี้ทุกแห่ง.

จบทำวัตรเช้าค่ำแปล เท่านี้.

ไหว้ ๕ ครั้ง

ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
วัดเทพศิรินทราวาส

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าเวลาไร ตามแต่เหมาะ ต้องไหว้ให้ได้ ๕ ครั้งเป็นอย่างน้อย ในคราวเดียวนั้น ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียน ก็บูชา ถ้าไม่มีก็มือ ๑๐ นิ้วและปากกับใจ ควรไหว้จนตลอดชีวิต คือ ครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระโหย่งเท้าประณมมือว่า **นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** ฯ ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณ คือ **อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ** ฯ หยุดระลึกถึงพระปัญญาคุณทรงรู้ดีรู้ชอบเสิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาคุณทรงสั่งสารผู้อื่นและสั่งสอนให้ปฏิบัติตาม ของพระพุทธเจ้า จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๒ ว่าพระธรรมคุณ คือ **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหีติ** ฯ หยุดระลึกถึงคุณพระธรรมที่รักษาผู้ปฏิบัติตามไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๓ ว่าพระสังฆคุณ คือ **สุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ** ฯ หยุดระลึกถึงคุณ คือ ความปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูก ปฏิบัติชอบ ของพระอริยสงฆ์ จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ นั่งพับเพียบประณมมือตั้งใจถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะไม่ถือสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต ว่าสรณคมน์ คือ **พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ฯ **ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ทุติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ฯ **ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ ตติยมฺปิ สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ** ฯ ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณมารดาบิดาของตน จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาท่านผู้มีอุปการะคุณแก่ตน เช่นพระมหากษัตริย์ และครูบาอาจารย์เป็นต้นไป จนเห็นชัดแล้วกราบลงหน ๑ ฯ

ต่อนี้ไปไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตนว่า จะต้องแก่หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพลาดจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัว คือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นอนิจจังไม่เที่ยง ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน ฯ ครั้นพิจารณาแล้ว พึงแผ่กุศลทั้งปวงมีการกราบไหว้เป็นต้นนี้ อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือพระมหากษัตริย์ ทั้งเทพยดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด ฯ

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้งในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระโหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้ เป็นเครื่องพยุงตนให้เป็นคนดีไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดีไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวัน คุ้มครองป้องกันภยันตราย ปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เต็มภูมิเต็มชั้นของตน ๆ ทุกประการ จบเท่านี้ ฯ

คำถามคำตอบเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา

พระธรรมไตรโลกาจารย์

ได้ตรวจแล้วเห็นชอบด้วย

ข้อ ๑ ถามว่า ที่มาวัดนั้นจะประสงค์อะไร

ตอบว่า ที่มาวัดนั้น ประสงค์จะศึกษาพระพุทธศาสนา รู้แล้วจะได้ปฏิบัติตามสติกำลัง

ข้อ ๒ ถามว่า จะศึกษาพระพุทธศาสนาอะไรก่อน เป็นเบื้องต้น เป็นท่ามกลาง เป็นที่สุด

ตอบว่า ศึกษาเบื้องต้นก็ต้องรู้จัก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และศีล ๕ รู้ท่ามกลางคือสมาธิ รู้ที่สุดคือ ปัญญา

ข้อ ๓ ถามว่า รู้จักพระพุทธเจ้า จะรู้จักอย่างไร

ตอบว่า รู้ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้พระธรรมก่อนคน และนำมาสอนสัตว์ทั้งหลาย ท่านผู้นั้นแหละเป็นพระพุทธเจ้า

ข้อ ๔ ถามว่า รู้จักพระธรรม จะรู้จักอย่างไร

ตอบว่า รู้ว่าพระธรรมก็คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า คำสอนของพระพุทธเจ้า โดยย่อก็แสดง ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ นั่นแหละพระธรรม

ข้อ ๕ ถามว่า รู้จักพระสงฆ์ จะรู้จักอย่างไร

ตอบว่า รู้ว่าพระสงฆ์ ก็หมู่ผู้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามจนได้มรรคผล และรู้แจ้งพระนฤพาน นั่นแหละพระสงฆ์

ข้อ ๖ ถามว่า รู้ศีล ๕ นั้น จะรู้อย่างไร

ตอบว่า รู้ว่าท่านห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ ๑ ห้ามไม่ให้ลักทรัพย์ ๑ ห้ามไม่ให้ทำกาเมสุมิจฉาจาร ๑ ห้ามไม่ให้พูดปด ๑ ห้ามไม่ให้กินเหล้า ๑ นั่นแหละศีล ๕

ข้อ ๗ ถามว่า ที่รู้ศีล ๕ ดังกล่าวมานี้ เป็นการปฏิบัติตัดสินตัวให้สิ้นสงสัยได้หรือ หรือต้องรู้ต่อไปอีก

ตอบว่า ต้องรู้ต่อไปอีก เรียกว่าองค์ศีล คือฆ่าสัตว์ต้องพร้อมด้วยองค์ ๕ ลักทรัพย์ต้องพร้อมด้วยองค์ ๕ ทำกาเมสุมิจฉาจารต้องพร้อมด้วยองค์ ๔ พูดปดต้องพร้อมด้วยองค์ ๔ กินเหล้าต้องพร้อมด้วยองค์ ๓ นั่นแหละตัดสินตัวให้สิ้นสงสัยได้

ข้อ ๘ ถามว่า การฆ่าสัตว์พร้อมด้วยองค์ ๕ นั้น คืออะไรบ้าง

ตอบว่า คือสัตว์มีชีวิต ๑ รู้ว่าสัตว์มีชีวิต ๑ จิตคิดจะฆ่า ๑ ทำความเพียรเพื่อจะฆ่า ๑ สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น ๑ จึงเป็นการฆ่า

ข้อ ๙ ถามว่า การลักทรัพย์พร้อมด้วยองค์ ๕ นั้น คืออะไรบ้าง

ตอบว่า คือของมีเจ้าของหวง ๑ รู้ว่าของมีเจ้าของหวง ๑ จิตคิดจะลัก ๑ ทำความเพียรเพื่อจะลัก ๑ นำของมาด้วยความเพียรนั้น ๑ จึงเป็นการลัก

ข้อ ๑๐ ถามว่า ทำกาเมสุมิจฉาจารพร้อมด้วยองค์ ๔ นั้น คืออะไรบ้าง

ตอบว่า วัตถุไม่ควรไป ๑ จิตคิดจะเสพ ๑ ทำความเพียรเพื่อจะเสพ ๑ ทำมรรคให้ถึงจำเพาะด้วยมรรค ๑ จึงเป็นกาเมสุมิจฉาจาร

ข้อ ๑๑ ถามว่า พูดปดพร้อมด้วยองค์ ๔ นั้น คืออะไรบ้าง

ตอบว่า คือของไม่จริง ๑ จิตคิดจะพูดให้ผิด ๑ ปดด้วยกายหรือวาจา ๑ คนอื่นเข้าใจในเนื้อความนั้น ๑ จึงเป็นการพูดปด

ข้อ ๑๒ ถามว่า กินเหล้าพร้อมด้วยองค์ ๓ นั้น คืออะไรบ้าง

ตอบว่า คือของทำให้เมามีเหล้าเป็นต้น ๑ จิตใคร่จะดื่มกิน ๑ ดื่มให้ไหลล่วงลำคอเข้าไป ๑ จึงเป็นการกินเหล้า

ข้อ ๑๓ ถามว่า รู้ท่ามกลางคือสมาธินั้น จะรู้อย่างไร

ตอบว่า รู้ว่าพระกรรมฐาน ๔๐ คือกสิณ ๑๐ อศุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูป ๔ อาหาระปฏิกูล ๑ ธาตุวะวัตถาน ๑ เป็นเครื่องชำระใจให้บริสุทธิ์จากนิวรณ์ ๕ ได้จริง

ข้อ ๑๔ ถามว่า พระกรรมฐาน ๔๐ ใจความจะประสงค์ให้ทำอย่างไร

ตอบว่า ใจความประสงค์จะให้ใจเฉยเป็นหนึ่งอยู่ในพระกรรมฐาน และไม่ให้เผลอไปคิดในนิวรณ์ ๕ ๆ เครื่องประกอบสมาธิต้องเพียรทำสติให้มาก คือเมื่อใช้กายใช้วาจาก็อุตส่าห์ระลึกที่พระกรรมฐานไว้ด้วย

ข้อ ๑๕ ถามว่า สมาธิกับสติต่างกันอย่างไร ๆ เรียกว่าสมาธิ อย่างไรเรียกว่าสติ

ตอบว่า สมาธินั้น คือใจเฉยเป็นหนึ่งอยู่ในพระกรรมฐานที่ตนทำ มีอารมณ์เดียว สตินั้นคือ เมื่อพูด นิ่ง เดิน ยืน นั่ง นอน จิตก็ระลึกอยู่ในพระกรรมฐานของตน ไม่เผลอไปในที่อื่นจนลืมพระกรรมฐานที่ทำ

ข้อ ๑๖ ถามว่า รู้ว่าที่สุดคือปัญญานั้น จะรู้อย่างไร

ตอบว่า ถ้าจะเจริญปัญญานั้น ต้องรู้ขันธ์ ๕ หรืออายะตะนะ ๑๒ ที่แบ่งเป็นรูปส่วน ๑ นามส่วน ๑ ก่อนแล้ว จึงจะเจริญปัญญาต่อไปได้

ข้อ ๑๗ ถามว่า ขันธ์ ๕ นั้นคืออะไรบ้าง

ตอบว่า ขันธ์ ๕ นั้นคือ รูป ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑

ข้อ ๑๘ ถามว่า รูปมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง

ตอบว่า รูปนั้นโดยย่อ ๓๒ คือ ผม ๑ ขน ๑ เล็บ ๑ ฟัน ๑ หนัง ๑ เนื้อ ๑ เอ็น ๑ กระดูก ๑ เยื่อในกระดูก ๑ ม้าม ๑ หัวใจ ๑ ตับ ๑ พังผืด ๑ ไต ๑ ปอด ๑ ไส้ใหญ่ ๑ ไส้ทบ ๑ อาหารใหม่ ๑ อาหารเก่า ๑ มันขมอง ๑ ดี ๑ เสลด ๑ หนอง ๑ เลือด ๑ เหงื่อ ๑ มันข้น ๑ น้ำตา ๑ มันเปลว ๑ น้ำลาย ๑ น้ำมูก ๑ ไขข้อ ๑ เยี่ยว ๑

ข้อ ๑๙ ถามว่า เวทนามีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง

ตอบว่า เวทนานั้นมี ๓ อย่าง คือสุข ๑ ทุกข์ ๑ ไม่ทุกข์ไม่สุข ๑ นัยหนึ่งเวทนามี ๕ คือสุขกาย ๑ ทุกข์กาย ๑ สุขใจ ๑ ทุกข์ใจ ๑ เฉยไม่ทุกข์ไม่สุข ๑

ข้อ ๒๐ ถามว่า สัญญามีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง

ตอบว่า สัญญานั้นมี ๖ คือจำรูป ๑ จำเสียง ๑ จำกลิ่น ๑ จำรส ๑ จำโผฏฐัพพะ ๑ จำธรรมารมณ์ ๑

ข้อ ๒๑ ถามว่า สังขารเครื่องปรุงใจมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง

ตอบว่า สังขารนั้นโดยย่อมี ๓ คือคิดดี ๑ คิดชั่ว ๑ คิดไม่ดีไม่ชั่ว ๑

ข้อ ๒๒ ถามว่า วิญญาณมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง

ตอบว่า วิญญาณนั้นมี ๖ คือรู้ทางตา ๑ รู้ทางหู ๑ รู้ทางจมูก ๑ รู้ทางลิ้น ๑ รู้ทางกาย ๑ รู้ทางใจ ๑

ข้อ ๒๓ ถามว่า อายะตะนะ ๑๒ คืออะไรบ้าง

ตอบว่า อายะตะนะ ๑๒ คือภายใน ๖ ภายนอก ๖ ๆ ภายใน ๖ คือตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑ ๆ ภายนอก ๖ คือรูป ๑ เสียง ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โผฏฐัพพะ ๑ ธรรมารมณ์ ๑

ข้อ ๒๔ ถามว่า อายะตะนะ ๑๒ ไหนคู่กับไหน

ตอบว่า ตาคู่กับรูป หูคู่กับเสียง จมูกคู่กับกลิ่น ลิ้นคู่กับรส กายคู่กับโผฏฐัพพะ ใจคู่กับธรรมารมณ์

ข้อ ๒๕ ถามว่า รู้ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ แล้วจะเจริญปัญญานั้น จะทำอย่างไร

ตอบว่า จะเจริญปัญญานั้น จะยกขันธ์ ๕ ขึ้นพิจารณาเป็นอารมณ์ หรือจะยกอายตนะ ๑๒ ขึ้นพิจารณาเป็นอารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

ข้อ ๒๖ ถามว่า ยกขันธ์ ๕ ขึ้นพิจารณานั้น จะพิจารณาอย่างไร

ตอบว่า พิจารณาว่า รูปเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ เวทนาเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ สัญญาเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ สังขารเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ วิญญาณเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ

ข้อ ๒๗ ถามว่า ยกอายตนะ ๑๒ ขึ้นพิจารณานั้น จะพิจารณาอย่างไร

ตอบว่า พิจารณาว่า ตาและรูปเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ หูและเสียงเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ จมูกและกลิ่นเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ ลิ้นและรสเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ กายและโผฏฐัพพะเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ ใจและธรรมารมณ์ เกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรแตกดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร ๆ

ข้อ ๒๘ ถามว่า พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา พระองค์ประสงค์อะไร

ตอบว่า พระองค์ประสงค์จะให้สัตว์พ้นกิเลสและทุกข์ กิเลสที่นำให้เกิดทุกข์นั้นมี ๓ อย่าง คือกิเลสอย่างหยาบ ๆ กิเลสอย่างกลาง ๆ กิเลสอย่างละเอียด ๆ

ข้อ ๒๙ ถามว่า กิเลสอย่างหยาบนั้นอาการอย่างไร

ตอบว่า กิเลสอย่างหยาบเมื่อเกิดขึ้นในใจ ทำใจให้เร่าร้อนขุ่นมัว อดไว้ในใจไม่ได้ ต้องล่วงถึงกายวาจา คือฆ่าสัตว์ ๑ ลักทรัพย์ ๑ ทำกาเมสุมิจฉาจาร ๑ พูดปด ๑ กินเหล้า ๑ ล่วงทำอย่างใดอย่างหนึ่งเรียกว่ากิเลสอย่างหยาบ

ข้อ ๓๐ ถามว่า กิเลสอย่างกลางอาการอย่างไร

ตอบว่า กิเลสอย่างกลางเกิดขึ้นในใจ ทำใจให้เร่าร้อนขุ่นมัว ใคร่ไปในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ๑ โกรธเคืองแช่งให้ผู้อื่นพินาศ ๑ เกียจคร้านง่วงเหงา ๑ ฟุ้งสร้านรำคาญใจ ๑ เคลือบแคลงสงสัย ๑ เป็นขึ้นในใจอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่ากิเลศอย่างกลาง

ข้อ ๓๑ ถามว่า กิเลสอย่างละเอียดอาการอย่างไร

ตอบว่า กิเลสอย่างละเอียดเกิดขึ้นในใจ ทำใจให้เร่าร้อนขุ่นมัว เห็นว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เที่ยง ๑ เป็นสุข ๑ เป็นอาตมะตัวตน ๑ ยึดมั่นอย่างใดอย่างหนึ่ง เรียกว่ากิเลสอย่างละเอียด

ข้อ ๓๒ ถามว่า ศีลทำลายกิเลสอย่างไร สมาธิทำลายกิเลสอย่างไร ปัญญาทำลายกิเลสอย่างไร

ตอบว่า ตั้งอยู่ในศีลแล้ว กิเลสอย่างหยาบก็พ้นไปจากใจ ตั้งอยู่ในสมาธิแล้ว กิเลสอย่างกลางก็พ้นไปจากใจ ตั้งอยู่ในปัญญาแล้ว กิเลสอย่างละเอียดก็พ้นไปจากใจ

จึงเห็นได้ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะในเบื้องต้นคือศีล เพราะในท่ามกลาง คือสมาธิ เพราะในที่สุดคือปัญญา ด้วยนำกิเลสและทุกข์ออกจากใจได้จริง พระองค์เป็นพระศาสดาผู้รู้จริง เห็นจริง พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตาม พ้นกิเลสและทุกข์ได้จริงตามพระองค์สอน

เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายควรระลึกถึงพระคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทุกอิริยาบถ นั่ง นอน เดิน ยืน เทอญ.

หนังสือบทสวด

๏ เป็นคนควรอุตส่าห์รักษา ความดีและหน้าที่ของคน ต้องรักตนอีกทั้งรักชาติ กับทั้งรักศาสนา รักตนนั้นควรต้องหมั่นหา ความดีเล่าเรียนซึ่งวิชา รักชาติอย่าคิดแกล้งเบียดเบียฬให้ทุกข์ซึ่งกันและกัน อุตส่าห์คิดโอบอ้อมบำรุง แนะนำสั่งสอนชาติของตน ให้เป็นคนประพฤติดียิ่ง ความชั่วทิ้งทุกสิ่งสรรพ์ รักศาสนาหมั่นศึกษา และอุตส่าห์ฟังพระสัทธรรม์ ศีลห้านั้นรักษาเป็นนิตย์ ความเห็นผิดอย่าให้มี ฯะ

๏ เราคนไทยได้เกิด ในสยาม ประเทศเอย
ถือพุทธศาสน์งาม เหมาะแล้ว
สืบวงศ์ตระกูลตาม ถือต่อ กันมา
บุญนักเกิดพบแก้ว เก็บไว้เหนือเศียร ฯะ

๏ คำสอนพระพุทธล้วน แก่นสาร
ใครไม่อาจต้านทาน ต่อสู้
เป็นคำมีหลักฐาน จริงมั่น คงนอ
กำจัดทุกข์ของผู้ เชื่อแล้วทำตาม ฯะ

๏ พระสงฆ์เป็นศิษย์แท้ ของพระพุทธ์นา
ท่านปฏิบัติสละ ชั่วแล้ว
สมจริงดั่งธัมมะ ที่พระ สอนเอย
บริสุทธผ่องแผ้ว ดุจแก้วหมดธุลี ฯะ

๏ คุณพระพุทธเจ้า ย่อสาม
บริสุทธิคุณตาม แบบแท้
ปัญญาธิคุณนาม ตัดฆ่า กิเลสเอย
กรุณาคุณมากแล้ แผ่ให้มหาชน ฯะ

๏ คุณพระธัมมะเจ้า สองหนา
ระเบียบแบบไตรสิกขา บอกชี้
อีกธรรมข้ามโลกนา ผลสุข เกษมเฮย
ธัมมะนำสัตว์ลี้ โลกแล้วไปนิพพาน ฯะ

๏ คุณพระสงฆ์เจ้า ปฏิบัติ ดีเอย
เป็นย่อคุณกำจัด ชั่วได้
ท่านพ้นโลกสงัด จากบาป แล้วนา
เป็นที่ควรกราบไหว้ ท่านนั้นนาบุญ ฯะ

๏ มนุษย์ทั้งหลายมาก ภัยทุกข์ยากมาถึงตัว ในใจให้ขุ่นมัว ด้วยความกลัวนั้นเหลือเกิน นึกถึงภูเขาป่า และสวนไม้ดอกผลเจริญ ต้นไม้เจดีย์เชิญ มาช่วยดับระงับภัย ที่พึ่งทั้งหลายนั้น จะป้องกันช่วยไม่ได้ ไม่พ้นจากทุกข์ภัย อย่านับถือจะพาหลง ใครถึงพระสัมพุทธ์ทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ อีกทั้งเห็นพระธรรมตรง คือความจริงสี่ประการ ทุกข์หนึ่งเหตุเกิดทุกข์และดับทุกข์ในสงสาร หนทางแปดประการ รู้เห็นจริงประจักษ์ใจ ที่พึ่งทั้งหลายนี้ ใครถึงแล้วพ้นทุกข์ได้ แสนสุขสบายใน น้ำจิตต์พ้นความกลัวจริง ฯะ

๏ ข้าขอกราบไหว้คุณ ท่านบิดาและมารดา เลี้ยงลูกเฝ้ารักษา แต่คลอดมาจึงเป็นคนแสนยากลำบากกาย ไม่คิดยากลำบากตน ในใจให้กังวล อยู่ด้วยลูกทุกเวลา ยามกินถ้าลูกร้องก็ต้องวางวิ่งมาหา ยามนอนห่อนเต็มตา พอลูกร้องก็ต้องดู กลัวเรือดยุงไรมด จะกวนกัดรีบอุ้มชู อดกินอดนอนสู้ ทนลำบากหนักไม่เบา คุณพ่อแม่มากนัก เปรียบน้ำหนักยิ่งภูเขาแผ่นดินทั้งหมดเอา มาเปรียบคุณไม่เท่าทัน เหลือที่จะแทนคุณ ของท่านนั้นใหญ่อนันต์ เว้นไว้แต่เรียนธรรม เอามาสอนพอผ่อนคุณ สอนธรรมที่จริงให้ รู้ไม่เที่ยงไว้เป็นทุน แล้วจึงแสดงคุณ ให้เห็นจริงตามธรรมดา นั่นแลจึงนับได้ ว่าสนองซึ่งคุณนา ใช้ค่าข้าวป้อนมา และน้ำนมที่กลืนกิน ฯะ

๏ ข้าขอนอบน้อมคุณ แก่ท่านครูผู้อารี กรุณาและปราณี อุตส่าห์สอนทุก ๆ วันยังไม่รู้ก็ได้รู้ ส่วนของครูสอนทั้งนั้น เนื้อความทุกสิ่งสรรพ์ ดีชั่วชี้ให้ชัดเจน จิตต์มากด้วยเอ็นดู อยากให้รู้เหมือนแกล้งเกณฑ์ รักไม่ลำเอียงเอน หวังให้แหลมฉลาดคม เดิมมืดไม่รู้แน่เหมือนเข้าถ้ำเที่ยวคลำงม สงสัยและเซอะซม กลับสว่างแลเห็นจริง คุณส่วนนี้ควรไหว้ ยกขึ้นไว้ในที่ยิ่ง เพราะเราพึ่งท่านจริง จึงได้รู้วิชาชาญ ฯะ

๏ อายุเราสิ้นเสื่อม เป็นนิตย์
แก่เจ็บตายตามติด เร่งใกล้
ไม่ควรจะปล่อยจิตต์ ให้ติด หลงนา
หลงลาภยศสุขไซร้ อีกทั้งสรรเสริญ ฯะ

๏ ความตายถึงเข้าละ ทั้งหมด
สุขลาภสรรเสริญยศ ที่ได้
ยิ่งคิดยิ่งสลด ใจนัก จริงนา
กายนิ่งดังท่อนไม้ อนาถให้ชนเห็น ฯะ
๏ กายจิตต์คิดเกิดแล้ว เสื่อมพลัน
เกิดดับเช่นกับฝัน เรื่องนี้
คิดคิดก็ขันขัน หลงเชื่อ ใจนา
ทุกข์ยากลำบากชี้ บอกให้ไม่เห็น ฯะ
๏ ทุกข์อะไรจะล้ำเท่า เจ็บตาย
กลัวนักทั้งหญิงชาย ทั่วหน้า
จะตายเมื่อไรหมาย รู้ไม่ ได้นอ
กลัวจะตายนี่แล้จ้า จัดแท้เหลือทน ฯะ
๏ กลัวตายใช่จะพ้น เมื่อไร
กลัวก็ต้องเข้าไป ที่นั้น
ผู้เดียวไม่มีใคร เป็นเพื่อน สองนา
มีแต่ดีชั่วปั้น ส่งให้ใจเห็น ฯะ
๏ ทำอย่างไรจะพ้น กลัวตาย
หมั่นสงบจิตต์จนหาย เรื่องฟุ้ง
ดูเสื่อมของใจกาย นี่แหละ ทางเอย
เกลสหมดหายสะดุ้ง จึ่งพ้นกลัวตาย ฯะ

๏ ใครหวังพ้นทุกข์จงหมั่นกระทำ สมถะและวิปัสสนา เพียงสงบใจดูตงมความเป็นจริง สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงทั้งนั้น สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นเสื่อมไป สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นดับไป ว่ามาไม่เที่ยงเกิดขึ้นเสื่อมไป เกิดขึ้นดับไปเป็นเรื่องเดียว ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ใช่ตัวทั้งสาม ประสงค์เนื้อความหนทางเหมือนกัน ใจชอบไม่เที่ยงก็ดูไม่เที่ยง ใจชอบความเสื่อมก็ดูความเสื่อม ใจชอบเกิดดับก็ดูเกิดดับ ใจชอบดูทุกข์ก็ดูทุกข์ไป ใจชอบใช่ตัวก็ดูใช่ตัว ควรทำให้เห็นให้รู้ตามจริง ตัณหาทั้งหลายควรรีบเร่งละ ละได้เย็นนะเพียรละเถิดดี ความอยากทั้งหลายละให้สิ้นเชิง อยากให้เขาชอบอยากให้เขาชม อยากยกตัวดีกลัวจะไม่ดี อยากปิดความชั่วอยากอวดความดี อยากติเตียนเขาอยากดีกว่าคน อยากจะเป็นใหญ่ให้เขานับถือ อยากให้เขารู้ว่าตัวทำดี

อยากได้ความสุขกลัวทุกข์เต็มที่ อยากได้ใจดี อยากมีอยากเป็น อยากรู้อยากเห็นอยากเย็นสบาย อยากนิ่งอยากใส อยากได้อยากถึง อยากหมดทั้งนั้น ควรละทั้งนั้น ว่ามาแต่ต้นจนจบบทนี้ เป็นคำสอนดีควรเร่งจดจำ สิ่งใดให้ทำอุตส่าห์ทำตาม สิ่งใดให้ละเพียรละร่ำไป ใครละอยากได้เย็นใจจริง ๆ ไม่มีความร้อนนั่งนอนสบาย ฯะ

๏ มนุษย์จิตต์งามนัก เมื่อหมดรักสิ้นไม่รู้ พ้นกิเลสศัตรู เพราะรู้แจ้งตามความจริง แต่ก่อนเมื่อไม่รู้ รักร้อนอยู่เหมือนไฟผิง เผาจิตต์ให้ติดกลิ้ง เกลือกทุกข์อยู่มิรู้วาย ดิ้นแด่วอยู่ในทุกข์ ไฟรักลุกร้อนใจกาย เหลือที่จะคลึคลาย ให้รักร้อนนั้นอ่อนลง รักสิ่งใดไม่เท่ารักใจเราเพราะความหลง จึงพาให้งวยงง รักสิ่งอื่นเที่ยวพัวพัน ถอนรักที่ใจได้ สมบัติในภพสามนั้น ไม่ทำให้กระสัน น้ำจิตต์ได้สักสิ่งเดียว ถ้าจะถอนความรัก ต้องรู้จักความจริงเจียวสังขารเกิดประเดี๋ยว พลันแตกดับล่วงลับไป ใครทำตามคำกล่าว เมื่อถึงคราวเห็นเกิดใน รู้ดับโดยฉับไว หน่ายปล่อยได้สบายบาน ภายหลังรู้จักรัก ที่ร้อนนักมาช้านาน ยินดียึดสังขารทั้งไม่รู้จักความจริง ไม่รู้ยินดียึด ติดแน่นปึดทั้งสามสิ่ง วิญญาณจึงจมดิ่ง อยู่ในทุกข์สิ้นกาลนาน ฯะ

๏ จิตต์เผลอจึงเพ้ออยาก ได้สุขมากผลักทุกข์หนี อยากได้ใจอย่างดี เป็นสุขตั้งหวังสบาย อยากไปก็ไม่สม ดังอารมณ์ที่ใจหมาย เพราะใจกับร่างกาย เป็นตัวทุกข์สุขไม่มี ยิ่งอยากยิ่งเพิ่มทุกข์ เหมือนหาสุขในอัคคี ละอยากเสียเกิดดี คงทุกข์เก่าค่อยเบาใจ อุตส่าห์เพียรละอยาก อยากน้อยมากอยากร่ำไป อยากสุขอยากเย็นใส อยากไม่สมตรมใจนาน ละอยากด้วยรู้ยิ่ง คือรู้จริงแห่งสังขาร รู้ชัดว่าวิญญาณ เป็นทุกข์นักสิ้นรักใจ วิญญาณก็รู้พลันว่าตัวนั้นใช้ไม่ได้ ความอยากจึงจากไป ก็รู้ได้ด้วยใจตน ภายหลังถึงจะอยาก ก็ไม่มากอย่างเหลือล้น เพราะรู้ซึ่งเหตุผล ของความจริงทุกข์สิ่งอัน ฯะ

๏ อนิจจังสังขารา ไม่เที่ยงหนาทั้งหญิงชาย พอเกิดแก่เข้าติดกาย สังขารกลายเร่งแปรปรวน แปรเข้าไปหาความตาย ทุกลมหายใจโดยด่วน เมื่อไรถึงกรรมตามควร ชีวิตก็ม้วนมรณา เหมือนนักโทษที่ถึงตาย เขานำไปสู่ที่ฆ่า ยิ่งก้าวยิ่งใกล้ตายหนา สังขาราไม่จีรังอุตส่าห์เกิดเร่งฝึกสอน ให้ใจอ่อนลงเสียบ้าง หมั่นนึกถึงอนิจจัง สติตั้งภาวนา เป็นของจริงเหมือนหลักชัย ยกขึ้นไว้ในศาสนา เห็นไม่เที่ยงเป็นทุกขา อนัตตาตลอดถึงกัน อนิจจังคือไม่เที่ยง อย่าหลีกเลี่ยงเลยทุกข์ทั้งนั้น ไม่ใช่ตัวอย่าพัวพัน ขันธ์ทั้งนั้นใช่ของเรา เมื่อเกิดไม่ได้อะไรมา วายชีวาทิ้งไปเปล่า ทรัพย์สมบัติคนอื่นเอา ตายแล้วเปล่าไม่ได้อะไร ดีกับชั่วเป็นของตัวแท้ นี่แลแน่ติดตัวไป เป็นของตรงไม่สงสัย จริงกับใจรู้ทุกคน รู้แต่จำตามเขาว่า ไม่เกิด

ปัญญาขึ้นในตน พาให้จิตต์เที่ยวคิดวน หลงด้วยกลกิเลสมาร ตัณหาก็ร้ายเหลือที่ อยากได้ดีในสังขาร พาให้จิตต์เที่ยวคิดอ่าน ล้วนแต่การเกิดแก่ตาย ตัณหาเหมือนหนอนบ่อนจิตต์ ทำให้ติดทุกข์ไม่วาย ทุกข์ด้วยเกิดแก่เจ็บตาย โศกร่ำไรเพ้อรำพัน ทุกข์โทมนัสคับแค้นใจ ของรักไว้พลัดพรากกัน ของไม่รักมาพัวพัน ทุกข์ทั้งนั้นดังว่ามา ทุกข์อยากได้อะไรไม่สม ก็เกรียมกรมในอุรา โดยย่อทุกข์ก็คือขันธ์ห้า ทุกข์อันจึงพากันรุมรึง วางขันธ์ห้าลงเสียได้ ทุกข์ที่ไหนจะมาถึง กิเลสสงัดไม่รัดรึง จิตต์ผ่องถึงสุขสำราญ ฯะ

๏ อุตส่าห์ฝึกหัดใจ อย่าเป็นไปกับขันธ์ห้า คิดรู้สิ่งใดนา ปล่อยวางเสียทุกสิ่งสรรพ์ ปล่อยแล้วอย่าหวังสุข จะถูกทุกข์เข้าบีบคั้น ปล่อยแล้วเป็นแล้วกัน เท่านั้นแลเป็นอย่างดี อย่าอยากหาความสุข ในกองทุกข์สุขไม่มี ขันธ์ห้าแบบก็ชี้ ว่าเป็นทุกข์ทั้งห้าขันธ์ ระวังเมื่อทำใจมักอยากได้ความสุขพลัน จะพาใจให้ป่วนปั่น ไม่สบายวุ่นวายร้อน ยิ่งอยากก็ยิ่งยุ่ง จิตต์เลยฟุ้งเป็นนิวรณ์ ที่นี้ก็ลงนอน ถอนใจใหญ่หมองใจตน ความอยากทั้งปวงนี้ ไม่มีดีเท่าปลายขนละอยากเสียแล้วพ้น ทุกข์ทั้งหลายสบายดี นึกถึงอยากของจิตต์ มักชอบคิดอยากมั่งมี เพลินไปในโลกีย์ เหมือนอัคคีไหม้ลามไป คิดไปในเรื่องนี้ เห็นไม่ดีคิดเรื่องใหม่ คิดมาแลคิดไปเรื่องวุ่นใจทั้งนั้นแล เพราะใช่สงบจิตต์ อย่างนี้ผิดเป็นโทษแท้ ได้มาเป็นทุกข์แย่ กลับเห็นว่าเป็นสุขดี ความเห็นตรงกันข้าม ตรงนี้ความลึกลับลี้ เห็นจนดีกว่ามี จนอย่างนี้พ้นกังวลนั่งนอนไม่มีห่วง เย็นทั้งปวงนั่นแลผล ของใจไม่ดิ้นรน ไปอยากได้วัตถุกาม อารมณ์เบาสว่างแจ่มกระจ่างหายวาบหวาม จิตต์สงบไม่วู่วาม จึงสมนามว่าสุขดี ฯะ

๏ สัญญาภายนอกนั้น รวมหมด ห้าเอย
จำรูปเสียงกลิ่นรส ถูกต้อง
ภายในจิตต์กำหนด จิตต์เพ่ง จำนา
จิตต์ไม่ลืมจำจ้อง จิตต์รู้จำใน ฯะ

๏ ในเกิดนอกดับสิ้น หมดนา
นอกเกิดในดับหา ไป่ได้
เกิดดับเปลี่ยนกันมา ทุกขณะ จิตต์เอย
ขืนยึดก่อทุกข์ให้ เร่าร้อนใจกาย ฯะ

๏ บุญสิ่งใดไม่ใหญ่เท่ารู้จริง นิวรณ์ทิ้งใจดูหมู่สังขาร คือคิดนึกตรึกตรองสิ่งต้องการ หรือรำคาญนึกคิดที่ตรึกไป เอาใจแลดูตามความเป็นจริง หมดทุกสิ่งเที่ยงมีอยู่ที่ไหน พอเกิดขึ้นพลันดับหายวับไป ก็รู้ได้มีอยู่แก่ใจตน ความรักกันโกรธกันแต่หนหลัง มีจริงจังที่ไหนทำให้

ฉงน หายไปหมายว่าอยู่เป็นคน จึงต้องบ่นครวญคร่ำกันร่ำไป ที่นึกไปสัญญาของตัวแท้ หลงรักแย่โกรธยุ่งไปคุ้งใหญ่ นึกถึงเรื่องเดือดร้อนนอนเสียใจ เลยร้องไห้หม่นหมองนองน้ำตา บางคราวเหมาะนอนยิ้มกริ่มใจจิตต์ คิดต่อติดยืดยาวไปเจียวหนา เมื่อรู้เท่าแล้วอย่าเมาตามสัญญา ดัดใจมารู้ใจตามความจริง รู้สึกขึ้นเป็นเกิดดับหายไป จริงของใจเท่านี้ไม่มีนิ่ง หมั่นดูไปกว่าจะได้ที่พึ่งพิง หมดทุกสิ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป ฯะ

๏ น่าสงสารจิตต์งามของมนุษย์ บริสุทธิ์ผุดผ่องไม่หมองศรี หากโง่หุ้มคลุมมานานราตรี เป็นธุลีบังมิดปิดความจริง ต้องทนทุกข์ทนยากแสนสาหัส เพราะกำหนัดเผาใจเหมือนไฟผิง ใครรู้ตัวกลัวภัยร้อนใจจริง ลงนอนนิ่งทุกข์ใจเหมือนไฟลน คิดเอาเองก็ไม่พ้นจากโง่ได้ ราวกับไก่ในฟองไม่เห็นหน ช่างมืดมิดปิดกั้นตันใจจน ดุจดังคนบอดประจำเที่ยวคลำงม ต้องอาศัยคำสอนพระศาสดา เป็นมรรคาสอนใจไว้เหนือผม เหมือนยาแก้บอดหายคลายคลำงม ที่เซอะซมโง่เขลาค่อยเบาบาง พระองค์สอนถอนโง่ด้วยไม่เที่ยง ประหนึ่งเพียงให้พระขรรค์ไว้พ้นถาง กุมให้มั่นพ้นฟาดอย่าได้วาง ทั่วสรรพางค์กายใจไม่จีรัง รู้สึกขึ้นที่ไหนดับที่นั่น จะป้องกันอย่างไรไม่สมหวัง ใครรู้จริงจืดใจได้ตทังค์ กิเลสยั้งปัจจุบันในทันใด ถ้าบุญมากเปิดโง่ได้สักหน รู้ใจตนพ้นสิ้นอนุสัย ด้วยเห็นเกิดรู้ถึงดับโดยฉับไว หน่ายปล่อยได้ทั้งปวงพ้นบ่วงมาร ต่อนี้ไปจึงรู้จักเรื่องไม่รู้ ทั้งเพื่อนคู่ยินดียึดสังขาร พาเวียนว่ายตายเกินมาช้านาน สร้างวิญญาณด้วยกรรมนำหมุนเวียน ฯะ

๏ ผู้ใดมุ่งหมายสุข พ้นจากทุกข์เกิดแก่ตาย ความจำคนทั้งหลาย ปล่อยวางเสียอย่าแลเหลียว ยกใจขึ้นสู่ธรรม คือพระกรรมฐานเทียว จำได้แต่อย่างเดียว เอาใจแลไว้ร่ำไป ใจแลธรรมเผลอดับ จำคนกลับเข้าคร่าใจ พาไปไหนต่อไหน กว่าจะรู้ไปพอแรง เผลอแล้วอย่าเสียใจ ตั้งเอาใหม่เพราะไม่แกล้ง ส่วนใจตั้งให้แข็ง แลดูธรรมทิ้งจำคน ยิ่งเผลอยิ่งหมั่นตั้ง เผลอร้อยครั้งตั้งร้อยหน หมั่นตั้งคงเห็นผล นึกถึงคนคงน้อยลง ครั้นใจเผลอหมดไป ดูธรรมได้ดังประสงค์ เมื่อใจสงบลง เป็นสุขกริ่มอิ่มใจกาย ตรงนี้มักเพลินสุข เรื่องก่อทุกข์เกิดแก่ตาย แสนสุขแสนสบาย คงยักย้ายต้องดับนา รู้แล้วว่าต้องดับ ใจอย่าจับสุขไว้หนา ควรเห็นธรรมดา ของสุขเขาใช่เราใคร รู้ชัดธรรมดา ปล่อยเสียหนาที่ดูไว้ นี่แลทางใจไป สู่สถานสำราญจริง ฯะ

คำถามคำตอบธรรม
และปฏิบัติ

---

๑. ถามเรื่องธรรม

ธัมโม แปลว่า ธัมมะ หมายความว่าทรงตัวอยู่อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอื่น จงอธิบาย ?

๑. ตอบเรื่องธรรม

ธัมโม แปลว่า ธัมมะ เป็นสภาวที่ทรงไว้ คือทรงผู้ปฏิบัติไว้ ผู้ใดประพฤติธรรมะ ธรรมก็ทรงผู้นั้นไว้มิให้ตกไปในที่ชั่ว เช่นผู้ใดปฏิบัติอยู่ในธรรมมะ คือศีล ๕ ธรรมะคือศีลก็ทรงผู้นั้นไว้ ให้เป็นคนมีกายวาจาสุภาพเรียบร้อย มีเมตตากรุณา ไม่อาจที่จะล่วงศีล คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้นได้ ผู้ใดประพฤติอยู่ในฝ่ายอธรรม อธรรมก็ทรงผู้นั้นไว้ ให้เป็นคนชั่ว มีกายวาจา กักขระหยาบช้า อยู่เสมอไป ฉะนี้ ฯ

๒. ถามเรื่องศาสนา

ศาสนาต่าง ๆ มีพระเป็นเจ้า มีทูตผู้แทนพระเป็นเจ้า ทูตลงมาตรวจดูประชาชน ใครทำดีทำชั่ว นำไปเสนอพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าก็ประทานความดีและลงโทษผู้กระทำความชั่ว พระพุทธศาสนาไม่มีพระเป็นเจ้า ไม่มีทูตผู้แทนพระเป็นเจ้า เมื่อเป็นเช่นนี้ใครเล่า จะเป็นผู้ให้ความดีแก่ผู้ทำดี จะลงโทษแก่ผู้ทำชั่ว ?

๒. ตอบเรื่องศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่มีพระเป็นเจ้า ไม่มีทูตผู้แทนพระเป็นเจ้า แต่มีกุศลกรรมอกุศลกรรม เป็นผู้ให้ความดีแก่ผู้ทำดี ลงโทษแก่ผู้ทำชั่ว คือผู้ใดทำดีประพฤติดี กุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายดี ก็สนองผู้นั้น ให้มีความสุขสำราญ แช่มชื่นเบิกบานทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ผู้ใดทำชั่วประพฤติชั่ว อกุศลกรรม คือกรรมฝ่ายชั่ว ก็ลงโทษผู้นั้น ให้ได้รับแต่ความทุกข์ระทมใจ ไม่มีความ-สุขสำราญใจ ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังนี้ ฯ

๓. ถามเรื่องการตั้งใจกับการทำ

การตั้งใจกับการทำ อาจไม่ตรงกัน ตั้งใจทำดี แต่การทำไม่ดี ลางคนตั้งใจทำดีจริง ๆ แต่ทำลงไปแล้ว กลายเป็นเสียหายดังนี้ เพราะอกุศลมูลอะไรเล่า อธิบาย ?

๓. ตอบเรื่องการตั้งใจกับการทำ

ตั้งใจทำดี แต่การทำเป็นไม่ดีนั้น จึงกลายเป็นเสียไปดังนี้ ก็เป็นเพราะเป็นอกุศลมูลข้อที่ ๓ คือโมหะ ความหลง ไม่รู้จริง ตัวอย่าง ภิกษุกอปรารถนาจะบูชาพระ จึงไปเก็บดอกไม้จากต้นด้วยมือของตนเองมาบูชาพระเพื่อหวังบุญกุศล การที่พระภิกษุกอกระทำไปก็หวังดี แต่เป็นการผิดพระวินัย ๆ ท่านห้ามไม่ให้ภิกษุกระทำภูตคามให้กำเริบ (คือตัดหรือเด็ดดอกไม้ใบไม้) ถ้าภิกษุใดทำลงไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ตั้งใจทำดีแต่ทำลงไปแล้วกลายเป็นไม่ดี เพราะโมหะหลง ไม่รู้จริงดังนี้ อีกนัยหนึ่ง นายสอนวังความสามัคคี จึงชวนพวกเพื่อน ๆ หลายคนมาบริโภคอาหารเป็นการรื่นเริง การเลี้ยงที่นิยมกันนั้น ต้องมีสุราอย่างดี จึงจะเป็นการเลี้ยงที่มีหน้า และเป็นที่พอใจของเพื่อน ครั้นบริโภคเข้าไปแล้ว จึงเป็นเหตุให้มึนเมาไปตาม ๆ กัน ความมึนเมานั้นเป็นเหตุ จะพูดจาอะไรออกมาเป็นการขวางหูไปหมด ไม่เป็นที่พอใจของกันแลกันถึงกับชกต่อยตีลันพันแทงกัน เป็นต้น ให้ได้รับความเจ็บปวดไปตาม ๆ กัน นี่ตั้งใจทำดี เพื่อเชื่อมความสามัคคี แต่การทำลงไปกลายเป็นทำลายสามัคคีไปเช่นนี้ นี่ก็เพราะโมหะความหลงไม่รู้จริง ตั้งใจทำดี ครั้นทำลงไปกลายเป็นไม่ดีดังนี้ ฯ

๔. ถามเรื่องอกุศลมูล

อธิบายให้เห็นว่าอกุศลมูลแต่ละมูล เป็นเหตุให้เกิดอกุศลอื่น ๆ ต่อไป จริงของท่านอธิบายมูลตอน ?

๔. ตอบเรื่องอกุศลมูล

อธิบายได้ดังนี้ โลภะ, คือความโลภอยากได้ ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อเกิดขึ้นในจิตของผู้ใดแล้ว ย่อมทำจิตของผู้นั้นกระสับกระส่ายกระวนกระวาย คิดจะเอาให้ได้ถ่ายเดียว ไม่แลเหลียวถึงคุณและโทษ เมื่อไม่สมหวังก็โกรธ เป็นโทษะคิดประทุษร้าย ทุบตีประหัตประหารเป็นต้น นี่โลภเป็นเหตุเกิดอกุศลอื่นอีก โทษะคือความโกรธ เมื่อเกิดขึ้นในจิตของผู้ใด ย่อมทำใจของผู้นั้นให้เล่าร้อน กระวนกระวาย คิดหาอุบายที่จะทำร้ายประหัตประหารถ่ายเดียว ไม่แลเหลียวถึงคุณแลโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เห็นผิดเป็นชอบ เห็นกงจักรเป็นดอกบัว คือตัวโมหะ ซึ่งเป็นเสมือนฝาปิดกั้นไม่เห็นคุณความดี นี่โทษะเป็นเหตุเกิดอกุศลอื่นอีก โมหะคือความหลงไม่รู้จริง เป็นเครื่องทำใจให้มืดมนอนธการ ดุจคนตาบอกหรือคนตกอยู่ในที่มืดมิดไม่เห็นสิ่งผิดชอบชั่วดี อาจทำสิ่งที่แม้ผิดกฎหมาย เพราะโลภะ โทษะเข้าครอบงำ นี้โมหะเป็นเหตุเกิดอกุศลอื่น ๆ อีกได้ มีอธิบายโดยย่อฉะนี้แล ฯ

๕. ถามเรื่องสันโดษ

เขาว่าสันโดษทำให้ไม่เจริญ เราว่าทำให้เจริญ ไม่สันโดษสิทำให้เสื่อมเสีย จงอธิบาย ?

๕. ตอบเรื่องสันโดษ

สันโดษทำให้เจริญ ไม่สันโดษสิทำให้เสื่อมเสียนั้น ถูกแล้ว อธิบายได้ดังนี้ สันโดษแปลว่า ความยินดีในของ ๆ ตน ถ้าทุก ๆ คนในโลกต่างยินดีเฉพาะของตน ๆ หรือยินดีเท่าที่มีอยู่ ไม่ปรารถนาพัสดุของผู้อื่นแล้ว การลักขโมยก็จะไม่เกิดขึ้น โลกก็จะเป็นไปโดยสงบสุข คุกตะรางก็จะไม่ต้องมีไว้ขังคนชั่ว ต่างก็จะไว้ใจในกันแลกัน ต่างก็จะนอนตาหลับ ไม่ต้องระแวงภัยอันตรายทั้งปวง ๆ ในฝ่ายตรงกันข้าม ถ้าทุก ๆ คนไม่ยินดีเฉพาะของ ๆ ตน กลับไปยินดีในทรัพย์สมบัติหรือลูกเมียของผู้อื่น เมื่อไม่ได้ดังจิตก็คิดฉกคิดขโมยเอาของกันแลกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ โลกก็จะเดือดร้อนวุ่นวาย ไม่มีความสงบสุข ต่างก็จะไว้วางใจในกันแลกันไม่ได้ บ้านเมืองก็จะเต็มไปด้วยโจรผู้ร้าย คุกตะรางก็จะต้องสร้างเพิ่มขึ้น สำหรับคนผู้ไร้ศีลธรรม เช่นนี้จะเอาความเจริญมาจากไหน นี่ก็แสดงให้เห็นว่า สันโดษทำให้เจริญ ไม่สันโดษทำให้เสื่อมฉะนี้ ๆ

๖. ถามเรื่องเจตนาของพระพุทธศาสนา

เจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา นี้เล็งผลยอดสุดคือนิพพาน แต่เขายังต้องการอยู่ในโลก ต้องการร่ำรวย ต้องการครองบ้านเรือน พุทธศาสนาก็ไม่ทอดทิ้งเขา ช่วยเขาให้ดีเสมอไป จงอธิบาย ?

๖. ตอบเรื่องเจตนาของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาช่วยคนให้ดีได้ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ถ้าเขาต้องการอยู่ในโลก พระพุทธศาสนาก็สอนให้ตั้งอยู่ใน สังคหวัตถุ ๔ ประการ อันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจชาวโลกไว้ได้ คือทาน รู้จักแบ่งปันสิ่งของ ๆ ตนให้แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวานจับใจผู้อื่น อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอไม่ถือตัว ถ้าเขาต้องการร่ำรวย พุทธศาสนาก็สอนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๔ ประการ คืออุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยัน ในการประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้เป็นอันตราย กัลยาณมิตตตา รู้จักคบเพื่อนที่ดี ไม่คบคนชั่ว สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองหนักและไม่ให้ฟูมฟายหนัก ถ้าเขาต้องการครองบ้านเรือน พระพุทธศาสนาก็สอนให้เขาตั้งอยู่ในธรรม ๔ ประการ คือต้องรู้จักแสวงหาทรัพย์ที่หายแล้ว ต้องรู้จักบูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า

รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ และไม่ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นพ่อเรือนแม่เรือน อธิบายมาในหลักธรรมสามประการก็พอได้ความฉะนี้แล ฯ

๗. ถามเรื่องครองชีพ

บ่นกันออกอู้ไปว่าการครองชีพเต็มทน แต่ถ้าทำข้อที่ควรทำ งดเว้นข้อที่ควรงดเว้น ดูก็พอหาความสุขได้นี่ อธิบาย ?

๗. ตอบเรื่องครองชีพ

ถ้าทำในข้อที่ควรทำ เว้นข้อที่ควรเว้น ก็พอจะหาความสุขได้ คือหมั่นขยันในกิจการงานอันเป็นหน้าที่ของตน ไม่พรั่นพรึงต่อหนาวร้อนหิวกระหาย รู้จักแสวงหาทรัพย์ รู้จักรักษาทรัพย์ รู้จักเลือกคบคนที่ดี อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตน และไม่คบคนชั่ว ดังนี้ และเว้นอะบายมุข ๔, ๖, เสียด้วย ก็พอจะให้เกิดความสุขได้ ดังนี้แล ฯ

๘. ถามเรื่องรับผิดชอบ

การรับผิดชอบนี้เป็นเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา คือผิดก็เป็นผิดในตัวเอง รับผิดตรง ๆ ไม่หาว่ามาจากคนอื่น ไม่ซัดความผิดไปป้ายใครต่อใคร ชอบก็เป็นชอบในตัวเอง ไม่ใช่ใครมาจากที่ไหน สมกับที่ว่ารับผิดชอบแท้ ถ้าแต่ละคนสำนึกอย่างนี้ ก็ดีเป็นรายตัว ผลรวบยอดคืออยู่ดีกินดีเป็นส่วนรวม ?

จงอ้างหลักธรรมมาประกอบในข้อที่ว่า รับผิดชอบในตัวเอง ?

๘. ตอบเรื่องรับผิดชอบ

หลักธรรมที่ควรอ้างมาประกอบในที่นี้ คืออภิณพะปัจจเวกขณะ ๕ ข้อที่ ๕ ความว่าควรพิจารณาทุกวัน ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว เป็นต้น ฯ

๙. ถามเรื่องวิญญาณกรรม

ดินน้ำมันก้อนหนึ่งคนปั้น ๆ เป็นรูปดี แล้วยุบรูปนั้นนั้น กลับเป็นดินก้อนอย่างเดิม ปั้นรูปใหม่ ปั้นคราวนี้ไม่ดี ดินก้อนเดียวแท้ ๆ ปั้นเป็นรูปดีก็ได้ เป็นรูปไม่ดีก็ได้ แล้วแต่ฝีมือของคนปั้น ดินเป็นอัพยากฤต ดินไม่ดีไม่ชั่ว เปรียบเทียบกับวิญญาณและกรรม เกิดเป็นคำถามขึ้นว่า

ก. วิญญาณกรรม ๒ อย่างนี้ อะไรเปรียบด้วยดินน้ำมัน หรือคนปั้น ?

ข. เปรียบอย่างนั้นโดยอธิบายอย่างไร ?

๙. ตอบเรื่องวิญญาณกรรม

ก. วิญญาณเปรียบด้วยดินน้ำมัน กรรมเปรียบด้วยคนปั้น

ข. ที่เปรียบอย่างนั้นโดยอธิบายว่า วิญญาณเป็นตัวรองรับ ผลอันเกิดแต่เหตุ กรรมนับได้แก่การกระทำ ผู้ทำผลแห่งการทำดีหรือชั่วย่อมส่งให้วิญญาณ ไปปฏิสนธิในรูปที่ดีหรือชั่วในภพต่อไป ฉะนั้นกรรมจึงเป็นเหตุเปรียบด้วยคนปั้น วิญญาณเป็นตัวรับผล เปรียบด้วยดินน้ำมัน เป็นต้น ฯ

๑๐. ถามเรื่องตายเกิดตายไม่เกิด

ตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด พระพุทธศาสนารับรองทั้ง ๒ อย่าง และแสดงว่าตัวที่ไปเกิดนั้นคือวิญญาณ หลักฐานคือพระบาลีว่า วิญญาณํ พีชํ วิญญาณเป็นพืชที่ก่อกำเนิดสืบไป ข้อนี้รับรองว่าตายแล้วเกิด ส่วนที่ว่าตายแล้วไม่เกิดนั้น วิญญาณเป็นอย่างไรไปจึงไม่เป็นพืชที่ก่อกำเหนิดสืบไป หรือคนที่ตายแล้วเกิดนั้นมีวิญญาณ คนที่ตายแล้วไม่เกิดไม่มีวิญญาณ ต่างว่าพระมหากัสสปะทำหน้าที่สักวาที มีปุจฉาว่ากระนี้ ถ้าท่านเป็นพระอานนท์ทำหน้าที่เป็นประวาที จะวิสัชชนาว่ากระไร ?

๑๐. ตอบเรื่องตายเกิดตายไม่เกิด

ตามมติในพระพุทธศาสนา รับรองเรื่องตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด ข้อสำคัญอยู่ที่ปัจจัยอันก่อให้เกิด คือกิเลสอาสวะ หรือสังโยชน์ยังมีอยู่หรือไม่มี ผู้ตายไปแล้ว ได้แก่ผู้ยังมีกิเลสอาสวะ ผู้ตายแล้วไม่เกิด ได้แก่พระอรหันต์ขีณาสพผู้ละกิเลสอาสวะ และสังโยชน์ได้สิ้นเชิงส่วนข้อที่แสดงว่าตัวที่ไม่ไปเกิดนั้น คือวิญญาณ หลักฐาน คือพระบาลีว่า วิญญาณํ พีชํ วิญญาณเป็นพืชก่อกำเนิดสืบไป ข้อนี้รับรองว่าตายแล้วเกิด ความรับรองนี้ก็จริงอยู่ เพราะยังไม่สิ้นกิเลสอาสวะก็ต้องเกิดอีก เหมือนพืชที่ยังมียางและหน่อเนื้อชุ่มสดอยู่ เมื่อนำไปเพาะปลูกก็ย่อมเกิดงอกงามได้ วิญญาณที่ยังมีกิเลสอาสวะอยู่ก็ย่อมมีเกิดส่วนที่ไม่เกิดอีกนั้น เพราะวิญญาณปราศจากกิเลสอาสวะ เป็นธรรมชาติสอาด เหมือนพืชที่ปราศจากยางแล้ว จะนำไปเพาะปลูกก็ไม่เป็นฉะนั้น เหตุให้เกิดคืออวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม เมื่อปราศจาก อวิชชาตัณหา อุปาทานกรรมแล้ว ผลคือความเกิดก็ดับไป

๑๑. ถามเรื่องสังขาร

ส่วนใหญ่เกิดขึ้นด้วยส่วนย่อยรวมกัน อย่างร่างกายนี้เป็นส่วนใหญ่ เกิดขึ้นได้ด้วยส่วนย่อย คือ เซลล์จำนวนแสน ๆ ล้าน ๆ รวมกัน ตำราทางโลกว่าอย่างนี้ แม้ตำราทางพระพุทธศาสนาก็ว่าอย่างเดียวกัน ถามว่า

ก. สังขารเป็นส่วนใหญ่หรือส่วนย่อย อธิบายโดยยกร่างกายขึ้นชี้แจงว่า ชั้นไหนเป็นส่วนใหญ่ ชั้นไหนเป็นส่วนย่อย ?

ข. สังขารนี้ที่ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานั้น อย่างไร ?

ค. เมื่อเกิดยถาภูตญาณทัสสนะว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แล้วสบายใจจริง ๆ จงอธิบายให้เห็นว่าสบายใจจริง ๆ ?

๑๑. ตอบเรื่องสังขาร

ก. สังขาร อันสำเร็จมาแต่รูปนาม เป็นทั้งส่วนใหญ่และส่วนย่อย ธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อันเป็นมหาภูตรูป ประชุมพร้อมกันเข้า ก่อขึ้นเป็นรูปนี้ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนย่อยนั้นได้แก่สิ่งที่อาศัยมหาภูตรูปนั้นเกิดขึ้น ซึ่งเรียกว่าอุปาทายรูป ได้แก่ อาการคือความเป็นไป กิริยา คือความทำหรือไหว ลักษณะ คือชนิดประเภทของรูป เป็นต้น

ข. ที่ว่าสังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นั้นอย่างไร คือสังขารนี้เมื่อเกิดแล้ว ก็เจริญเติบโตใหญ่ ที่สุดก็ทรุดโซมแก่คร่ำคร่า ไม่ทรงอยู่ตามสภาพเดิม จึงชื่อว่าไม่เที่ยง แลเพราะอาการที่ไม่เที่ยง คือไม่ทรงอยู่เหมือนเดิมนั้นนั่นแล จึงชื่อว่าเป็นทุกข์ เพราะทนยาก คืออยากที่จะให้ทนเป็นเด็กเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ได้ และเพราะอาการไม่เที่ยงเป็นทุกข์นี้แล ส่อให้เห็นว่าหมดอำนาจที่จะบังคับบัญชาหรือขอร้องอ้อนวอนได้ จึงเป็นอนัตตา

ค. เมื่อเกิดยถาภูตญาณทัสสนะ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแล้วก็ปล่อยวางความยึดถือในสังขาร ไม่เกี่ยวเกาะเพราะอุปาทาน สังขารจะแปรไปเลี่ยนไปเท่าใด ก็ไม่พวงหลงขอร้องอ้อนวอนหรือฝืนธรรมดา เหมือนการปลงภาระลงจากบ่า เมื่อจิตไม่ยึดถือในสังขาร เพราะรู้ความจริงแล้ว จิตก็เบาสบาย จึงเป็นความสบายใจจริง ๆ ๆ

๑๒. ถามเรื่องนิพพาน

นิพพานเป็นผลสุดยอดในพระพุทธศาสนา นิพพานนั้นหมายความว่าดับ ว่าเย็น ถามว่า

ก. ดับอะไรดับทำไม บำรุงให้มาก ๆ ไม่ดีหรือ ?

ข. ดับด้วยอะไร ?

ค. เย็นอย่างไร ?

๑๒. ตอบเรื่องนิพพาน

ก. ดับกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ ดับเพื่อให้เย็น เพราะกิเลสเหล่านี้เป็นดุจไฟเผารนจิตให้เร่าร้อน ไหม้เกรียมทำให้ไม่มีสุข บำรุงให้มาก ๆ ไม่ดี เพราะถ้าขืนบำรุง ก็เท่ากับเติมเชื้อให้มากขึ้นทำให้ร้อนมากตามส่วน จึงไม่ควรบำรุง

ข. ดับด้วยธรรมปฏิบัติ ที่ละกิเลสนั้น ๆ

ค. เย็นเพราะปราศจากกิเลสเหล่านั้น คือกิเลสเหล่านั้นอันเป็นเหตุทำให้ร้อน ดับแล้ว ความเย็นก็ปรากฏ คือเย็นใจเย็นเพราะไม่ต้องเกิด ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย เรียกว่า นิพพาน

๑๓. ถามเรื่องธัมมะประจำตัว

ผู้ใหญ่ผู้น้อย พ่อแม่ลูก สามีภรรยา นายงานคนงาน ครูบาอาจารย์ศิษย์ ผู้ครองเหย้าครองเรือน ต้องมีธรรมประจำตัว ต่างฝ่ายต่างประพฤติธรรมประจำตัวของตน ๆ จึงเป็นคนดี ถามเฉพาะธรรมของผู้ครองเย้าครองเรือนว่า

ก. ข้อไหนหมายความว่ากระไร ดีอย่างไร ?

ข. ถ้าไม่ประพฤติตามนั้น เสียอย่างไร ?

๑๓. ตอบเรื่องธัมมะประจำตัว

ก. ธัมมะของผู้ครองเหย้าเรือน

ข้อ ๑. สัจจะหมายความว่าให้มีความสัตย์ซื่อต่อกัน คือให้ประพฤติจริง กาย วาจา ใจ ไม่โป้ปดมดเท็จแก่กัน ดีอย่างนี้ คือเมื่อผู้ครองเหย้าเรือนมีสัจจะต่อกันแล้วก็หมดข้อกินแหนงแคลงใจกัน ไว้วางใจเชื่อถือกันได้ แม้ตนเองก็ประพฤติตนให้เป็นคนสัตย์ซื่อต่อตน ไม่หลีกเลี่ยงสิ่งที่ตนตั้งใจไว้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความเจริญก็เกิดมี

ข้อ ๒. ทมะ หมายความว่าให้รู้จักข่มจิตของตน ดีอย่างนี้ คือ เมื่อบุคคลรู้จักข่มจิตของตนไม่ให้ล่วงอำนาจแก่กิเลสมีโทสะ เป็นต้น ก็จะเป็นผู้ทำความสามัคคีให้เกิดมีแน่นแฟ้น ผูกไมตรีกับผู้อื่นได้ ไม่มีเวรภัยกับใคร จิตใจก็สบายเป็นต้น

ข้อ ๓. ขันติ หมายความว่าให้เป็นผู้อดทน คือ อดทนต่อเหตุภายนอกและภายใน มีลมแดดและคำว่าร้ายต่าง ๆ ตลอดถึงอดทนความเจ็บใจได้ เป็นต้น อย่างนี้ คือเมื่อมีขันติแล้ว ก็สามารถประกอบกิจตามหน้าที่ของตน ทำฐานความเป็นอยู่ให้เป็นหลักฐาน มีเกียรติยศให้ปรากฏ เป็นที่เคารพของผู้อื่น ตัดข้อวิวาทและความเสื่อมอันจะมีมา เพราะไม่อดทน ทำให้ใจสบายได้

ข้อ ๔. จาคะ หมายความว่า สละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน ดีอย่างนี้ คือทำให้เป็นคนใจกว้างขวาง ไม่เห็นแก่ตัว ผูกไมตรีกับผู้อื่นไว้ได้ ประกอบด้วยความสุขใจ เป็นที่รักของผู้อื่น ทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน ทั้งในปัจจุบันแลในอนาคต จิตผ่องใสเป็นสุขเป็นต้น

ข. ถ้าไม่ประพฤติตามนั้น เสียหายอย่างนี้ คือหมดคนเชื่อถือไว้วางใจ เสียชื่อเสียง ทำให้เกิดเหตุทะเลาะวิวาท ต้องเสียทรัพย์แลเป็นอันตรายต่อร่างกาย ไม่สามารถประกอบกิจให้เป็นประโยชน์แก่ตน เป็นคนคับแคบไม่ประสบบุญกุศล รวมความว่าหมดสุขกายสุขใจ เป็นต้น ฯ

๑๔. ถามเรื่องครองชีพ

เพราะเหตุไร การครองชีพจึงฝืดเคืองแร้นแค้น ยกมาบรรยาย ๕ ข้อ

๑๔. ตอบเรื่องครองชีพ

เพราะเกียจคร้านทำการงาน การครองชีพจึงฝืดเคืองแร้นแค้น คือ

๑. อ้างว่า หนาวหนัก แล้วไม่ทำการงาน

๒. อ้างว่า ร้อนหนัง ,, ,, ,,

๓. อ้างว่า เวลาเย็นแล้ว ,, ,, ,,

๔. อ้างว่า ยังเช้าอยู่ ,, ,, ,,

๕. อ้างว่า หิวหนัก ,, ,, ,,

จึงเป็นเหตุให้เสื่อมจากโภคทรัพย์ การครองชีพจึงฝืดเคืองแร้นแค้น ฯ

๑๕. ถามเรื่องศาสนา

ลางศาสนาถือว่า มีพระเจ้าเป็นผู้บันดาล ให้คนดีก็ได้ ให้ทรามก็ได้ จึงอ้อนวอนขอให้พระเจ้าประสิทธิประสาทสิ่งที่ปรารถนา แลบันดาลให้สิ่งร้ายหายสูญ ดังนี้ เทียบกับทางพระพุทธศาสนา

ก. พระเจ้าตรงกับอะไร ?

ข. พระเจ้าชนิดไหน บันดาลให้คนดี ?

ค. พระเจ้าชนิดไหน บันดาลให้คนทราม ?

ง. ในอันจะได้สิ่งปรารถนา ในอันจะให้เรื่องร้ายหายสูญ ลางศาสนาใช้วิธีอ้อนวอน ส่วนพระพุทธศาสนาใช้วิธีอะไร ?

๑๕. ตอบเรื่องศาสนา

ก. พระเจ้าตรงกับการประพฤติปฏิบัติ จะชั่วดีอย่างไรก็แล้วแต่การประพฤติปฏิบัติของบุคคลนั้น ๆ

ข. การประพฤติปฏิบัติดีในทางที่ถูกที่ควร เป็นสุจริตด้วย กาย วาจา ย่อมทำกุศลธรรมให้เกิด ทำให้เป็นคนดี ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม

ค. การประพฤติปฏิบัติชั่ว เป็นทุจจริตทั้งทาง กาย วาจา ใจ ย่อมทำอกุศลธรรมให้เกิด ทำให้เป็นคนชั่วเสียหาย

ง. ดังได้กล่าวมาแล้วว่าอยู่ที่การประพฤติปฏิบัติ ดังนั้นในอันจะได้สิ่งที่พึงปรารถนาก็ต้องปฏิบัติดี ให้เป็นสุจริต กาย วาจา ใจ ผลที่พึงปรารถนา คือกุศลธรรม ความสุขก็จะเกิดมี ในอันที่จะให้เรื่องร้ายหายสูญ และต้องละการประพฤติทุจจริต กาย วาวา ใจ ทำความคิดเห็นให้ถูก เรื่องร้ายต่าง ๆ คือบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย ก็จะหายสูญไป ทางพระพุทธศาสนา ใช้วิธีประพฤติปฏิบัติดีและชั่ว ย่อมเป็นของตัวทั้งนั้น ฯ

๑๖. ถามเรื่องดีชั่ว

เฉย ๆ อยู่ ไม่ทำ คือไม่ทำด้วยกาย ไม่พูดด้วยวาจา ยังรู้ไม่ได้ว่าดีหรือชั่ว

ก. จะรู้ว่าดีหรือชั่ว ต่อเมื่อไร ?

ข. อะไรเล่า เป็นดีเป็นชั่ว ?

ค. ดีอย่างไร ชั่วอย่างไร ?

๑๖. ตอบเรื่องดีชั่ว

ก. จะรู้ว่าดีหรือชั่วก็เมื่อกระทำลงไป เช่นกายนั่งฟังพระธรรมเทศนาอยู่ ก็รู้ว่าดีทางกาย วาจาแสดงธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็รู้ว่าดีทางวาจา เมื่อประพฤติปฏิบัติไปแล้วจะรู้ได้ว่าเป็นการชั่วทางกาย ก็ต่อเมื่อแสดงออกมา เช่นฆ่าสัตว์ ก็รู้ว่าชั่วทางกาย จะรู้ว่าชั่วทางวาจา ก็ต่อเมื่อแสดงออกมา เช่นกล่าวคำหยาบช่าด่าเขาเป็นต้น ก็รู้ว่าชั่วทางวาจา

ข. ผลของการประพฤติปฏิบัตินั่นแล เป็นดีหรือชั่ว

ค. ดีอย่างไร คือเมื่อประพฤติปฏิบัติในทางสุจริต ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม บุญกุศลคือความสุขใจ ในอันไม่ได้เบียดเบียนใครก็ย่อมเกิดขึ้นชั่วอย่างนี้ เมื่อประพฤติปฏิบัติในทางทุจจริต บาปอกุศล คือความทุกข์ ก็ย่อมเกิดขึ้น ฯ

๑๗. ถามเรื่องวินัยกับธัมมะ

ทางพระวินัยวางโทษกำกับไว้ เมื่อทำผิดก็ปรับโทษ ทางธัมมะไม่วางโทษไว้ ต่างกันอยู่ดังนี้แล้ว เมื่อผิดทางธัมมะ ไม่มีโทษกระนั้นหรือ ? ในเรื่องนี้มีอธิบายอย่างไร ?

๑๗. ตอบเรื่องวินัยกับธัมมะ

ผิดทางธัมมะก็ย่อมมีโทษเช่นกัน แต่เป็นโทษภายในใจ เมื่อนึกคิดขึ้นมาคราวไร ก็ย่อมได้รับความเดือดร้อนใจ จิตไม่ผ่องใสมีแต่ขุ่นมัว ทำให้ผู้สึกละอายแก่ตัวของตัวเอง เข้าพวกเข้าหมู่กับผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ก็ให้หวาดระแวงกลัวว่าเขาจะรู้ความเสียหายของตัว และถ้าผิด

ทางธรรมในชั้นหนัก ๆ เช่นในอกุศลกรรมบท ๑๐ มีฆ่ามนุษย์เป็นต้น ก็ย่อมเกิดโทษทางพระวินัยได้อีกด้วย พูดถึงทางบ้านเมืองก็ไม่ยอมยกโทษให้ เช่นฆ่ามนุษย์และลักทรัพย์ของเขา เป็นต้น ฯ

๑๘. ถามเรื่องเหตุผล

เหตุและผลตรงกันเสมอ หลักว่าอย่างนี้ แต่บางคนปรารถนาดีแท้ ๆ ทำจริง ๆ ด้วย ครั้นทำแล้ว เกิดผลไม่ดี ที่เป็นดังนี้

ก. เพราะเหตุกับผลไม่ตรงกัน หรือไฉน ?

ข. เพราะอกุศลมูลข้ออะไร ?

๑๘. ตอบเรื่องเหตุผล

ก. เหตุกับผลตรงกันเสมอ ผู้ที่ปรารถนาดี ทำจริง ๆ ด้วย แต่มีโมหะเข้าครอบงำ จึงทำให้ผิดไป เช่น นายกอ จะทำบุญเลี้ยงพระสัก ๑๐ รูป จึงจัดหาอาหาร มีการฆ่าหมูเป็ดไก่ เอามาเลี้ยงพระ เพื่อจะให้พระได้รับรสอะเร็จอะร่อย จะได้บุญมาก ๆ

ข. เพราะอกุศลมูล คือโมหะ ความหลงที่จะกระทำความดีกลายเป็นชั่วไป เช่นฆ่าหมูเป็นไก่ เป็นกรรมที่ชั่ว จึงทำกรรมที่ดีให้เสียไปฉะนี้ ฯ

๑๙. ถามเรื่องสภาวธรรม

สภาวธรรมหมายความว่า เป็นจริง เป็นเอง เป็นเสมอ

ก. อะไรเป็นจริง อะไรเป็นเอง อะไรเป็นเสมอ ?

ข. เป็นจริงอย่างไรหนอ เป็นเองอย่างไรหนา เป็นเสมออย่างไรเล่า ? ยกสังขารขึ้นอธิบาย

๑๙. ตอบเรื่องสภาวธรรม

สภาวธรรมหมายความว่า เป็นจริง เป็นเอง เป็นเสมอ

ก. เกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือ เกิด แปร ดับ เป็นสภาวธรรม เป็นจริง เป็นเอง และเป็นเสมอ

ข. ที่ว่าเป็นจริง เป็นเอง เป็นเสมอนั้น เห็นได้จากสังขาร ที่เกิดขึ้นจากการประชุมของธาตุ ๔ คือปัจจัยปรุงแต่งขึ้น จะมีวิญญาณครองหรือไม่ก็ตาม เมื่อปรุงแต่งให้เกิดมีเกิดเป็นขึ้นมาแล้ว ก็ไม่อาจครองอยู่ได้ย่อมแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป เช่นจากเด็กเป็นหนุ่มสาวเป็นชรา จากของใหม่เป็นของเก่า ชำรุดทรุดโทรมไป แล้วในที่สุดก็แตกดับทำลายไปหมดไม่มีเหลือ ต่างกันก็แต่จะเร็วหรือช้าเท่านั้น เพราะล้วนแล้วแต่จะเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ทั้งสิ้น ฯ

๒๐. ถามเรื่องทรัพย์สิน

ท่านให้ปฏิบัติอย่างไร ในเรื่องนี้ คือ

ก. หาทรัพย์สิน ข. ได้ทรัพย์สินแล้ว ?

๒๐. ตอบเรื่องทรัพย์สิน

ก. จะต้องปฏิบัติตัวให้เข้ากับหลักธรรมที่ว่าด้วย ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง อันประกอบไปด้วย

๑. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นในการหาเลี้ยงชีวิต

๒. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่หามาได้

๓. กัลยาณมิตตตา คบเพื่อนดี ไม่คบเพื่อนชั่ว

๔. สมชีวิตา เลี้ยงชีพตามสมควร ไม่ให้ฝืดเคือง หรือฟูมฟาย

ข. เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้ว ท่านสอนให้ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมที่จะทำให้ตระกูลอันมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน ๔ ประการ ดังนี้

๑. ให้แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว

๒. ให้บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า

๓. ให้รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ

๔. ไม่ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน

แลการถือเอาประโยชน์ เกิดแต่การถือโภคทรัพย์ ๕ อย่าง แสวงหาทรัพย์ได้มาโดยทางที่ชอบแล้ว

๑. เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข

๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข

๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ

๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ ก. ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ ข. อติถิพลี ต้อนรับแขก ค. ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ฆ. ราชพลี ถวายเป็นหลวง มีเสียภาษีอากรเป็นต้น ง. เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย

๕. บริจาคทานในสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

และท่านสั่งสอนให้ละเว้นเสียจากอบายมุข ๔–๖ ประการด้วย ฯ

๒๑. ถามเรื่องเศรษฐกิจ

ในด้านเศรษฐกิจ โบราณชนของเรา ท่านปฏิบัติอย่างไร จึงรักษาประเทศไทยชาติไทย มาถึงพวกเรา ๆ ทุกวันนี้ ?

๒๑. ตอบเรื่องเศรษฐกิจ

ประเทศชาติ คือการร่วมกันอยู่ของบุคคล คือ พลเมือง หรือจะพูดว่าการอยู่ร่วมของคนหลาย ๆ ครอบครัวก็ได้ ดังนั้นการที่ประเทศชาติของเราได้รักษามาจนถึงพวกเราในปัจจุบันบัดนี้ ก็เนื่องมาจากบรรพบุรุษแลประชาชน ได้มีธรรมประจำตัว คือ ธรรมของฆราวาส ๔ อย่าง ทำให้อยู่ดีกินดีปราศจากการเบียดเบียพกัน อันประกอบไปด้วยธรรม ๔ ประการ

๑. ประกอบไปด้วย สัจจะ คือ สัตย์ซื่อต่อกัน

๒. ประกอบไปด้วย ทมะ คือ รู้จักข่มจิตของตน

๓. ประกอบไปด้วย ขันติ คือ มีความอดทน

๔. ประกอบไปด้วย จาคะ คือ การสละสิ่งของ ๆ ตน แก่คนที่ควรให้ปัน

และเว้นเสียจากหลักธรรมอันว่าด้วย ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่นานไม่ได้ เพราะสถาน ๔ คือ

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว

๒. ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคสมบัติ

๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษทุศีลให้เป็นแม่เรือนพ่อเรือน

แต่ละครอบครัวก็ยังงดเว้นเสียจากอบายมุข ๔–๖ อีกด้วย เมื่อแต่ละบุคคลได้มีธรรมของฆราวาสประจำอยู่ และแต่ละครอบครัวได้ละเว้นเสียจากสิ่งที่ควรละเว้น ประเทศชาติอันเป็นส่วนรวมของทุก ๆ คน จึงได้รักษามาจนถึงพวกเราทุกวันนี้ ฯ

๒๒. ถามเรื่องเปรียบเทียบศาสนา

ลางศาสนาถือว่า ทำบาปแล้วล้างบาปได้ เป็นอันว่าช่วยคนทำบาปให้หมดบาปได้ ส่วนพระพุทธศาสนาว่า ทำบาปแล้วจะทำอย่างไร ๆ ให้หมดบาปไม่ได้ เป็นอันช่วยคนทำบาปให้หมดบาปไม่ได้ ดังนี้ ศาสนานั้นมิดีกว่าพระพุทธศาสนาหรือ ? อธิบายตามกฎธรรมดา อย่าเข้าข้างใดข้างหนึ่ง ?

๒๒. ตอบเรื่องเปรียบเทียบศาสนา

ลางศาสนาถือว่าทำบาปแล้วล้างบาปได้ แต่พระพุทธศาสนาถือว่าทำบาปแล้วล้างบาปไม่ได้ ศาสนาที่ถือว่าทำบาปแล้วล้างบาปได้ ไม่ดีกว่าพระพุทธศาสนา ดังจะได้อธิบายเหตุผลดังนี้ คือ ลางศาสนาที่ถือว่าการทำบาปแล้วล้างบาปได้นั้น ก็เท่ากับเป็นการยุยงส่งเสริมให้การกระทำบาปยิ่งขึ้นไปอีก เพราะถือเสียว่าทำบาปแล้วล้างบาปได้ จะไปกลัวทำไม กับการทำบาป

ทำแล้วก็ล้างได้นี่ แต่เป็นการเข้าใจผิดของศาสนานั้น เพราะความจริงแล้ว บาปไม่ได้อยู่ที่กาย บาปอยู่ที่ใจต่างหาก เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงสอนว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กรรมเป็นของเรา ไม่มีผู้วิเศษคนใดจะช่วยปลดเปลื้องความชั่วของเราได้ พระพุทธศาสนาจึงดีกว่าตอนที่สอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่มีการล้างบาป เท่ากับเป็นเครื่องหยุดยั้ง ไม่ให้เราประพฤติชั่วต่อไป ส่วนบาปที่ทำแล้วก็แล้วกันไป ล้างบาปไม่ได้ เราต้องได้รับผลของกรรมที่ทำชั่วนั้น แต่ห้ามไม่ให้ไปทำบาปซ้ำเข้าอีก เพราะความชั่วหรือบาปที่กระทำลงไปนั้นก็สุมอยู่ที่ใจ ทำให้เกิดความเร้าร้อน ไม่สบายใจในเมื่อนึกถึงบาปที่กระทำไปนั้น จะหาอะไรมาล้างก็ไม่สำเร็จ เช่นไปฆ่าเขาตาย ถึงแม้จะจับไม่ได้ บาปหรือความชั่วนั้นก็ติดตรึงอยู่ในใจเราเรื่อยไป จะเอาอะไรมาล้างก็ไม่หมด นึกขึ้นมาเวลาใด ก็เป็นทุกข์เกิดขึ้นในเวลานั้นด้วยเหตุผลที่แสดงมานี้ จึงชี้ให้เห็นว่า ล้างศาสนาที่สอนว่าทำบาปแล้วล้างบาปได้ จึงไม่ดีกว่าพระพุทธศาสนาเลย กลับจะเลวกว่าด้วยซ้ำไป เพราะเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้คนทำชั่วยิ่ง ๆ ขึ้น ๆ

๒๓. ถามเรื่องดีชั่ว

ทำดีไม่ได้ดี ทำดีกลับได้ชั่ว ทำชั่วกลับได้ดี ดูภายนอกแล้วมีจริง ๆ ด้วย คนจึงท้อถอยในการทำดี กับไปทำชั่ว แต่พระพุทธศาสนาคงยืนยันว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังนี้จะวินิจฉัยว่ากะไร ?

๒๓. ตอบเรื่องดีชั่ว

ทำดีไม่ได้ดี ไม่จริง ทำดีต้องได้ดีเสมอ แต่ผลที่จะได้รับนั้นอยู่ที่เวลาเท่านั้น แต่ถึงกระนั้นเราก็ได้รับความสบายใจ จากการกระทำดีของเรา เช่นเราปฏิบัติในศีล ๕ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่เสพสุราเมรัย เหล่านี้ ก็นับเป็นการดีอย่างยิ่ง ผลที่ได้รับก็ปรากฏที่ใจ คือทำให้จิตใจสบาย ผ่องแผ้วไม่มีทุกข์ แต่บางคนเข้าใจผิด เข้าใจไปว่าดีแล้วต้องให้ได้รับผลตอบแทนทันที อย่างเช่นขยันทำมาหากินในทางสุจริต แล้วจะให้ร่ำรวยทันทีทันใด ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะการทำดีนั้นบางอย่างก็สนองผลให้ทันตาเห็น บางอย่างก็ให้ผลช้า หรือมองไม่เห็นผลในชาตินี้ แต่ไปแสดงผลในสัมปรายภพภายภาคหน้า แต่จะอย่างไรก็ตาม การทำดีนั้นจะต้องปราศจากอกุศลมูลด้วย และผลกรรมดีจะต้องได้รับเสมอ จะช้าหรือเร็วก็อยู่ที่เวลาเท่านั้น แต่อย่างต่ำ ๆ ก็ทำให้จิตใจของเราสบายไปชั้นหนึ่งแล้ว จากผลที่เราประกอบกรรมดีนั้น

ทำดีกลับได้ชั่ว ก็ไม่จริงเช่นเดียวกัน การทำดีต้องได้ดีเสมอ จะได้ผลชั่วเป็นไปไม่ได้ ดังเหตุผลที่ได้แสดงมาแล้วข้างต้นนั้น แต่ถ้าทำดีชนิดที่มีโมหะเข้าครอบงำอาจได้ชั่วก็เป็นได้ เช่น เราเชิญเพื่อนมากินเลี้ยงเพื่อสมานสามัคคี แต่การกินเลี้ยงมีสุราด้วย ครั้นเมื่อเสพสุราเข้าไปมึนเมาแล้ว ก็เกิดวิวาทชกต่อยกันขึ้น นี่ทำดีกลับกลายเป็นชั่วไป เพราะมีอกุศลมูลคือโมหะเป็นต้นเหตุ

ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ไม่จริง ทำชั่วย่อมได้ชั่ว เช่นไปลักทรัพย์ของเขา ถึงแม้ว่าเจ้าของเขายังจับไม่ได้ ก็ทำให้จิตใจไม่สบาย ต้องหวาดระแวงอยู่เสมอ กลัวเขาจะจับได้ นี่แหละเป็นผลชั่วแล้ว คือเกิดทุกข์ใจขึ้น ครั้นต่อ ๆ มาเจ้าของทรัพย์เขาสืบทราบเข้า เขานำตำรวจไปจับกุมตัวมาลงโทษตามกฎหมายของบ้านเมือง ก็แสดงให้เห็นผลของความชั่วทันตาเห็น

ทำชั่วกลับได้ดี ไม่จริง ทำชั่วต้องได้รับผลของกรรมชั่วเสมอ แต่ผลชั่วยังมาสนองไม่ถึง กรรมดีอันเป็นกรรมเก่าที่ทำไว้แต่ปางก่อน มาสนองก่อน ถ้าดูผิวเผินเหมือนกับว่าทำชั่วแต่จะอย่างไรก็ตาม ผลชั่วที่ตนกระทำไว้ ก็ทำให้ใจไม่สบายไปข้อหนึ่งละ ต่อมาเมื่อกรรมเก่าอันเป็นกรรมดีนั้นหมดไป กรรมชั่วที่ทำไว้มาสนองอย่างแน่นอน เช่นโกงเงินของหลวง แต่แรกเขายังไม่รู้หรือยังจับไม่ได้ ผู้นั้นก็ร่ำรวยไปพักหนึ่ง ครั้นต่อมาเขาจับได้ก็ติดคุกติดตะรางไป นี่แหละผลของกรรมชั่วสนองแล้วละ ฯ

๒๔. ถามเรื่องบุญบาป

ก. บุญคืออะไร ? บาปเล่า ?

ข. ทาน ศีล ภาวนา เป็นเหตุให้ได้บุญ หรือเป็นตัวบุญ ? อธิบาย

๒๔. ตอบเรื่องบุญบาป

ก. บุญ คือความสุขอันเกิดขึ้นในใจหรือความดี อันเกิดจากความประพฤติปฏิบัติกุศลกรรม เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น เหล่านี้เป็นบุญทั้งนั้น บาป คือความทุกข์ใจหรือความชั่ว อันเกิดจากความประพฤติปฏิบัติ อกุศลกรรม เช่นฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น เหล่านี้เป็นบาปทั้งนั้น

ข. ทาน ศีล ภาวนา เป็นเหตุให้ได้บุญ เช่นการให้ทานเป็นต้น บริจาคเงินสร้างวัดหรือทำบุญตักบาตร ก็เป็นเหตุให้ได้บุญ เพราะทำจิตใจให้สบาย ผ่องแผ้วไม่มีทุกข์ใจ ส่วนการถือศีล สำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนก็เป็นเหตุให้ได้บุญ เพราะเมื่อเรามีศีลแล้ว ก็ไม่มีใครเป็นศัตรูกับเรา ทำให้สุขกายสบายใจเป็นต้น ส่วนการเจริญภาวนา คือทำสมาธิให้จิตใจสงบนิ่งแน่วแน่ไปในอารมณ์อันเดียว ไม่มีนิวรณ์เกิดขึ้นได้

ก็เป็นเหตุให้ได้บุญ เพราะทำใจให้สงบ ไม่เกิดทุกข์ใจขึ้น เมื่อจิตใจสงบแล้ว ก็เกิดความสบายใจ นับว่าเป็นเหตุให้ได้บุญอย่างหนึ่ง

๒๕. ถามเรื่องลักษณะ

นายขาวผิวขาว รูปร่างผอมสูง นายดำผิวดำ รูปร่างอ้วนเตี้ย

ก- จะรู้จักนายขาวนายดำอย่างไร ? จัดเป็นรู้ตามปัจจัตตลักษณะ ?

ข. จะรู้จักนายขาวนายดำอย่างไร ? จัดเป็นรู้ตามสามัญลักษณะ ?

๒๕. ตอบเรื่องลักษณะ

ก. รู้ตามปัจจัตตลักษณะ คือตากระทบรูปเกิดความรู้ขึ้นทางตา เรียกว่าจักขุวิญญาณ จักขุสัมผัสและจักขุสัมผัสสชาเวทนา จึงสามารถบอกได้ว่า คนที่มีรูปร่างขาวผอมสูงนั้นคือนายขาว คนที่มีรูปร่างดำอ้วนเตี้ยนั้นคือนายดำ จัดเป็นรู้ตามปัจจัตตลักษณะ

ข. รู้ตามสามัญลักษณะ คือรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา หมายความว่า ทั้งนายขาวและนายดำ จะต้องแก่เจ็บตายไม่คงที่อยู่ได้ เรียกว่าไม่เที่ยง และจะได้รับความบีบคั้นจากธรรมชาติ เช่นเกิดเป็นทุกข์ แก่เป็นทุกข์ ตายเป็นทุกข์ อาการเหล่านี้ เรียกว่าเป็นทุกข์ อันความไม่เที่ยงเป็นทุกข์นี้ เราไม่สามารถจะบังคับให้คงสภาพเดิมอยู่ได้ และไม่สามารถจะบังคับไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย บังคับไม่ได้ อาการที่บังคับไม่ได้นี้เรียกว่า อนัตตา คือไม่ใช่ตัวตนเราเขา นี่เอง จัดเป็นรู้ตามสามัญลักษณะ ฯ

๒๖. ถามเรื่องสามัคคี

พระราชนิพนธ์ ร. ๖

สมานสามัคคีให้ดีอยู่ จะสู้ศึกศัตรูทั้งหลายได้
ควรคิดจำนงจงใจ เป็นไทยจงสิ้นดินฟ้า

ก. สามัคคีคืออะไร ?

ข. เพราะเหตุไรสามัคคีจึงเกิด เกิดแล้ว เพราะเหตุไรจึงตั้งอยู่ยั่งยืน ?

๒๖. ตอบเรื่องสามัคคี

ก. สามัคคี คือความพร้อมเพรียง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ข. เหตุที่เกิดสามัคคี คือมีสาราณียธรรม ๆ นั้นคือ เมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรม แบ่งปันลาภที่ได้มาโดยชอบธรรมให้ซึ่งกันและกัน รักษาศีลให้บริสุทธิ์เสมอกัน มีความเห็นร่วมกัน ไม่แตกความเห็นในหมู่คณะเดียวกัน

เหตุที่สามัคคีตั้งอยู่ยั่งยืน เพราะหมู่นั้นคณะนั้น มีสาราณิยธรรมทั้ง ๖ ข้อบริบูรณ์ ไม่ขาดข้อหนึ่งข้อใดไป เพราะเหตุนี้ ความสามัคคีจึงได้มีตลอดมาได้

๒๗. ถามเรื่องเศรษฐกิจ

นาย ก. นาย ข. ปลูกผักบุ้ง ผักกระเฉด ตำลึง มีรายได้เท่า ๆ กัน รายจ่ายที่จำเป็นก็ไม่มากน้อยกว่ากัน แต่นาย ก. มีเงินเหลือฝากคลังออมสิน ส่วนนาย ข ไม่มีเหลือ ยังเป็นหนี้เขารุงรังอีก ดังนี้ เพราะนาย ก. ทำอย่างไร ? ยกมา ๕ ข้อ นาย ข. ทำอย่างไร ? ยกมา ๕ ข้อ

๒๗. ตอบเรื่องเศรษฐกิจ

การที่นาย ก. มีเงินเหลือฝากคลังออมสิน เพราะนาย ก. มี

๑. อุฏฐานสัมปทา ความหมั่นขยันในการประกอบการงานหาเลี้ยงชีพ

๒. อารักขสัมปทา รู้จักระวังรักษาทรัพย์ที่หามาได้ไม่ให้เป็นอันตรายสูญหาย

๓. กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดีเป็นมิตร ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร

๔. สมชีวิตา รู้จักประมาณในการใช้ทรัพย์เลี้ยงชีพ ไม่ให้ฟูมฟายและฝืดเคือง

๕. เว้นอบายมุข ๔ และอบายมุข ๖

ส่วนนาย ข. ที่เป็นหนี้รุงรัง เพราะปฏิบัติตนตรงข้ามกับนาย ก. ทั้ง ๕ ข้อ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ฯ

๒๘. ถามเรื่องครองชีพ

สุภาษิตสอนหญิง ของสุนทรภู่

มีสลึงพึงบรรจบให้ครบบาท อย่าประมาทเงินทองของบระสงค์
ถ้ามีน้อยกินน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมื้อเป็นคราวทั้งคาวหวาน
เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชราการ จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดรันทดใจ.

ในสุภาษิตนี้ มีธรรมอะไรบ้าง และธรรมะอะไรบ้าง ที่เป็นหลักครองชีพ ? ถ้าธรรมะนั้น มีในคิหิปฏิบัติ ให้ตอบในแผนกคิหิปฏิบัติก่อน ถ้าไม่มี ให้ตอบในแผนกธรรมะ ?

๒๘. ตอบเรื่องครองชีพ

มีธัม และคิหิปฏิบัติ คือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน และทิศ ๖ ดังจะชี้ให้เห็นดังต่อไปนี้ มีสลึงพึงบรรจบให้ครบบาท เป็นอารักขสัมปทา

ในทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ แผนกคิหิปฏิบัติ อย่าประมาทเงินทองของประสงค์ เป็นธัมมะข้อประมาทในแผนกธัม ถ้ามีน้อยกินน้อยค่อยบรรจง เป็นสมชีวิตา ในแผนกคิหิปฏิบัติ อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน เป็นไม่รู้จักประมาณในการบริโภคทรัพย์ ในตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน ๔ สถาน ในคิหิปฏิบัติ ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งคาวหวาน เป็นสมชีวิตา ในแผนกคิหิปฏิบัติ เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดรันทดใจ เป็นธัมมะคิหิปฏิบัติ ในทิศ ๖ ส่วนธัมมะที่เป็นหลักครองชีพ ก็มีทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นาน ๆ

๒๙. ถามเรื่องธัมมะ

แปลข้อ ก. อธิบายข้อ ข. ค. ง. ต่อไปนี้

ก. ธัมมะ ข. กุศลธรรม ค. อกุศลธรรม ง. สภาวธรรม

๒๙. ตอบเรื่องธัมมะ

ก. ธัมมะ แปลว่าทรงอยู่ คงที่อยู่ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอื่น และเมื่อมีผู้ประพฤติปฏิบัติตามก็รักษาผู้นั้นให้ตั้งมั่นอยู่ด้วยดี

ข. กุศลธรรม อธิบาย กุศลธรรมคือธรรมที่เป็นไปในฝ่ายที่ดี หรือในทางสุจริต ตัวอย่างเช่นการไม่เบียดเบียนผู้อื่น การไม่ลักขะโมยของ ๆ คนอื่น การไม่ทำร้ายเขา เหล่านี้จัดเป็นกุศลธรรม ๆ ฝ่ายดี

ค. อกุศลธรรม อธิบาย อกุศลธรรมคือธรรมที่เป็นไปในฝ่ายชั่ว หรือทางทุจจริต ตัวอย่างเช่นการเบียดเบียนผู้อื่น การลักขะโมยของ ๆ คนอื่น การประทุษร้ายเขา เหล่านี้จัดเป็นอกุศลธรรม ๆ ฝ่ายชั่ว

ง. สภาวธรรม อธิบาย สภาวธรรมคือธรรมที่เป็นกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว ไม่จัดเข้าในกุศลธรรม หรืออกุศลธรรม เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็จัดเข้าในสภาวธรรม ฯ

๓๐. ถามเรื่องบุญบาป

บุญบาปมีในหลายศาสนา ในพระพุทธศาสนาก็มี ในพระพุทธศาสนา

ก. บุญหมายความว่ากะไร ข. ทำอย่างไรเป็นบุญ

ค. บาปหมายความว่ากะไร ง. ทำอย่างไรเป็นบาป

๓๐. ตอบเรื่องบุญบาป

ก. บุญ หมายถึงความสุข หรืออีกนัยหนึ่งจะหมายถึงคุณงามความดีที่เป็นสุจริตก็ได้

ข. **การกระทำที่จะเป็นบุญ** คือการประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร เช่นละเว้นทุจจริตทางกายวาจาจิต ประกอบสุจริตทางกายวาจาใจ เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้แล้วใจก็เป็นสุข หรือว่าเป็นบุญนั่นเอง

ค. **บาป** หมายความว่า ความทุกข์ **หรืออีกนัยหนึ่งจะหมายความว่าเป็นสิ่งที่ชั่ว** ที่เป็นทุจจริตก็ได้

ง. **การกระทำที่เป็นบาป** คือการประพฤติปฏิบัติในทางที่ชั่ว เช่นทุจจริตต่าง ๆ ผลที่ได้รับก็คือความทุกข์ หรือบาปนั่นเอง ฯ

๓๑. ถามเรื่องอกุศลมูล กุศลมูล

เมล็ดผลไม้ แตกออกเป็นลำต้นใบกิ่งก้านดอกผล และมีเมล็ดอีก เมล็ดนั้นเป็นพืชต่อไปอย่างนี้ จนกว่าเมล็ดนั้นหมดยาง จึงสูญพืชพันธุ์

จงอธิบายอกุศลมูล กุศลมูล เปรียบกับเมล็ดผลไม้ที่ว่านี้

๓๑. ตอบเรื่องอกุศลมูล กุศลมูล

อกุศลมูล จะเปรียบได้กับเมล็ดผลไม้ ซึ่งแตกออกเป็นกิ่งก้านและลำต้นมีดอกแลผลเป็นเมล็ดขึ้นอีก และเมล็ดนั้นก็เป็นพืชสืบต่อไป อย่างนี้จนกว่าเมล็ดนั้นจะหมดยาง จึงสูญพืชพันธุ์มีอธิบายได้ดังนี้

อกุศลมูล ทั้งหลาย ซึ่งมี โลภะ โทษะ โมหะ เป็นข้อใหญ่ ย่อมเกี่ยวโยงกันไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด (เว้นไว้เสียแต่จะตัดรากเง่าต้นเหตุที่ก่อให้เกิดนั้นทิ้งเสีย) เช่น โลภะ ความโลภเมื่อเกิดมีขึ้นภายในตัวของผู้ใด ผู้นั้นมีความคิดเห็นผิดแผกไปจากคลองธรรม มีความอยากได้ในของของเขา แม้ในทางที่ผิด ที่ไม่ควรประพฤติ เมื่อไม่ได้สมดังความปรารถนา ก็บรรดาลโทษะ เพราะมีโมหะ ความหลงบังหน้า และโลภะ ความโลภคอยกะตุ้นเตือนอยู่ อาจทำร้ายแย่งชิงทรัพย์สมบัติของเขา หรือทำให้เขาถึงแก่ความตายก็ได้ ดังนั้นจึงเปรียบเสมือนกับเมล็ดพืชดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หรือเมื่ออันหนึ่งอันใดเกิดขึ้น ก็ยังอันอื่น ๆ ให้เจริญเกิดตามขึ้นมาได้เกี่ยวโยงกันไปเป็นลูกโซ่ดังนี้ ถึงแม้ที่สุดเมื่อได้รับสมดังตั้งใจแล้ว ก็หารู้จักพอรู้จักอิ่มไม่ มีความทยานอยู่ร่ำไปไม่มีที่สิ้นสุด จึงเปรียบได้กับพืชซึ่งเจริญงอกงามอยู่เรื่อยไป ฉันนั้น

กุศลมูล ก็เช่นกัน เกี่ยวเนื่องกันไป ตามที่ได้อธิบายแล้วในอกุศลมูลต่าง ๆ กัน แต่ว่าในกุศลมูล เป็นไปในทางที่ดีเท่านั้น ฯ

๓๒. ถามเรื่องวิญญาณ พืช

จงอธิบายคำว่า วิญญาณ พืช เปรียบกับเมล็ดผลไม้ ดั่งกล่าวแล้วในข้อ ๓ นั้น

๓๒. ตอบเรื่องวิญญาณํ พีชํ

วิญญาณ ก็เปรียบเสมือนพืช ซึ่งได้กล่าวแล้วในข้อ ๓ ว่าเมล็ดผลไม้ ซึ่งแตกออกเป็นกิ่งก้านใบแลลำต้นดอกผล แล้วก็มีเมล็ดอีก หมายความว่า วิญญาณก็เป็นเช่นเดียวกันกับพืช ย่อมต้องเวียนว่ายตายเกิด เช่นเดียวกันกับต้นไม้ ไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเมล็ดนั้นจะสิ้นยางจึงดับสูญไป ก็เปรียบเทียบเสมือนว่าร่างกายอันมีวิญญาณ ได้สุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวงบรรลุถึงซึ่งมรรคผลแลนิพพานเมื่อนั้นก็ถึงซึ่งที่สิ้นสุด ดับสูญไปไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดต่อไป ฯ

๓๓. ถามเรื่องอริจสัจ ๔

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อริยสัจ อริยสัจจึงเป็นสำคัญที่ทำความเป็นพระพุทธเจ้าขึ้น เพราะฉะนั้น

ก. จงอธิบายให้เห็นว่าจริงทุกข้อ ?

ข. ข้อไหนเป็นเหตุเป็กผลของข้อไหน ?

๓๓. ตอบเรื่องอริยสัจ ๔

ความดับทุกข์ แลมรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ก. อธิบายให้เห็นว่าจริงแท้ทุกข้อ อริยสัจ ๔ มี ทุกข์ สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ทุกข์ ตัวของมันเองก็เป็นทุกข์อยู่แล้ว เพราะทนอยู่ไม่ได้ ตั้งแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป จึงได้ชื่อว่าทุกข์

สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ทุกข์เกิดขึ้นได้ด้วยตัณหาทั้ง ๓ คือ กามตัณหา ความใคร่ความพอใจในอารมณ์ที่ชอบ มี รูป รส กลิ่น เสียง เป็นต้น ภวตัณหา ความอยากดี อยากเป็นต่าง ๆ วิภวตัณหา ความไม่อยากดี ไม่อยากเป็น อยากตายเสีย เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดทั้งสิ้น เพราะเมื่อไม่ได้สมดังใจปรารถนา ก็เป็นทุกข์ เศร้าโศกเสียอกเสียใจ พิไรรำพรรณต่าง ๆ หรือเมื่อได้สมดังความตั้งใจแล้ว ของนั้นตกแตกสลายสูญหายไปก็เป็นทุกข์อีก ไม่มีที่สิ้นสุด

นิโรธ คือความดับทุกข์ ดับตัณหาทั้งหลายให้หมดสิ้นไป เพราะได้รู้แล้วว่าตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เมื่อตัณหาดับแล้ว ทุกข์ก็ดับหมด

มรรค คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ประกอบไปด้วยองค์ ๘ มี ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ดำหริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทำความเพียรชอบ ๑ ตั้งสติชอบ ๑ ตั้งใจชอบ ๑

ข. ข้อไหนเป็นเหตุผลของข้อไหน ตอบได้ดังนี้ ฯ

๑. สมุทัย เป็นเหตุ ทุกข์ เป็นผล

๒. มรรค เป็นเหตุ นิโรธ เป็นผล ฯ

๓๔. ถามเรื่องคนหัวประจบ

ทำดีก็คล้อยตาม ทำชั่วก็คลอยตาม ดังนี้ ทำชั่วคลอยตาม เห็นแล้วว่าไม่ดี ส่วนทำดีคล้อยตามนั้น ไปในทางดี แต่ไฉนท่านจึงจัดเป็นลักษณของคนหัวประจบ ขอบกลอยู่

๓๔. ตอบเรื่องคนหัวประจบ

ทำดีก็คล้อยตาม ทำชั่วก็คล้อยตาม ดังนี้ ทำชั่วคล้อยตามเห็นแล้วว่าไม่ดี ส่วนทำดีคล้อยตามนั้นเป็นไปในทางที่ดี แต่ท่านจัดเอาไว้เป็นลักษณของคนหัวประจบ มีอธิบายดังนี้

ที่ว่าทำดีก็คล้อยตามนั้น จัดเข้าใจลักษณของคนหัวประจบด้วยก็เพราะการคล้อยตามเช่นนี้ เป็นการคล้อยตามแบบที่เรียกว่า เออออห่อมก คล้อยตามโดยปราศจากเหตุผล ไม่มีการดำหริตริตรอง แลไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ เขาทำชั่วก็คล้อยตาม ทำดีก็คล้อยตาม ท่านจึงจัดเข้าในลักษณของคนหัวประจบ อยู่ในจำพวกมิตรเทียม ฯ

๓๕. ถามเรื่องครองชีพ

ในชั่วชีวิตนี้ การครองชีพเป็นสำคัญอย่างที่สุด โจรผู้ร้ายชุกชุม ก็เพราะการครองชีพ พระพุทธเจ้าทรงแนะนำเรื่องนี้ไว้แล้ว จงเลือกสรรธัมมะในคิหิปฏิบัติมาอธิบาย ตามข้อ ก. ข. ต่อไปนี้ ข้อละ ๒ ข้อ

ก. เพราะทำอย่างไร การครองชีพจึงเป็นไปดี

ข. เพราะทำอย่างไร การครองชีพจึงเป็นไปไม่ดี

๓๕. ตอบเรื่องครองชีพ

ก. ทำอย่างไรการครองชีพจึงเป็นไปด้วยดี ตอบ ๒ ข้อ

ด้วยการประพฤติปฏิบัติให้เข้าถึง ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบันทั้ง ๔ อันประกอบไปด้วย ๑ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น ๒ อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ ๓ กัลยาณมิตตตา คบเพื่อนดีไม่คบเพื่อนชั่ว ๔ สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนัก หรือฟูมฟายนัก ๕ แลเว้นอบายมุขทั้ง ๔ แล ๖ เสีย ๑

ข. ทำอย่างไรการครองชีพจึงเป็นไปไม่ดี ตอบ ๒ ข้อ

๑. เพราะผู้นั้นไม่ปฏิบัติให้เข้าถึง ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง

๒ แลผู้นั้นยังไม่ละเสียได้ซึ่งอบายมุข ๔ แล ๖ อย่าง ฯ

๓๖. ถามเรื่องธัมมะ

ก. คำว่า ธัมมะ แปลเท่าตัวว่ากระไร ?

ข. อธิบายคำแปลนั้น ?

ค. ธัมมะแบ่งเป็น ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้ ประเภทไหนหมายความว่าอย่างไร เช่นอะไร คือ

(๑) กุศลธรรม (๒) อกุศลธรรม (๓) สภาวธรรม ?

๓๖. ตอบเรื่องธัมมะ

ก. คำว่า ธัมมะ แปลเท่าตัวว่า ทรงอยู่

ข. คำว่า ทรงอยู่ นั้นหมายถึง ทรงตัวเองอยู่อย่างหนึ่ง และทรงบุคคลผู้ประพฤติธรรมอีกอย่างหนึ่ง

ทรงตัวเอง ได้แก่ทรงตัวเองอยู่เสมอตามสภาพเดิม คือ อนิจจะ ไม่เที่ยง ทุกขะ คงอยู่ไม่ได้อย่างหนึ่ง ก็คงสภาพเดิม คือ ไม่เที่ยง คงที่อยู่ไม่ได้ ไม่กลับเป็นเที่ยงคงที่ ที่ทรงตัวเองอยู่เป็นนิจนิรันดรไม่แปรผันอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าอจุตะ คือไม่เปลี่ยนแปลงได้แก่อสังขตธรรม หรือ วิสังขารธรรม แต่เมื่อกล่าวรวมทั้ง ๒ อย่างนี้แล้ว คำว่า ทรงตัวเอง นั้น คือเป็นอย่างไรก็คงเป็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลงเสมอ ไม่กลับเป็นไม่เปลี่ยนแปลง คงที่ก็คงที่อยู่เสมอ ไม่กลับเป็นเปลี่ยนแปลง

ทรงบุคคลผู้ประพฤติธรรมนั้นคือ คุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม มิให้ตกไปในที่ชั่ว เช่นบุคคลรักษาศีล ๕ ก็เรียกว่าประพฤติธรรม ธรรมก็ย่อมคุ้มครองคนผู้นั้นไม่ให้ฆ่าสัตว์ ไม่ให้ลักทรัพย์ ไม่ให้ประพฤติผิดในกาม ไม่ให้พูดปด ไม่ให้ดื่มน้ำเมา เป็นต้น บุคคลใดประพฤติธรรมเช่นไร ธรรมนั้นก็ย่อมทรงผู้นั้นไว้ด้วยธรรมนั้น ๆ ดังได้อธิบายมาแล้ว

ค. กุศลธรรม คือธรรมที่เป็นฝ่ายดี มีสุจริตกาย วาจา ใจ เป็นต้น สุจริตกาย คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม สุจริตวาจาคือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ สุจริตใจคือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามครองธรรม นี่ล้วนเป็นกุศลกรรมทั้งสิ้น

ข. อกุศลธรรม คือ ธรรมที่เป็นฝ่ายชั่ว มีทุจจริตกาย วาจา ใจ เป็นต้น อันตรงข้ามกับสุจริตนั้น

การที่ธรรมแบ่งเป็นกุศลธรรมและอกุศลธรรม ก็เพราะสังขารธรรมที่เป็นอุปาทินนกะ คือสังขารที่มีใจครอง ได้แก่มนุษย์เรานี่เองเป็นเหตุให้เกิดกุศลฝ่ายหนึ่งและอกุศลธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง สังขารที่ไม่มีใจครอง คือ อนุปาทินนกะ นั้นย่อมเป็นกลาง ๆ เช่น ภูเขา ต้นไม้ ไม่ยัง กุศลธรรมและอกุศลธรรมให้เกิดขึ้นได้ คงเป็นแต่อพยากตธรรม คือธรรมกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว เท่านั้น

สภาวธรรม คือสภาพที่เป็นจริงโดยทั่วไป คือการเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลางและดับไปในที่สุด เช่น การเกิด แก่ ตาย เป็นต้น คือเป็นอนิจจะ ไม่เที่ยง ทุกขะ คงที่อยู่ไม่ได้ อนัตตา ไม่มีตัวตนนั่งเอง แยกกล่าวได้ดังนี้คือ สังขารธรรมนั้นย่อมเป็น อนิจจะ ทุกขะ อนัตตา ส่วนวิสังขารธรรมนั้นไม่เป็นอนิจจะ ไม่เป็นทุกขะ แต่เป็นอนัตตา ดังบาลีว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวง คือทั้งสังขารและวิสังขาร เป็นอนัตตา นี่เป็นสภาวธรรม คือเป็นจริง เป็นเอง เป็นเสมอ

๓๗. ถามเรื่องพระเป็นเจ้า

ลางศาสนาลางลัทธิถือว่า พระเป็นเจ้า เช่น พระยะโฮวา พระอัลเลาะห์ เป็นผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ สร้างคนให้ดีให้เลว ให้มั่งมีให้ยากจน ให้ฉลาดให้โง่ สาปแช่งคนทำไม่ดี และมีผู้แทนพระเป็นเจ้า เช่นพระเยซูคริสต์ พระนบีมูฮำหมัด คอยสอดส่องดูแลความเป็นไปของมนุษย์แล้วรายงานต่อพระเป็นเจ้า

ก. ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าเป็นพระเป็นเจ้า หรือ ผู้แทนพระเป็นเจ้า

ข. คนดีเลว มั่งมียากจน ฉลาดโง่ การที่คนเป็นอย่างนี้ มติทางพุทธศาสนาว่าเพราะเหตุใดอ้างหลักฐาน ?

๓๗. ตอบเรื่องพระเป็นเจ้า

ก. ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเป็นพระเป็นเจ้า หรือผู้แทนพระเป็นเจ้า เพราะในพระพุทธศาสนานั้นมิได้มีพระเป็นเจ้าองค์ใดเลย พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ คือ ทรงเป็นพุทธ ได้แก่ตรัสรู้ความจริง คือ อริยสัจจ์ อันได้แก่ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางแห่งความดับทุกข์ พระองค์ตรัสรู้หลักแห่งความจริงอันนี้ด้วยพระองค์เอง จึงเป็นพระสัมมา-สัมพุทธะ ไม่มีพระเจ้าที่ไหนมาสอนพระองค์ท่าน และพระองค์ท่านไม่ได้มาสอนพุทธบริษัทในฐานะเป็นผู้แทนของใคร พระองค์ตรัสรู้ด้วยปัญญาของพระองค์เอง ทรงชำระจิตใจของพระองค์

เองให้หมดจากอาสวกิเลส จึงเป็นผู้บริสุทธิ์ แล้วจึงทรงสั่งสอนผู้อื่นด้วยพระกรุณาคุณ พระองค์จึงไม่ใช่เป็นพระเป็นเจ้าที่จะบันดาลให้ใคร เป็นคนดีเลว มั่งมียากจน ให้ฉลาดให้โง่ได้ พระองค์เป็นแต่เพียงชี้ทางให้ผู้อื่นดำเนินตามเท่านั้น และพระองค์หาเป็นผู้แทนของพระเป็นเจ้าองค์ใดไม่

ข. คนดีเลว มั่งมียากจนฉลาดโง่ การเป็นคนเช่นนั้น มติทางพระพุทธศาสนาว่าเพราะกรรมคือการประพฤติปฏิบัติของตนเองเป็นเหตุ

หลักฐานที่ทำให้เป็นคนดี เช่น ผู้ประพฤติแต่สุจริตกาย วาจา ใจ ไม่เป็นผู้มุ่งร้ายผู้อื่น ไม่เป็นอันตรายแก่ผู้อื่น กุศลกรรม ที่ตนประกอบอยู่นี้ก็เป็นเหตุให้เป็นคนดี คือเป็นคนดีด้วยการทำดี มีผู้นับหน้าถือตา ส่วนผู้ที่ปฏิบัติในทางตรงกันข้าม ก็ย่อมเป็นคนชั่ว ไม่เป็นที่นิยมนับถือของคนอื่น กลับเป็นที่รังเกียจของคนทั้งหลาย

คนที่จะมั่งมีนั้นเพราะกุศลกรรมเช่นเดียวกัน คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่น รู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ รู้จักคบคนเป็นมิตร รู้จักประมาณในการเลี้ยงชีวิต ละเว้นอบายมุขต่าง ๆ การกระทำดังกล่าวแล้วเป็นกุศลกรรม ย่อมเป็นเหตุให้มั่งมี ส่วนผู้ที่เกียจคร้าน คบคนชั่วเป็นมิตร ไม่รู้จักรักษาทรัพย์ มัวเมาในอบายมุขก็ย่อมเป็นเหตุให้ยากจน

คนฉลาดก็เพราะกรรม คือ การประพฤติปฏิบัติของตนเช่นเดียวกัน คือ เล่าเรียน คิดนึก ฝึกซ้อม ส่วนคนโง่นั้นตรงกันข้าม คือไม่ประพฤติปฏิบัติตามที่กล่าวมานี้ รวมความว่าคนจะดีจะเลวมั่งมียากจนฉลาดโง่นั้น เพราะกรรมที่ตนประพฤติปฏิบัติทั้งสิ้น อาจเป็นกรรมเก่าหรือกรรมปัจจุบันก็ได้ ไม่มีผู้ใดบันดาลให้เป็นไปอย่างนั้นอย่างนี้ได้ มีหลักอยู่ว่า กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๓๙. ถามเรื่องสร้างตนเอง

คนที่อ้อนวอนร้องขอกะใคร ๆ กะสิ่งต่าง ๆ นั้น เป็นคนอ่อนแอ ไม่มีหลักของตนเอง ประชาชนเป็นอย่างนี้บ้านเมืองไม่เจริญ พระพุทธเจ้าไม่ทรงนิยม คนที่สร้างตนเอง เป็นคนเข้มแข็งมีหลักของตัวเอง ประชาชนเป็นอย่างนี้บ้านเมืองเจริญ พระพุทธเจ้าทรงนิยม ทรงปรารถนาให้ประชาชนสร้างตนเอง ทรงวางหลักปฏิบัติไว้ถึง ๑๐ ข้อ มั่นคงยิ่งนัก ขอฟังหลักปฏิบัตินั้น ?

๓๙. ตอบเรื่องสร้างตนเอง

คนที่อ้อนวอนขอร้องแก่ใคร ๆ กะสิ่งต่าง ๆ นั้น เป็นคนอ่อนแอ ไม่มีหลักของตัวเอง เป็นอย่างนี้ บ้านเมืองไม่เจริญ พระพุทธเจ้าไม่ทรงนิยม คนที่สร้างตัวเองเป็นคนแข็งแรง มีหลัก

ของตัวเอง ประชาชนเป็นอย่างนี้บ้านเมืองเจริญ พระพุทธเจ้าทรงนิยม ทรงปรารถนาให้ประชาชนสร้างตัวเอง ทรงวางหลักปฏิบัติไว้ถึง ๑๐ ข้อ มั่นคงยิ่งนัก คือ นาถกรณธรรม ธัมมะทำที่พึ่ง ๑๐ ประการ

๑. **ศีล** คือเป็นผู้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ย่อมเป็นที่รักชอบพอของคนอื่น ปราศจากภัยเวร เป็นเหตุแห่งความสุข ความเจริญนำตนให้ก้าวหน้าสืบไป

๒. **พาหุสัจจะ** คือเป็นผู้ได้ยินได้ฟังมากคือว่าเป็นผู้ศึกษามากรู้มาก ได้ใช้ความรู้ใช้ในการสร้างตนเองให้ก้าวหน้าได้

๓. **กัลยาณมิตตตา** คือรู้จักคบคน เลือกเป็นมิตรกับคนดี คนที่ดีย่อมแนะนำในทางที่เป็นประโยชน์ ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสีย สนับสนุนตนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น

๔. **โสวจัสสตา** ความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย คือพูดกันง่าย เป็นเหตุให้เป็นที่รักใคร่ของผู้ใหญ่ และคนทั่วไป เป็นเหตุให้ได้รับประโยชน์ เช่นได้ความรู้ ได้รับความอุปถัมภ์ เป็นเครื่องช่วยคนในการสร้างตน

๕. **กิงกรณีเยสุ** ทักขตา คือการเอากายวาจาเข้าช่วยเหลือผู้อื่น เช่นมิตรสหาย เมื่อได้ช่วยเหลือเขา ๆ ก็อาจทดแทนคุณเรา และเป็นการสมานสามัคคีกัน ช่วยให้เกิดความร่วมมือกันในการสร้างตน

๖. **ธรรมกามตา** คือเป็นผู้ใคร่ในธรรม หมายความถึงเป็นผู้มีจิตฝักฝ่ายในธรรม ธมฺมกาโม ภวํ โหติ ผู้ใคร่ธรรมย่อมเป็นผู้เจริญ มีธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาให้ประพฤติดี ละเว้นความชั่ว อันเป็นทางให้เจริญในการสร้างตน

๗. **วิริยะ** คือมีความเพียร ได้แก่เพียรในการประกอบกิจการงานโดยไม่เบื่อหน่ายท้อถอย แม้มีอุปสรรคมาขัดขวาง ก็บากบั่นพากเพียรไปจนสำเร็จ เป็นเหตุให้ถึงซึ่งผลที่ตนปรารถนาในการสร้างตน

๘. **สันโดษ** โดยความหมาย คือ ทำอยู่ในขอบเขตของตน ในวิสัยไม่ทำให้เกินขอบเขต เลื่อนขึ้นไปเป็นขั้น ๆ ถ้าไม่สันโดษ ทำเกินขอบเขต ก็ต้องทำทุจจริต หรือเกินวิสัยก็เดือดร้อน สันโดษ แม้ได้ผลประโยชน์ไม่มาก ก็ได้โดยธรรม ไม่ใช่ได้โดยทุจจริต

๙. **สติ** คือนึกได้ ได้แก่ความรู้สึกตัวอยู่เสมอ สติ โลกสฺมิ ชาคโร สติเป็นธรรมเครื่องตื่นในโลก ให้รู้ตัวอยู่เสมอ ทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ผู้มีสติย่อมไม่เผลอตัว รู้จักยั้งคิด ย่อมเป็นเหตุแห่งความเจริญในการสร้างตน

๑๐. **ปัญญา** คือความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ เป็นดุจแสงสว่างส่องให้เห็นทาง ผู้มีปัญญาย่อมรู้เหตุรู้ผล สามารถทำกิจการงานต่าง ๆ ให้สำเร็จได้ ปัญญาเป็นธรรมที่ช่วยในการสร้างตนเองให้ก้าวหน้า

ธัมมะ ๑๐ ประการนี้ เป็นหลักในการสร้างตนเอง ฯ

๓๙. ถามเรื่องจาคะ

จาคะในความหมายว่า สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจนั้น มีปัญหาว่า

ก. ความจริงใจ คืออะไรหนอ ?

ข. สิ่งที่เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจ คืออะไรเล่า ?

ค. สิ่งที่เป็นข้าศึกของความจริงใจนั้น เป็นข้าศึกอย่างไร ?

ง. สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจนั้น ทำอย่างไร ?

จ. สิ่งที่เป็นข้าศึกของความจริงใจนั้น ไม่สละ หรือสละไม่ได้ แลเป็นอย่างไร ?

๓๙. ตอบเรื่องจาคะ

ก. ความจริงใจ คือ ความตั้งใจอันแท้จริงของตน เช่น ความตั้งใจจะรักษาศีล จะประพฤติธรรม หรือจะประกอบกิจการงาน อย่างใดอย่างหนึ่ง

ข. สิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ ก็คือ อุปสรรคอันตรายที่เข้ามา สกัดกั้นไม่ให้ทำได้ตามความตั้งใจเดิม เช่น นิวรณ์ ๕ ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนะมิทธะ อุจทัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา

ค. อุปสรรคอันตรายต่าง ๆ เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจนั้น คือ สกัดกั้นมิให้ทำได้ตามความตั้งใจเดิม อะไรก็ตามที่มาสกัดกั้นให้เสียความตั้งใจ อันนั้นชื่อว่า เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจ เช่น

กามฉันทะ ได้แก่ความพอใจในสิ่งที่น่าพึงใจ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ เมื่อเกิดขึ้นในจิตแล้ว ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่ความจริงใจได้ เช่นผู้ที่รักษาศีล หรือบรรพชิตตั้งใจว่าจะรักษาศีลโดยเคร่งครัด แต่ถ้าปล่อยให้ความกำหนัด ยินดีในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เข้าครอบงำจิตใจแล้ว จิตใจย่อมไขว้เขวไม่เป็นอันตั้งอยู่ในศีลสัมมาปฏิบัติที่ตนตั้งใจไว้เดิมได้

พยาบาท เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จิตย่อมรุ่มร้อน คิดแต่จะทำร้ายผู้อื่น ความสงบใจไม่มี เช่นตั้งใจจะทำอะไรสักอย่าง ถ้าจิตใจรุ่มร้อนเพราะอารมณ์อื่นเข้ามาแซกแล้ว ย่อมไม่สามารถปฏิบัติงานตามที่จิตใจตั้งมุ่งหมายไว้ได้

ถีนะมิทธะ คือความเคลิบเคลิ้มอยู่ เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำใจให้ท้อแท้ท้อถอย เช่นความตั้งใจไว้เดิมว่าจะทำอะไรสักอย่าง ต่อมาใจเกิดหดหู่ก็ย่อมหมดกำลังใจ ไม่สามารถทำตามที่ตนตั้งใจไว้ได้

อุทธัจจะกุกกุจจะ คือความคิดฟุ้งซ่านรำคาญใจไม่สงบย่อมเป็นอันตรายแก่ความจริงใจเช่นเดียวกัน เช่นบุคคลผู้ใดตั้งใจจะรักษาศีล เมื่อใจฟุ้งซ่าน นึกคิดเรื่อยเปื่อยไปแล้วก็ย่อมไม่สามารถรักษาศีลนั้นให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ได้ หรือทำกิจการใด ๆ ก็ตาม เกิดความรำคาญขึ้นมา ใจไม่สงบก็ทำไม่ได้

วิจิกิจฉา คือความสงสัยลังเล ไม่อาจตัดสินใจลงไปได้ เช่นตั้งใจว่าจะทำอย่างนี้ แล้วเกิดลังเลเหมือนยืนอยู่ปากทางสองแพร่ง ไม่อาจตัดสินใจได้ว่าทางไหนถูก ก็ไม่สามารถดำเนินไปถึงสิ่งที่ตั้งใจไว้เดิมได้ เหล่านี้เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ

ง. สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแห่งความจริงใจนั้น คือ สละสิ่งซึ่งเป็นนิวรณ์ทั้ง ๕ นั่นเอง ด้วยการทำจิตให้มั่นคง ด้วยการอาศัยสมาธิเป็นเครื่องกำจัดนิวรณ์ หรือกำจัดอุปสรรคอันตรายเฉพาะหน้าออกไป เช่นไม่เห็นแก่ร้อนแก่หนาว ทุกข์ยากลำบากอันเกิดในขณะทำกิจการนั้น ๆ

จ. สิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจนั้น เป็นเครื่องกันจิตไม่ให้บรรลุถึงซึ่งความดี ทำให้ไม่สามารถบรรลุถึงผลที่ใจมุ่งหมายไว้ได้ ทำการงานต่าง ๆ ถ้ากำจัดอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ ออกไปไม่ได้ กลัวร้อนกลัวหนาว กลัวทุกข์ยากลำบาก ชื่อว่า ไม่สละ หรือสละไม่ได้ ซึ่งสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ ผลก็คือทำการงานไม่สำเร็จ ฯ

๔๐. ถามเรื่องขันธ์ ๕

ทุกคนประกอบด้วยขันธ์ ๕ จึงทรงอยู่ได้

ก. ขันธ์ ๕ คืออะไรบ้าง ?

ข. อะไรขันธ์ มีหน้าที่อย่างไร ?

๔๐. ตอบเรื่องขันธ์ ๕

ก. ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

ข. รูป มีหน้าที่ คือ เป็นดุจเรือน อันเป็นที่อาศัยของ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

เวทนา คือความรู้สึกที่มากระทบ ว่าอย่างนี้เป็นสุข อย่างนี้เป็นทุกข์ อย่างนี้เป็นอทุกขมสุข คือไม่ทุกข์ไม่สุข กล่าวคือมีหน้าที่ในการรู้รสอารมณ์

สัญญา มีหน้าที่ในการจำได้หมายรู้ ได้แก่การจดจำรูปร่าง สิ่งต่าง ๆ ลักษณะต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

สังขาร มีหน้าที่คิดนึกปรุงแต่งอารมณ์ต่าง ๆ มีคิดดี คิดชั่ว คิดไม่ดีไม่ชั่ว

วิญญาณ มีหน้าที่ในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่มากระทบทางตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ ทางหูเรียกว่าโสตวิญญาณ ทางจมูกเรียกว่าฆานวิญญาณ ทางลิ้นเรียกว่าชิวหาวิญญาณ ทางกายเรียกว่ากายวิญญาณ ทางใจเรียกว่ามโนวิญญาณ

๔๑. ถามเรื่องโขน

เมื่อดูโขน เห็นลิงตัวเขียวปากหุบ เต้นป๋อออกมา นั่นแน่องคต เมื่อยังไม่คลอด เขาฝากไว้ในท้องแพะตัวเมีย วิชาแพทย์สมัยนั้นสูงมาก ประเดี๋ยวลิงอีกตัวหนึ่งเต้นก๋าออกมา ตัวขาวปากอ้า เกาสีข้างยิก ๆ นั่นและ เขาละ หนุมานชาญสมร เคยแพ้เด็ก ๒ คน คือ บุตร ลพ หนุมาณน้อยใจว่า

อาบเหงื่อต่างน้ำทำสงคราม รับใช้พระรามน้อยหรือนั่น
ฆ่ายักษ์ตายยับลงนับพัน จะรางวัลสิ่งใดก็ไม่มี

นี้เรื่องโขน

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา ทุกอย่างที่เป็นสังขาร ไม่เที่ยง สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา ทุกอย่างที่เป็นสังขาร เป็นทุกข์ สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ทุกอย่างที่เป็นธรรมคือสังขารวิสังขาร เป็นอนัตตา

นี่เป็นกฎของสภาวะ

สังขารทุกอย่างเป็นไปตามกฎของสภาวะ องคต หนุมาน ก็เป็นสังขาร เพราะฉนั้น ทั้งองคต ทั้งหนุมาน ถึงชาญสมรปานใด เขาว่าหาวออกมาละเป็นดาวเป็นเดือนเทียว ก็ต้องเป็นไปตามกฎของสภาวะ องคต หนุมาน ต่างกันโดยสมมติ เหมือนกันโดยสามัญลักษณะ เรื่องโขนเรื่องกฎของสภาวะ เกิดเป็นปัญหาหลายข้อ ปัญหาว่า

ก. มีอะไรเป็นที่สังเกตให้รู้ว่า ลิงตัวนั้นเป็นองคต ลิงตัวนั้นเป็นหนุมาน ?

ข. สิ่งที่เป็นที่สังเกตุนั้น เรียกว่าอะไรลักษณะ ในลักษณะ ๒ อย่างนี้ คือ ปัจจัตต-ลักษณะ สามัญลักษณะ ?

ค. ลักษณะที่ตอบนั้น แปลว่ากระไร ?

ง. ความน้อยใจของหนุมานนั้น เป็นอะไรทุกข์ ?

จ. ทุกข์ของหนุมานนั้น เกิดเพราะเหตุไร ?

ฉ. กฎของสภาวะนั้นมีว่ากระไร ?

ช. คำว่า องคต หนุมาน ต่างกันโดยสมมติ นั้น มีอธิบายอย่างไร ?

ซ. คำว่า องคต หนุมาน เหมือนกันโดยสามัญลักษณะ นั้น ก็ขอฟังอธิบายด้วย ?

๔๑. ตอบเรื่องโขน

ก. สิ่งที่สังเกตว่าลิงตัวนั้นเป็นองคต ก็คือ ตัวเขียวปากหุบ ลิงตัวนั้นเป็นหนุมาน ก็คือ ตัวขาวปากอ้า ลักษณะตัวเขียวปากหุบ ตัวขาวปากอ้า นี้เป็นปัจจัตตลักษณะ

ข. สิ่งที่สังเกตนั้น เรียกว่า ปัจจัตตลักษณะ

ค. ลักษณะที่ตอบนั้น คือปัจจัตตลักษณะ แปลว่า ลักษณะเฉพาะตน คือเฉพาะอย่าง ไม่ทั่วไป อย่างหนึ่งก็มีลักษณะอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกัน องคต หนุมาน ต่างก็มีลักษณะเฉพาะตน ดังกล่าวในข้อกอ

ง. ความน้อยใจของหนุมานนั้น เป็นปกิณณกทุกข์ คือทุกข์จรมาชั่วขณะ

จ. ทุกข์ของหนุมานนั้นเกิดเพราะ ตัณหา คืออยากได้รางวัล

ฉ. กฎของสภาวะนั้นคือ สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ต้องแปรปรวน สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ คงตัวอยู่ไม่ได้ สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงคือ ทั้งสังขารและวิสังขารเป็นอนัตตา ไม่เป็นตัวตน จะไปบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้

ช. องคต หนุมาน ต่างกันโดยสมมตินั้น คือ องคต ตัวมีสีเขียว เป็นลักษณะ หนุมาน ตัวมีสีขาวเป็นลักษณะ ผู้เล่นโขนเป็นลิงองคต ก็แต่งตัวตามลักษณะขององคต ผู้เล่นเป็นลิงหนุมาน ก็แต่งตัวตามลักษณะของหนุมาน องคต กับ หนุมาน แตกต่างกันโดยสมมติดังนี้

ซ. คำว่า องคต หนุมาน เหมือนกันโดยสามัญลักษณะนั้น สามัญลักษณะ คือลักษณะที่เหมือนกัน คือ ทั้งองคต ทั้งหนุมาน ล้วนเกิดมาแล้ว ต้องแก่ ต้องตาย เหมือนกันเป็นอนิจจัง ทุกขะ อนัตตา เหมือนกัน

๔๒. ถามเรื่องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ตอบตามคิหิปฏิบัติ

พระราชนิพนธ์ ร. ๖

เสือพีเพราะป่าปก | และหญ้ารกเพราะเสือยัง
ดินดีเพราะหญ้าบัง | และหญ้ายังเพราะดินดี

เสือกับป่า หญ้ากับดิน ต่างอาศัยกัน คนก็ต้องอาศัยกัน จึงสมควรผูกไมตรีดีกว่าพาล

ก. ไมตรีคืออะไร ?

ข. ไมตรีมีขึ้นเองไม่ได้ ต้องอาศัยเหตุ อะไรเป็นเหตุให้มีไมตรี ?

ค. ไมตรีมีขึ้นแล้วจะมั่นคงยืนยง ต้องอาศัยอะไรเป็นเครื่องอุปถัมภ์ ?

๔๒. ตอบเรื่องถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน (ตอบตามคิหิปฏิบัติ)

ก. ไมตรี คือความเป็นมิตรกัน ได้แก่ความมีจิตรักใคร่ผูกพันกันฉันท์มิตร ผู้มีจิตเป็นมิตรกันคือ เห็นอกเห็นใจกัน ก็เรียกว่ามีไมตรีแก่กัน การคบหาสมาคม การพูดจาปราศัย การสงเคราะห์ช่วยเหลือ แบ่งปันลาภผล รู้จักถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เหล่านี้ล้วนเรียกว่า มีไมตรีจิตต่อกัน ทั้งสิ้น

ข. ไมตรีเกิดขึ้นเองไม่ได้ ต้องอาศัยเหตุ เหตุนั้นก็คือสังคหวัตถุ อันได้แก่

ทาน คือ การแบ่งปันสิ่งของให้แก่กัน เป็นการอนุเคราะห์ สงเคราะห์กัน

ปิยวาจา คือ การมีวาจาเป็นวจีสุจริต พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ทักทายปราศรัยกัน การพูดจาที่เป็นประโยชน์แก่กันเป็นต้น

อัตถจริยา คือ ทำประโยชน์ให้แก่กันแลกัน ในโอกาสนั้น ๆ

สมานัตตตา คือ การตั้งตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เย่อหยิ่ง ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่เห็นว่าตนดีกว่าคนอื่น

ค. ไมตรีมีขึ้นแล้ว จะมั่นคงยั่งยืนได้ ต้องอาศัยฆราวาสธรรม เป็นเครื่องอุปถัมภ์ คือ

สัจจะ คือ ซื่อตรงต่อกันแลกัน

ทมะ คือ ความข่มจิตข่มใจ ไม่ให้เป็นไปตามอารมณ์ หรือเอาแต่ใจ ด้วยอำนาจกิเลสของตน

ขันติ คือ ความอดทน ได้แก่อดทนต่อเรื่องที่ไม่พอใจเป็นต้น

จาคะ คือ การแบ่งปันลาภผลให้แก่กัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน

ถ้าเป็นบุคคลเป็นคู่ ๆ คือ มารดาบิดากับบุตร อาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรสหายกับมิตรสหาย ผู้บังคับบัญชากับผู้อยู่ในบังคับบัญชา สมณะกับประชาชน ก็ต่างปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ๆ ตามที่ระบุไว้ในทิศ ๖ ข้อปฏิบัติเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องส่งเสริมไมตรี ให้สงเคราะห์กัน ดุจน้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่า ฯ

๔๓. ถามเรื่องทุจจริตสุจริต

ก. อย่างไรเป็นทุจจริต อย่างไรเป็นสุจริต ?

ข. ละทุจจริตแล้วไม่เป็นสุจริตหรือ ท่านจึงว่า ละทุจจริตประกอบสุจริต อธิบาย ?

ค. ทำอย่างไรเรียกว่า ประกอบสุจริต ?

ง. ในทุจจริตทั้งหมด ทุจจริตข้อว่าอะไรเป็นร้ายกว่าข้ออื่น ๆ เป็นเหตุให้ทำทุจจริตอื่น ๆ ได้

๔๓. ตอบเรื่องทุจจริตสุจริต

ก. การประกอบตนในทางที่ชั่วเสียหาย ผิดจากระเบียบ ผิดธรรมะ ผิดพุทธบัญญัติ เรียกว่า **ทุจจริต** นี่เป็นไปในไตรทวาร คือ

๑. ประกอบชั่วทางกาย เรียก **กายทุจจริต** ได้แก่ ฆ่าสัตว์ ลักฉ้อ ประพฤติผิดในกาม

๒. ประกอบชั่วทางวาจา เรียก **วจีทุจจริต** ได้แก่ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

๓. ประกอบชั่วทางใจ เรียก **มะโนทุจจริต** ได้แก่ โลภอยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ เป็นฝ่ายทุจจริต และไม่ควรประพฤติปฏิบัติ

การทำความดี ประพฤติชอบถูกต้องตามพระพุทธวจนะ ตามธรรม ตามระเบียบกฎเกณฑ์ ตามทางพระวินัย จัดเป็นฝ่าย **สุจริต** สุจริตนี้ก็ตรงกันข้ามกับทุจจริตดังกล่าวข้างต้น และเป็นไปในไตรทวารเหมือนกันคือ ประพฤติชอบทางกาย เรียก **กายสุจริต** ประพฤติชอบทางวาจา เรียก **วจีสุจริต** ประพฤติชอบทางใจ เรียก **มะโนสุจริต** ทั้งหมดนี้เป็นฝ่ายสุจริต ควรประพฤติปฏิบัติตาม

ข. ละทุจจริตแล้วยังไม่นับว่า ประกอบสุจริต

๑. เพราะยังไม่มีเจตนาที่จะงดเว้น ไม่ฆ่าสัตว์, ลักฉ้อ, ประพฤติผิดในกาม

๒. เพราะยังไม่มีเจตนาที่จะงดเว้น ไม่พูดปด, พูดส่อเสียด, พูดหยาบคาย พูดเพ้อเจ้อ

๓. เพราะยังไม่มีเจตนาที่จะงดเว้น ไม่โลภอยากได้ของเขา, พยาบาทปองร้ายเขา, ยังเห็นผิดจากครองธรรม ดังนี้จึงยังไม่นับว่าประกอบสุจริต

ค. คือมีเจตนาคิดงดเว้น

๑. จะไม่ฆ่าสัตว์, ไม่ลักฉ้อ, ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียก **กายสุจริต**

๒. จะไม่พูดปด, ไม่พูดส่อเสียด, ไม่พูดคำหยาบ, ไม่พูดเพ้อเจ้อ เรียก **วจีสุจริต**

๓. ไม่โลภอยากได้ของเขา, ไม่พยาบาทปองร้ายเขา, ไม่เห็นผิดจากคลองธรรม เรียก **มะโนสุจริต** อย่างนี้แลเรียกว่าประกอบสุจริต

ง. ในทุจจริตทั้งหมดนั้น มะโนทุจจริตข้อที่ ๓ ที่ว่าเห็นผิดจากคลองธรรมนั้นร้ายแรงกว่าข้ออื่น ๆ ทั้งหมด เพราะว่ามีความเห็นผิดแล้ว จะทำอะไรก็ทำเอาตามความคิดเห็นของตน แม้ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ จะว่าอย่างไรตนก็ไม่ประพฤติตามทำเอาตามความพอใจของตน ดังนี้เป็นต้น

๔๔. ถามเรื่องสามัคคี

วิทยุของรัฐบาลส่งเสียงว่า การพัฒนาประเทศจะสำเร็จได้ด้วยหลัก ๓ ประการ ในหลัก ๓ ประการนั้น

ข้อที่ ๑ ว่าความสามัคคีระหว่างคนในชาติ เกิดเป็นปัญหาว่า

ก. สามัคคีคืออะไร ?

ข. สามัคคีเกิดไม่ได้เพราะคำชักชวนเฉย ๆ โดยไม่สร้างมูลฐาน ก็มูลฐานที่จะให้เกิดสามัคคีนั้น อะไรบ้าง รวมทั้งหมดเรียกชื่อว่าอะไร ?

๔๔. ตอบเรื่องสามัคคี

ก. สามัคคี คือความพร้อมเพรียง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ข. ใช่แรง เพียงแต่คำชักชวนเฉย ๆ ย่อมไม่ทำให้เกิดสามัคคีขึ้นมาได้ โดยไม่มีมูลฐาน ก็มูลฐานที่จะให้เกิดสามัคคีนั้น รวมทั้งหมดเรียกว่า สาราณิยธรรม ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกันแลกัน มี ๖ อย่างคือ

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าแลลับหลัง คือช่วยขวนขวายกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา

๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา เช่นกล่าวสั่งสอนเป็นต้น ด้วยจิตเมตตา

๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าแลลับหลัง คือคิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน

๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณร ไม่หวงไว้บริโภคจำเพาะแต่ผู้เดียว

๕. รักษาศีลบริสุทธเสมอกันกับเพื่อนภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่วิวาทกับใคร ๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน

ธรรม ๖ อย่างนี้ ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รักที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กันแลกัน เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกันแลกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

๔๕. ถามเรื่องไตรสิกขา

คำสอนของพระพุทธเจ้าว่าโดยชื่อมีมากมาย ถึง ๘๔,๐๐๐ แต่จัดเข้าประเภทโดยลักษณะที่เหมือนกันแล้วก็มีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา รวมเป็นชื่อเดียวว่า ไตรสิกขา

ก. ไตรสิกขาแปลว่าอะไร ?

ข. ไตรสิกขาแยกโดยลักษณะ เป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง ?

ค. ประเภทไหนมีหน้าที่อย่างไร ?

๔๕. ตอบเรื่องไตรสิกขา

ก. ไตรสิกขาแปลว่าปฏิปทาที่ตั้งไว้เพื่อศึกษา ๓ อย่าง

ข. และเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ศีล

๒. สมาธิ

๓. ปัญญา

ค. (๑) ประเภทศีล มีหน้าที่ รักษากายวาจาให้เรียบร้อยอันเป็นเบื้องต้นแห่งสมาธิ

(๒) ประเภทสมาธิ มีหน้าที่ที่จะทำให้จิตใจให้สงบเรียบร้อย ระงับความฟุ้งซ่านเป็นเบื้องต้นของปัญญา

(๓) ประเภทปัญญา มีหน้าที่ที่จะ ให้รู้ตามสภาพที่เป็นจริงว่า อะไรเป็นอะไร หรืออีกอย่างหนึ่งว่า ภาวนา คือ การอบรมใจให้รู้แจ้ง ๆ

๔๖. ถามเรื่องสามสัตว์

น้ำเคี้ยวงูว่าเงี้ยว ยูงตาม
ทรายเหลือบหางยูงงาม ว่าหญ้า
ตาทรายยิ่งนิลวาม พรายเพริศ
ลิงว่าหว้าหวังหว้า หว่าดิ้นโดดตาม

นกยูงกินงูเงี้ยว เห็นสายน้ำคดเคี้ยว เข้าใจว่าเป็นงู โฉบลงจะจับงูกิน ต้องลอยพ่องอยู่ในน้ำ เนื้อทรายกินหญ้า เห็นแพนหางนกยูงเขียวสด เข้าใจว่าเป็นหญ้าหน้ากิน โผลงจะกินหญ้า ต้องลอยคอฟอด ๆ อยู่ในน้ำ เจ้าลิงใคร ๆ ก็รู้จัก มันกินผลไม้ เห็นลูกตาเนื้อทราย

ตัวาว เข้าใจว่าเป็นลูกหว้า โดดโพล่งลงไปจะไปกินลูกหว้า ต้องกระเดือกอยู่ในน้ำ ดูสนุกจัง เรื่องในคำโคลงนี้ผูกเป็นปัญหาได้หลายข้อ

ก. นกยูง งู เนื้อทราย หญ้า ลูกหว้า ลิง เป็นอะไรสังขารใน ๒ สังขาร คือ อุปาทินนกสังขาร อนุปาทินนกสังขาร ?

ข. สัตว์ ๓ ประเภทต้องลำบากอยู่ในน้ำ เป็นทุกขเวทนาหรือทุกข์ในไตรลักษณ์

ค. อกุศลมูลข้อว่ากระไร เป็นเหตุให้พวกสัตว์นั้นต้องลำบากอยู่ในน้ำ

๔๖. ตอบเรื่องสามสัตว์

ก. นกยูง งู เนื้อทราย และลิง เป็นอุปาทินนกสังขาร คือสังขารที่มีใจครอง ส่วนหญ้าและลูกหว้า เป็นอนุปาทินนกสังขาร คือสังขารที่ไม่มีใจครอง

ข. สัตว์ ๓ ประเภทต้องลำบากอยู่ในน้ำเป็น ทุกขเวทนา เพราะความเสวยทุกข์ในผลที่ตนได้รับนั้น ไม่ใช่เป็นทุกข์ในไตรลักษณ์ เพราะทุกข์ในไตรลักษณ์ เป็นทุกข์ตามธรรมชาติ คือสิ่งใดที่เกิดมาแล้วย่อมแปรไป ความแปลไปนั้นเองเป็นทุกข์ แต่ในที่นี้เป็นเพียงเสวยผลของกรรมที่กระทำ ไม่ใช่ธรรมชาติกระทำ จึงจัดเป็นทุกขเวทนา

ค. เบื้องต้นสัตว์ไม่รู้จริงว่า อะไรเป็นอะไร จัดเป็นโมหะมูล คือความลุ่มหลง อาศัยความอยากในสิ่งนั้น ๆ จัดเป็นโลภะ เมื่อไม่ได้สมประสงค์จัดเป็นโทสะ คือความโกรธ เพราะฉะนั้นจึงจัดเป็นโมหะมูลก่อน

๔๗. ถามเรื่องแยกธาตุ

ในสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นที่รวม มีหลายสิ่งรวมกันอยู่ แยกสิ่งนั้น ๆ ออกได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ เช่นในฝิ่นแยกได้สารสำคัญ ๒ อย่าง คือ มอร์ฟีน โคเคอีน เมื่อแยกออกหมดแล้ว สิ่งซึ่งเป็นที่รวมนั้นก็ไม่มี พระพุทธศาสนาก็มีการแยกส่วนต่าง ๆ ออกเป็นหลักปฏิบัติ

ก. จงแยกส่วนในกายนี้ออกให้ดู

ข. เมื่อแยกส่วนต่าง ๆ ในกายนี้ออกหมดแล้ว กายนี้เป็นอะไร ?

ค. เมื่อแยกส่วนต่าง ๆ ในกายนี้ออกหมดแล้ว จะเห็นความจริงตามไตรลักษณ์ว่ากะไร

๔๗. ตอบเรื่องแยกธาตุ

ก. กายเรานี้เมื่อแยกออกก็มีธาตุอยู่ ๔ ธาตุ คือ

๑. ธาตุดิน เรียก ปฐวีธาตุ

๒. ธาตุน้ำ เรียก อาโปธาตุ

๓. ธาตุไฟ เรียก เตโชธาตุ

๔. ธาตุลม เรียก วาโยธาตุ

ธาตุใดมีลักษณะแข้นแข็ง ธาตุนั้นเป็นปฐวีธาตุ ๆ นั้นที่เป็นภายในคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า

ธาตุอันใดมีลักษณะเอิบอาบ ธาตุนั้นเป็นอาโปธาตุ ๆ นั้นที่เป็นภายในคือ ดีเสลด หนอง เลือดเหงื่อ น้ำตา น้ำลาย มันข้น มันเปลว น้ำมูก ไขข้อ มูตร

ธาตุใดมีลักษณะร้อน ธาตุนั้นเป็นเตโชธาตุ ๆ นั้นที่เป็นภายในคือ ไฟที่ยังกายให้อบอุ่น ไฟที่ยังกายให้ทรุดโทรม ไฟที่ยังกายให้กระวนกระวาย ไฟที่เผาอาหารให้ย่อย

ธาตุอันใดมีลักษณะพัดไปมา ธาตุนั้นเป็นวาโยธาตุ ๆ นั้นที่เป็นภายในคือ ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องต่ำ ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดไปตามตัว ลมหายใจ

ความกำหนดพิจารณากายนี้ ให้เห็นว่าเป็นแต่เพียง ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันอยู่ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เรียกว่า ธาตุกัมมัฏฐาน

ข. เมื่อแยกส่วนต่าง ๆ ในกายนี้ออกหมดแล้ว กายนี้เป็นอนัตตา คือไม่มีตัว ไม่มีตน

ค. เห็นความจริงตามไตรลักษณ์ว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา	สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ต้องแปรปรวน
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา	สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ คงตัวอยู่ไม่ได้
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา	ธรรมทั้งปวงคือสังขารและวิสังขาร เป็นอนัตตา ไม่เป็นตัวตน จะบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้

๔๘. ถามเรื่องเกิดดับ

สังขารทั้งหลายทั้งปวงเกิดแล้วดับ สัญญาความจำก็เป็นสังขาร เพราะฉะนั้นสัญญาจึงเกิดดับ กำหนดคำนี้ไว้ แล้วตอบคำถามต่อไปนี้

เมื่อเป็นเด็กเรียนหนังสือจำได้ อ่านเขียนชื่อของตนได้ แต่ความจำนั้นก็ดับไปในขณะเป็นเด็กนั้น บัดนี้ไม่ได้เรียนหนังสือนั้นแต่ยังอ่านเขียนชื่อของตนได้ หรือความจำไม่ดับ น่านึกจะว่ากระไร

๔๘. ตอบเรื่องเกิดดับ

สัญญาก็เป็นสังขารด้วยเหมือนกันคือเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ก่อนที่จะรู้เกิดดับพึงรู้ลักษณะสัญญาก่อน สัญญาคือความจำได้หมายรู้ คือจำรูปเสียงกลิ่นรส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์

ที่เกิดกับใจ ความจำนี้เป็นตัวสัญญา ในขณะหนึ่ง ๆ เมื่อรูปเสียง เป็นต้น เกิดขึ้นแล้ว สัญญาก็จำได้รู้แน่ชัดว่าเป็นรูป เป็นเสียงเกิดขึ้น แต่การดับไปในขณะจิตนั้น ๆ สัญญาหาได้รู้และกำหนดว่าดับไปไม่ ภายหลังเมื่ออารมณ์มีรูปเกิดขึ้นมาอีก จำอีก คือรู้แน่ว่าเป็นรูป แล้วก็ดับไป แต่อาศัยว่าเคยจำมานี้เองจึงได้หวลนึกถึงว่า รูปเสียงชนิดนี้เคยผ่านหรือได้ยินมาแล้วดังนั้นจึงเปรียบให้เห็นกับปัญญานี้ว่า ขณะที่เป็นเด็กเรียนหนังสือ ก็มีสัญญาจำได้ว่าตัวหนังสือมีรูปเป็นอย่างนี้ ๆ แล้วดับไป ขณะเดียวกันก็เกิดอีก และจำอีกแต่เพราะอาศัยการสืบต่อกันและกันโดยอาศัยการกระตุ้นเตือน คือเป็นเด็กเราอ่านเขียนชื่อจำได้แม่น เมื่อเป็นผู้ใหญ่เราไม่ต้องเรียนเขียนชื่ออย่างเด็กอีก แต่เราก็จำได้ เพราะอาศัยสัญญาขณะเป็นเด็กนั่นเองสืบต่อมาที่เรียกว่า **สันตติ** เราจึงไม่ต้องเรียนเพียงแต่เห็นก็อ่านเขียนได้

จึงสรุปได้ว่า สัญญานี้เป็นลักษณะที่จำหมายรู้เกิดขึ้นในขณะจิตหรืออารมณ์ที่มาประสพดับไปในเมื่อสิ่งนั้นหายจากไป แต่ภายหลังยังจำได้ก็โดยการสืบต่อสัญญาขั้นแรก ๆ นั่นเองเราจึงจำได้ จึงเรียกว่า **สัญญาสันตติ** การสืบต่อสัญญา คือจำต่อกันไปเรื่อย ๆ และก็ดับกันไปเรื่อย ๆ เกิด ๆ ดับ ๆ วนเวียนกันไปตามสภาวธรรม

๔๙. ถามเรื่องวันเด็ก

วันที่ ๒ ตุลาคมเป็นวันเด็ก พวกเด็กได้รับการเอาใจใส่สนับสนุนเป็นพิเศษเข้าชมสถานที่ต่าง ๆ ได้ในพระที่นั่งอนันตสมาคม เด็กก็ขึ้นไปนั่งเอ้เต้บนเก้าอี้นายกรัฐมนตรีได้ ขนบธรรมเนียมของไทยเดิมไม่นิยม เพราะเสียความเคารพ เสียวัฒนธรรมที่ปล่อยให้ทำอย่างนั้นเพราะถือว่าเด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า เรื่องวันเด็กเกิดเป็นปัญหาขึ้นว่า

ก. ความเคารพคืออะไร

ข. บุคคล วัตถุ สถานที่ เช่นไร ควรเคารพ

ค. เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า แต่ตามหลักสภาวธรรมว่า เด็กในวันนี้ก็คงเป็นเด็กอยู่ในวันนี้ชั่ววันเดียว แล้วก็ดับไป อยู่ไปเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้าไม่ได้ แต่ผู้ใหญ่ในวันหน้ามีได้ มีได้เพราะมีเด็กในวันนี้ ก็เด็กในวันนี้ดับไปในวันนี้ จะมีผู้ใหญ่ในวันหน้าได้อย่างไรนัวเต็มที อธิบายให้หายนัวด้วย

๔๙. ตอบเรื่องวันเด็ก

ก. ความเคารพ คือ กิริยาอาการที่ยกย่องเชิดชู ซึ่งบุคคล หรือสิ่งที่ควรยกย่องบูชาอันเป็นอาการตรงกันข้ามกับการดูหมิ่นเยียดหยาม ได้แก่การไหว้ การกราบ การนบนอบ

อ่อนน้อม การต้อนรับ การสำรวมกิริยาให้สงบ และความเอื้อเฟื้อเอาใจใส่ ซึ่งเป็นอาการที่แสดงให้เห็นน้ำใจว่าตั้งใจยกย่อง เชิดชูให้สมแก่ฐานะ ๆ

ข. บุคคล วัตถุ สถานที่ ที่ควรเคารพนั้น แยกออกแสดงดังนี้

บุคคลแยกประเภทออกคือ

๑. **ชาติวุฑโฒ** ผู้เจริญด้วยชาติ ได้แก่ท่านผู้เกิดอยู่ในสกุลที่สูงถึงพร้อมด้วยอิสสริยยศ เจริญพร้อมด้วยคุณธรรมเป็นอาภรณ์ ท่านเช่นนี้ยกตัวอย่างได้แก่ พระมหากษัตริย์ เราควรทำความเคารพอ่อนน้อม ยอมรับทำให้หนักแน่นมั่นคง

๒. **วัยวุฑโฒ** ผู้เจริญด้วยวัย บุคคลประเภทนี้ได้แก่บุพพาจารย์ มีมารดา บิดา ครู อาจารย์ หรือคนทั่ว ๆ ไป ผู้ที่มีวัยแก่กว่าเราก็ควรให้ความเคารพด้วยถือว่าเกิดก่อนมีพระคุณมาก่อน

๓. **คุณวุฑโฒ** ได้แก่ท่านผู้เจริญแล้วด้วยคุณ ชนประเภทนี้ได้แก่ พระมหา-กษัตริย์ผู้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม นักปราชญ์ สัตบุรุษ มารดา บิดา ครู อาจารย์ แลทั่ว ๆ ไป ผู้ถึงพร้อมด้วย คือผู้มีพระคุณมาก่อน หรือเป็นผู้ทำคุณงามความดีไว้ เราควรทำความเคารพ และทำใจให้หนักแน่น มั่นคง มีความเชื่อถือ ยอมรับประพฤติตาม

บุคคลดังกล่าวจัดเป็นบุคคลที่ควรเคารพทั้งสิ้น

วัตถุที่ควรเคารพ ได้แก่

๑. ธาตุเจดีย์ เช่นสถูป เจดีย์ อันเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวกอรหันต์

๒. บริโภคเจดีย์ ได้แก่ เครื่องอัฏฐบริกขารของพระพุทธเจ้า อันเป็นเครื่องให้ระลึกถึงพระองค์ท่าน รวมตลอดถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าอาศัยประสูติ ตรัสรู้ แสดงพระธรรม-จักร์ แลปรินิพพาน เป็นต้น จัดเป็นวัตถุควรเคารพทั้งสิ้น

๓. อุทเทสิกเจดีย์ เช่นพระพุทธปฏิมากร

๔. ธรรมเจดีย์ ได้แก่สถูปหรือเจดีย์ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมเจดีย์ทั้งหมด

สิ่งทั้งหมดดังกล่าวนี้ล้วนเป็นวัตถุที่ควรเคารพทั้งสิ้น

สถานที่ที่ควรเคารพ คือ สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล เป็นสถานที่ควรเคารพยำเกรงแลควรระลึกถึงเสมอ ๆ ได้แก่

๑. สถานที่ที่พระพุทธเจ้า ประสูติจากพระครรภ์มารดา ณ สวนลุมพินีวัน ระหว่างกรุงกบิลพัศดุ์ และกรุงเทวทหะนคร ในสมัยกระโน้น

๒. สถานที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ที่ใต้ต้นโพธิ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แขวงเมืองมคธชนบท

๓. สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมจักรอันประเสริฐให้เป็นไป ณ ป่าอิสิปตนะมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

๔. สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่สวนสาละวันแห่งมลกษัตริย์ ณ เมืองกุสินารา

ค. เด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันหน้า แต่ตามหลักสภาวะธรรม ว่าเด็กในวันนี้ก็คงเป็นเด็กในวันนี้ ชั่วพริบเดียวแล้วก็ดับไป ก็จริง แต่ว่าสภาวะของความเป็นผู้ใหญ่เข้ามาแทนที่ เรียกว่าเป็นปัจจยาการหรือต่อเนื่องถึงกัน เพราะสภาวะธรรมทั้งหลายตั้งอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อเป็นเด็กโตขึ้นก็มีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งในด้านจิตใจ ในด้านอารมณ์ และในด้านร่างกาย เข้าในวัยของผู้ใหญ่ แล้วก็เปลี่ยนแปลงไปจากวัยของผู้ใหญ่อีก นั่นก็คือ แก่ชราคล่ำคร่า และแตกดับไปในที่สุด

เพราะฉะนั้น การที่เด็กกลายเป็นผู้ใหญ่ จึงเป็นกฎของสภาวะธรรมที่เป็นจริง กฎของสภาวะธรรมนั้นก็คือ

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา	สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ต้องแปรปรวน
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา	สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ คงตัวอยู่ไม่ได้
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา	ธรรมทั้งปวงคือทั้งสังขารและวิสังขาร เป็นอนัตตา ไม่เป็นตัวเป็นตน จะไปบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ ฯ

คำถามคำตอบพุทธประวัติ

๑. ถามเรื่องศาสนา

ก. อะไรเรียกว่าศาสนา พุทธศาสนา ?

ข. พระพุทธศาสนานั้นตั้งมาจนถึงเดี๋ยวนี้กี่ปี ?

ค. พระพุทธเจ้าผู้ตั้งพระศาสนาก็ปรินิพพานแล้ว พระธรรมเล่าก็ประกาศตัวเองไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระพุทธศาสนาตั้งมาได้อย่างไร ?

๑. ตอบเรื่องศาสนา

ก. คำสั่งสอนของศาสดาเจ้าลัทธินั้น ๆ เรียกว่าศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่าพระพุทธศาสนา

ข. พระพุทธศาสนาตั้งมาได้ ๒๕๔๗ ปี

ค. พระพุทธศาสนาตั้งสืบมาได้ เพราะอาศัยบริษัท ๔ มีภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา, อ่านพระธรรมคำสั่งสอนนั้นแล้วศึกษาเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า และนำคำสอนนั้น ๆ มาเผยแผ่แก่ชุมนุมชน ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอีกทอดหนึ่ง ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงได้ตั้งสืบมาจนบัดนี้ ฯ

๒. ถามเรื่องพระพุทธศาสนาไม่ได้บังคับล่อลวงให้คนนับถือ

ก. จงแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้บังคับ ไม่ได้ล่อไม่ได้ลวงให้คนนับถือ

ข. เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำอย่างไรคนจึงนับถือ ?

๒. ตอบเรื่องพระพุทธศาสนาไม่ได้ล่อลวงให้คนนับถือ

ก. พระพุทธศาสนา ไม่มีการบังคับ หรือล่อลวงให้คนนับถือ แต่เพราะความดีเด่นของพระพุทธศาสนาต่างหาก ที่ทำให้คนทั้งหลายนับถือ ที่ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้บังคับ เพราะพระพุทธศาสนา ไม่มีการบังคับหรือขู่เข็ญให้คนนับถือ เหมือนบางศาสนา ใครจะนับถือก็ได้ไม่นับถือก็ได้ ที่ว่าพระพุทธศาสนา ที่ว่าไม่มีการล่อลวงนั้น ก็เพราะว่าพระพุทธศาสนา แสดงหลักความจริงให้ประจักษ์ อาจพิสูจน์ได้โดยเหตุผล ไม่มีการล่อลวงให้หลงเชื่อ

ข. คนทั้งหลายได้ทำการพิสูจน์ความจริงโดยเหตุผลแล้ว จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาหันมานับถือ

๓. ถามเรื่องความเป็นพระพุทธเจ้า

ก. พระพุทธเจ้าพอทรงผนวชแล้ว ก็เป็นพระพุทธเจ้า หรือเป็นตอนไหน ?

ข. เป็นพระพุทธเจ้าด้วยมีคุณธรรมอะไร ?

๓. ตอบเรื่องความเป็นพระพุทธเจ้า

ก. พระพุทธเจ้าทรงผนวชแล้ว ก็ยังหาเป็นพระพุทธเจ้าไม่ เป็นตอนเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว คุณธรรมอันยอดเยี่ยม คืออริยสัจจ ๔ พระองค์รู้ก่อนคนทั้งหลาย พร้อมด้วยวิชาสาม ด้วยกำลังพระปัญญาของพระองค์เองแล้วนั่นแล

ข. เป็นพระพุทธเจ้าด้วยมีคุณธรรมพิเศษอย่างสูง คือ อริยสัจจ์ ๔ มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ฯ

๔. ถามเรื่องการบูชาเพลิง

ก. การบูชาเพลิง เช่นที่เหล่าชฎิลทำนั้น เพื่อผลอะไร ?

ข. พระพุทธเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับการบูชาเพลิงนั้น ก็การที่พวกเราจุดธูปเทียนบูชาพระนั้น ต่างอะไรกับการบูชาเพลิงเล่า ?

๔. ตอบเรื่องการบูชาเพลิง

ก. การบูชาเพลิง เช่นที่พวกชฎิลทำนั้น เพื่อมุ่งผลกามที่ตนปรารถนาด้วยหวังว่าพระเป็นเจ้าเบื้องบนจะดลบรรดาลให้ได้

ข. พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเห็นด้วยกับการบูชาเพลิงนั้น การที่พวกเราจุดธูปเทียนบูชาพระนั้น มิใช่การบูชาเพลิงดังพวกชฎิล แต่เป็นการแสดงความเคารพสักการะ บูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ด้วยจิตใจอันเลื่อมใสศรัทธาต่างหาก ฯ

๕. ถามเรื่องพุทธศาสนิกชนแตกออกเป็นสองฝ่าย

พุทธศาสนิกชนแตกออกเป็นสองฝ่าย คือหีนยานฝ่ายหนึ่ง มหายานฝ่ายหนึ่ง

ถามว่า ก. เหตุไรจึงแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย ?

ข. ชนพวกไหนนับถือยานไหน ?

๕. ตอบเรื่องพุทธศาสนิกชนแตกออกเป็นสองฝ่าย

ก. เหตุที่ศาสนิกชนแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย เพราะความคิดเห็นและเพราะขนบประเพณีแตกต่างกัน

ข. ชนชาติไทย มอญ พม่า ลาว เขมร ญี่ปุ่น และอินเดียบางเหล่า ถือลัทธิหีนยาน ชนชาติธิเบต ญวน จีนบางเหล่า ถือลัทธิมหายาน ฯ

๖, ถามเรื่องเจดีย์

ก. เจดีย์หมายความว่ากระไร ?

ข. ต้องทำเป็นรูปทรงอย่างไรจึงเรียกว่าเจดีย์ ?

ค. ในประเทศไทยมีเจดีย์อะไรบ้าง ?

๖. ตอบเรื่องเจดีย์

ก. เจดีย์หมายความว่า สิ่งที่ให้เกิดความระลึกถึง

ข. ไม่จำกัดรูปร่าง คือ ปลายแหลมก็ได้ ไม่แหลมก็ได้ กลมก็ได้ แบนก็ได้ เช่นนี้เป็นต้น

ค. ในประเทศไทยเรา มีเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหลายชนิด คือ ธาตุเจดีย์ ที่บรรจุพระธาตุ เช่นที่จังหวัดนครปฐมเป็นต้น ธรรมเจดีย์ ที่บรรจุพระธรรม เช่นคัมภีร์เทศน์ เป็นต้น บริโภคเจดีย์ ที่บรรจุเครื่องใช้สอยของพระพุทธเจ้า แม้ต้นโพธิ์ก็รวมอยู่ในบริโภคเจดีย์ด้วยเหมือนกัน อุทเทสิกเจดีย์ หมายเอาองค์พระพุทธรูป หรือพระฉาย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในประเทศไทยเรามีครบบริบูรณ์ ฯ

๗. ถามเรื่องวันเพ็ญ

วันเพ็ญเดือน ๓ วันเพ็ญเดือน ๖ วันแรม ๘ ค่ำเดือน ๖ ถือว่าเป็นวันสำคัญ ที่ระลึกในพระพุทธศาสนา ถึงวันเช่นนี้พุทธบริษัทไปสักการบูชาในวัดนั้น ๆ เป็นพิเศษ ถามว่าใน ๓ วันนี้ วันไหนมีเรื่องอะไร เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ?

๗. ตอบเรื่องวันเพ็ญ

วันทั้ง ๓ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า คือ วันเพ็ญเดือน ๓ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์องค์พระอรหันต์ ๑๒๕๐ รูป และเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขาร หมายความว่า พระองค์มีพระประสงค์จะบอกพระภิกษุสงฆ์ให้รู้ว่าอีก ๓ เดือนข้างหน้า ตถาคตจะปรินิพพานแล้ว วันเพ็ญเดือน ๖ เป็นวันตรงกับวัน ประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า วันแรม ๘ ค่ำเดือน ๖ เป็นวันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของพระพุทธเจ้า ฯ เมื่อวันทั้ง ๓ ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว เวียนมาถึง พุทธบริษัทไปสักการบูชาในวัดนั้น ๆ เป็นพิเศษ ฯ

๘. ถามเรื่องตรัสรู้

ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาพื้นเมืองในอินเดีย มีวิธีปฏิบัติหลายอย่าง อย่างหนึ่งเรียกว่าทุกกรกิริยา เขาศรัทธาต่อวิธีนี้ว่า เป็นวิธีที่ให้ตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญมาแล้ว ทรงเห็นว่าไม่จริง

ก. วิธีนี้ของเขาจริง แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญไม่ถึงที่กระมัง ?

ข. ที่ว่าตรัสรู้นั้น ในศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธต่างกันหรือเหมือนกันอย่างไร ?

๘. ตอบเรื่องตรัสรู้

ก. พระองค์ทรงบำเพ็ญถึงที่แล้ว จนไม่มีผู้ใดจะบำเพ็ญให้ยิ่งกว่าพระองค์ได้ จึงทรงเห็นว่านั่นไม่ใช่ทางตรัสรู้

ข. ต่างกัน ในศาสนาพราหมณ์ ตรัสรู้หมายเพียงบรรลุฌานสมาบัติ ส่วนในศาสนาพุทธ ตรัสรู้หมายถึงความบรรลุคุณธรรมชั้นสูง คืออริยะสัจจะธรรม และธรรมที่ทำให้เป็นผู้บริสุทธิ์ หมดภพหมดชาติ ไม่เกิดอีก ฯ

๙. ถามเรื่องชนะมาร

พระพุทธรูปนั้นเขาสร้างเป็นปาง ๆ คือ ตอนไหนทรงทำอะไร เขาสร้างให้มีลักษณะสังเกตได้ว่าตอนนั้นทำอย่างนั้น มีปางหนึ่งเรียกว่าปางมารวิชัย หมายถึงตอนชนะมาร มีลักษณะคือนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายหงายวางบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาคว่ำวางบนพระชานุ

ก. มารหมายความว่ากระไร ?

ข. มารในที่นี้คืออะไร ?

ค. ทรงชนะด้วยอะไร ?

ง. อย่างไรเรียกว่าชนะ ?

จ. พระพุทธรูปเชียงแสนเกษบัวตูม บนที่บูชาในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทร์นี้ เป็นปางมารวิชัยหรือมิใช่ ?

(พระหัตถ์คือมือ พระเพลาคือตักเช่นนั่งบนตัก พระชานุคือเข่า หัวเข่า)

๙. ตอบเรื่องชนะมาร

ก. มารหมายความว่า ผู้ฆ่าหรือผู้ล้างผลาญความดี

ข. คือกิเลสมาร

ค. ทรงชนะด้วยการละกิเลสนั้นด้วยธรรมปฏิบัติ หัดใจให้เข้มแข็ง

ง. ความที่พระองค์ไม่ทรงหันกลับมาสู่อำนาจของกิเลสต่าง ๆ อีก หรือกิเลสไม่สามารถครอบงำจิตของพระองค์ได้ อย่างนี้แล เรียกว่าชนะมาร

จ. ใช่ ฯ

๑๐. ถามเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์

หลักการคือข้อมุ่งหมาย วิธีการคือวิธีปฏิบัติหรือวิธีทำวิธีการของแต่ละคนอาจไม่เหมือนกัน แต่ได้ผลตามข้อมุ่งหมายเป็นใช้ได้ เมื่อวันเพ็ญมาฆะมาส คือวันเพ็ญเดือน ๓ ใน

ที่ตรัสรู้นั้นเอง มีประชุมใหญ่เป็นสาวกนิบาต ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ในรัฐมคธ พระพุทธองค์ทรงกำหนดหลักการซึ่งเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ให้พระสาวกถือเป็นหลักในการประกาศศาสนา

ก. หลักการคือ โอวาทปาฏิโมกข์นั้น มีกี่ข้อ ?

ข. ว่าคำบาลี คำไทย มาเป็นคู่ ๆ เพื่อให้รู้ว่าบาลีคำไหน คำไทยว่ากระไร ?

๑๐. ตอบเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์

ก. หลักการ คือโอวาทปาฏิโมกข์นั้น มี ๓ ข้อ คือ

ข. ๑. **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** ความไม่ทำบาปทั้งปวง

๒. **กุสลสฺสูปสมฺปทา** ความทำกุศลให้เกิด

๓. **สจิตฺตปริโยทปนํ** ความทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

เอตํ พุทฺธานสาสนํ นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

๑๑. ถามเรื่องปัจฉิมโอวาท

ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ก่อนสิ้นลมหายใจ ได้พูดอะไรไว้เป็นคำสุดท้าย คำนั้นถือว่ามีค่าล้นเหลือ ควรแก่การจารึกไว้ในใจ ก็พระบรมศาสดาของชาวเราเหล่าพุทธบริษัทนั้นก่อนที่จะทรงจากเราไป ได้ตรัสพระวาจาว่ากระไร ฝากไว้เป็นพระวาจาสุดท้ายในพระชนม์ ซึ่งเป็นคติอย่างวิเศษของชาวเรา

ก. ว่าคำบาลี ?

ข. ว่าคำไทย ?

๑๑. ตอบเรื่องปัจฉิมโอวาท

ก. **หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ**

ข. ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย จงยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด ฯ

๑๒. ถามเรื่อง พ.ศ.

อีก ๕ ปี จะถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ ถือว่าเป็นกึ่งอายุพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์และรัฐบาลเตรียมฉลองเป็นพิเศษ จะมีถนน จะมีน้ำ จะมีไฟ และเครื่องอุปกรณ์ความสุขความเจริญสมบูรณ์บริบูรณ์

ก. คำว่า พ.ศ. นี้เป็นคำย่อ คำเต็มว่ากระไร ?

ข. พ.ศ. ๒๔๙๕ นี้ นับจากไหนมาถึงไหน ?

๑๒. ตอบเรื่อง พ.ศ.

ก. คำว่า พ.ศ. คำเต็มว่าพุทธศักราช

ข. นับแต่เมื่อมีพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว จนถึงปัจจุบันนี้ (๒๔๙๕) คือนับปีที่ปรินิพพานแล้วเป็น ๑ จนถึงปีปัจจุบันได้ ๒๔๙๕

๑๓. ถามเรื่องต้นโพธิ

โพ เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่ง เราเขียนว่าต้นโพธิ์ มีธิการันต์ ศัพท์มคธว่า โพธิรุกข นิยมปลูกตามวัดวาอารามเป็นที่ระลึก

ก. ที่เป็นต้นโพธินี้ ตำนานทางพระพุทธศาสนาว่ากระไร ?

ข. ต้นโพธิชนิดนี้ ในวัดเทพศิรินทร์นี้ มีปลูกไว้เหมือนกัน จงเล่าตำนานของโพธิต้นนี้

๑๓. ตอบเรื่องต้นโพธิ

ก. ตำนานทางพระพุทธศาสนาว่า เป็นต้นไม้ที่พระโพธิสัตว์ คือ สิทธัตถกุมารทรงเข้าอาศัยบำเพ็ญธรรม จนได้บรรลุสัมมาสัมโพธิ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ อาศัยคำว่า โพธิ คือ ตรัสรู้เอง ต้นไม้นี้จึงได้นามว่า โพธิรุกข

ข. ต้นโพธิชนิดนี้ในวัดเทพศิรินทร์ มีปลูกไว้ ตำนานว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงได้เมล็ดโพธิมาจากลังกา และนำมาเพาะไว้ แตกเป็นต้นขึ้นจึงให้นำมาปลูกไว้ในวัดเทพศิรินทร์ อันเป็นพระอารามหลวง ที่พระองค์ทรงสร้างอุทิศถวายสมเด็จพระเทพศิรินทร์ ผู้เป็นพระชนนี ฯ

๑๔. ถามเรื่องเจดีย์

สิ่งที่ระบุไว้นี้ จัดอะไรเป็นเจดีย์ ไฉนจึงจัดเป็นเจดีย์นั้น คือ

ก. พระศกของพระพุทธเจ้า

ข. พระฉายที่จังหวัดสระบุรี

(พระศกคือผม พระฉายคือลายเส้นแลสีที่ภูเขา เกิดขึ้นเอง พินิจดูตามลายเส้น เห็นเป็นพระพุทธรูปเขียนราง ๆ)

๑๔. ตอบเรื่องเจดีย์

ก. พระศกของพระพุทธเจ้า จัดเป็นธาตุเจดีย์ (เพราะเนื่องด้วยเป็นส่วนของพระสรีระโดยตรง)

ข. พระฉายที่จังหวัดสระบุรี จัดเป็นอุทเทสิกเจดีย์ เพราะมุ่งเฉพาะรูปของพระพุทธเจ้า เป็นเพียงภาพมิใช่องค์แท้ ทำขึ้นเพื่อน้อมใจให้ผู้เห็นแล้วเกิดความเลื่อมใส มีศรัทธามั่นในพระพุทธคุณและพระธรรมคุณ ฯ

๑๕. ถามเรื่องพุทโธพระพุทธเจ้า

ก. เจ้าชายสิทธัตถ เป็นพุทโธ ตอนประสูติ หรือตอนทรงผนวช หรือตอนไหน ? ไฉนจึงว่าเป็นพุทโธตอนนั้น ?

ข. มีอะไรเกิดขึ้นในพระองค์ พระองค์จึงเป็นพุทโธ ?

ค. อะไรในพระองค์หมดไป พระองค์จึงเป็นพุทโธ ?

๑๕. ตอบเรื่องพุทโธพระพุทธเจ้า

ก. พระองค์เป็นพุทโธ ตอนได้ตรัสรู้ความจริง ๔ ประการ เหตุที่ว่าเป็นพุทโธตอนนี้ก็เพราะ พระองค์ได้ตรัสรู้ในอริยสัจจ์ ๔ ด้วยพระองค์เอง ก่อนผู้อื่นในโลกทั้งหมด

ข. ความจริง ๔ ประการ เกิดขึ้นในพระองค์ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค พระองค์จึงได้เป็นพระพุทโธ

ค. อาสวะกิเลสในพระองค์หมดสิ้นไป คือพระองค์ได้ทรงหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หรือกิเลสทั้งปวงไม่อาจกลับมาครอบงำพระองค์ได้อีกต่อไป พระองค์จึงเป็นพุทโธ ฯ

๑๖. ถามเรื่องเสรีภาพในการถือศาสนา

ตามรัฐธรรมนูญ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการถือศาสนา ใจความว่าจะไม่ถือศาสนาก็ได้ จะถือก็ได้ จะถือศาสนาใดก็ได้ ตามใจใครดังนี้ แม้พระพุทธศาสนาก็เป็นดังนั้น สุดแต่จะเห็นงามตามใจ ไม่ล่อไม่ลวง ไม่บังคับขู่เข็ญ เรื่องนี้ทางประวัติศาสตร์แห่งศาสนา เราจะยืนยันได้อย่างไร ?

๑๖. ตอบเรื่องเสรีภาพในการถือศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่มีการล่อลวงบังคับขู่เข็ญให้เชื่อถือ มีข้อยืนยันได้ดังนี้คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ ชี้ทางดีที่ควรประพฤติ และทางชั่วที่ไม่ควรประพฤติ แต่ใครจะประพฤติปฏิบัติหรือไม่นั้น ก็แล้วแต่ตัวของผู้นั้นเอง จะเห็นได้จากข้อ ๕ ในอภิณหปัจจะเวกขณะ ๕ ซึ่งมีใจความว่า ทุก ๆ คนมีกรรมเป็นของตัว ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ดังนี้ และคำสั่งสอนทั้งหลายของพระองค์ ก็ล้วนแต่เป็นความจริงที่มีเหตุผล ที่จะพิสูจน์ให้เห็น

จริงได้ ผู้ที่เชื่อถือจึงไม่ได้เชื่อเพราะถูกล่อลวงหรือบังคับ นอกจากพิจารณาใคร่ครวญดูเห็นในความจริงแล้ว จึงเชื่อด้วยความปีติยินดีด้วยความเลื่อมใส ในประวัติของพระพุทธศาสนา ตลอดเวลา ๔๕ ปี ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ จาริกสั่งสอนปวงชนอยู่ทั่วไปนั้น ก็ไม่ปรากฏว่ามีผู้หนึ่งผู้ใดที่ถูกล่อลวงให้เชื่อ ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ หรือถูกบังคับขู่เข็ญให้เชื่อ แต่มีผู้ได้เห็นจริงแท้ในพระธรรมที่พระองค์ทรงแสดงแล้ว จึงได้เชื่อถือ เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ฯ

๑๗. ถามเรื่องวิธีบรรพชาอุปสมบท

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ มีวิธีอุปสมบทอยู่ ๓ วิธี ๆ ที่ ๑ เอหิภิกขุอุปสัมปทา วิธีที่ ๒ ติสรณะคมะนูปสัมปทา วิธีที่ ๓ ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา

ก. วิธีไหนทำอย่างไร ใครทำ ?

ข. ผู้ตอบที่เป็นภิกษุสามเณรด้วยวิธีไหน ? เป็นพระเป็นเณรด้วยวิธีไหน ?

ค. เมื่อครั้งพระพุทธเจ้า พระอุปสมบทด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม ร่วมสังฆกรรมกันได้ทั้งนั้น เดี๋ยวนี้บวชด้วยว่า **อุกาส วนฺทามิ ภนฺเต** เป็นต้นบ้าง บวชด้วยว่า **เอสาหํ ภนฺเต** เป็นต้นบ้าง ต่างกันอยู่เหมือนกัน แต่ไฉนจึงร่วมสังฆกรรมกันไม่ได้ ? ชอบกลแท้ ๆ

๑๗. ตอบเรื่องวิธีบรรพชาอุปสมบท

ก. ๑. เอหิภิกขุอุปสัมปทา การบวชด้วยวาจาว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด พระพุทธเจ้าทรงให้อุปสมบทด้วยพระองค์เอง ๒. ติสรณะคมนูปสัมปทา พระสาวกทำการบวชให้ได้ โดยให้ปลงผมและหนวด เปล่งวาจาขอถึงพระรัตนตรัยทั้ง ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่ระลึกที่พึ่ง รูปเดียวก็ทำการอุปสมบทให้ได้ ๓. ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา คือวิธีที่ให้อุปสมบทในปัจจุบันนี้ ในปัจจันตประเทศ สงฆ์อย่างน้อย ๕ รูป ในมัชฌิมประเทศ สงฆ์อย่างน้อย ๑๐ รูป หรือมากกว่านั้นขึ้นไปก็ทำการบวชได้

ข. เป็นภิกษุด้วยวิธีที่ ๓ คือญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา สามเณรด้วยวิธี ขอถึงไตรสรณาคม

ค. เหตุที่รวมกันทำอุโบสถสังฆกรรมกันไม่ได้ ก็โดยเหตุที่ถือว่า เป็นภิกษุที่ไม่ได้อยู่ในนิกายเดียวกัน คือมีฐานะการเป็นอยู่ และหลักการปฏิบัติไม่เหมือนกัน ฯ

๑๘. ถามเรื่องวันที่ระลึก

ก. วันกลางเดือนหก วันกลางเดือนสาม เป็นวันที่ระลึกทางศาสนา มีเรื่องมาอย่างไร ?

ข. ถึงวันเช่นนั้นทุก ๆ ปี พุทธศาสนิกชนทำอะไร ?

ค. ทางราชการหยุดราชการ หยุดเพื่ออะไร ?

๑๘. ตอบเรื่องวันที่ระลึก

ก. วันกลางเดือนหก เป็นวันที่ตรงกับวันพระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน เรียกว่าวันวิสาขะบูชา

วันกลางเดือนสาม ตรงกับวันที่มีประชุมที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต (ประชุมใหญ่) คือประกอบด้วยองค์ ๔ ดังนี้ คือ

๑. ท่านที่มาประชุมล้วนแต่เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งสิ้น (๑๒๕๐ องค์)

๒. แต่ละองค์ที่มาประชุมล้วนเป็นพระอรหันต์จบพรหมจรรย์ทั้งสิ้น

๓. ท่านทั้งหลายที่มาประชุมนั้น ไม่มีใครเชื้อเชิญมาประชุมกันเอง

๔. วันประชุมนั้นเป็นวันมาฆปุณณมีดิถีเพ็ญพระจันทร์เสวยมาฆนักษัตรฤกษ์ (คือกลางเดือนสาม) ในตอนบ่ายวันนี้พระองค์ได้ทรงแต่งตั้ง ยกพระสารีบุตร เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา พระโมคคัลลานะ เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย พระองค์ได้แสดงโอวาทปาฏิโมกข์ หัวข้อใหญ่ แบ่งออกได้เป็นสาม ดังนี้ คือ

๑. **สพฺพปาปสฺส อกรณํ** การละเว้นจากบาปอกุศลทั้งปวง

๒. **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม

๓. **สจิตฺตปริโยทปนํ** การทำใจให้ผ่องแผ้วบริสุทธิ์

เอตํ พุทฺธานสาสนํ นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย วันนี้เรียกว่าวันมาฆบูชา

ข. วันที่ได้กล่าวมาแล้ว ได้เวียนมาถึงในทุกปี พุทธศาสนิกชนก็ไปบริจาคทาน เวียนเทียนและฟังพระธรรมเทศนาตามวัดต่าง ๆ ด้วยจิตอันปีติเลื่อมใส ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์

ค. ทางราชการหยุดราชการในวันเช่นนี้ ก็เพื่อจะให้ไปทำบุญและฟังพระธรรมเทศนาโดยทั่วหน้ากัน ฯ

๑๙. ถามเรื่องต้นโพธิ

ก. ต้นไม้ชนิดหนึ่งเรียกว่า "ต้นโพธิ์" คำว่า "โพ" มี "ธิ" ต่ออย่างนี้หมายความว่ากระไร ?

ข. ต้นไม้อื่น ๆ เช่นต้นไทร ก็อาจเป็นต้นโพธิได้ หรือกระไร ?

๑๙. ตอบเรื่องต้นโพธิ

ก. คำว่าโพธิ์มี "ธิ" ต่อข้างท้ายอย่างนี้ มีความหมายว่า ตรัสรู้ คือเป็นต้นไม้ที่พระโพธิสัตว์ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเสด็จไปประทับอาศัยบำเพ็ญความเพียรอยู่จนได้ตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บรมศาสดาเอกของโลก

ข. ต้นไม้อื่นเช่นต้นไทร ก็อาจเป็นต้นโพธิได้ ถ้าพระพุทธองค์ได้ทรงประทับบำเพ็ญความเพียรอยู่ที่ใต้ต้นไทรจนได้ตรัสรู้ความจริง ๔ ประการ ฯ

๒๐. ถามเรื่องเจดีย์

ก. เจดีย์หมายความว่ากระไร ?

ข. เจดีย์ ๔ ประเภท ๆ ไหนได้แก่อะไร

ค. องค์พระพุทธเจ้า เมื่อทรงพระชนม์อยู่เป็นอะไรเจดีย์ได้หรือไม่ ?

๒๐. ตอบเรื่องเจดีย์

ก. เจดีย์ มาจากคำว่า เจติย หมายความว่าสิ่งที่ทำให้ระลึกถึงสิ่งเตือนใจ หรือสิ่งที่ควรเคารพบูชา

ข. เจดีย์มี ๔ ประเภท ดังนี้ คือ

๑. ธาตุเจดีย์ ที่บรรจุรูปธรรมของพระพุทธเจ้า จะเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งก็ได้ ในพระวรกายของพระองค์

๒. บริโภคเจดีย์ ที่บรรจุเครื่องใช้ และบริขารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า (ต้นโพธิ์ก็นับเข้าในบริโภคเจดีย์ด้วย)

๓. ธรรมเจดีย์ ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่นพระไตรปิฎก เป็นต้น

๔. อุทเทสิกเจดีย์ รูปสมมติต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้า ทำเป็นพระพุทธรูปต่าง ๆ และพระฉายเป็นต้น

ค. องค์พระพุทธเจ้าเมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ จัดเป็นธาตุเจดีย์ ฯ

๒๑. ถามเรื่องตัวแทนพระพุทธเจ้า

ก. เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ทรงระบุให้ยึดใครเป็นศาสดาแทนพระองค์ ในเมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว ?

ข. สิ่งที่ระบุให้ยึดเป็นศาสดาแทนพระองค์นั้นไม่มีตัวตน ทำอะไรไม่ได้ พูดก็ไม่ได้ เป็นศาสดาแทนได้ ก็อัศจรรย์ จงแสดงความคิดเห็น ?

๒๑. ตอบเรื่องตัวแทนพระพุทธเจ้า

ก. ได้ทรงระบุให้ยึดพระธรรมวินัยของพระองค์ ให้เป็นศาสดาแทนพระองค์ โดยได้ตรัสไว้กับพระอานนท์ว่า ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันเราผู้ตถาคต ได้แสดงแล้ว ได้บัญญัติแต่งตั้งไว้แล้วแก่ท่านทั้งหลาย เมื่อเราผู้ตถาคตล่วงลับไปแล้ว ธรรมวินัยก็เป็นศาสดาแห่งท่านทั้งหลาย

ข. สิ่งที่พระองค์ทรงระบุไว้ ให้ยึดเป็นศาสดานั้น ก็คือพระธรรมวินัยที่พระองค์ทรงแสดงและแต่งตั้งบัญญัติไว้ เวลานี้ก็เป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อผู้ใดอ่านหรือแสดงให้ผู้อื่นฟัง พระธรรมวินัยนั้นก็บอกให้ผู้อ่านและผู้ฟังทราบว่า การประพฤติปฏิบัติอย่างไรดี อย่างไรชั่ว อย่างไรเป็นบุญกุศล อย่างไรเป็นบาปอกุศล เมื่อผู้ปฏิบัติหวังดี ก็ประพฤติปฏิบัติไปในทางที่เป็นสุจริต ผู้ใดไม่หวังดี ก็ประพฤติไปตามความพอใจของตน ที่เป็นไปในทางทุจจริต มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เป็นต้น สิ่งที่ไม่มีตัวมีตน ทำอะไรไม่ได้ พูดไม่ได้ แต่เมื่อมีผู้อ่านและผู้ฟังแล้ว ธรรมวินัยนั้น ก็มีตัวมีตนขึ้น ชี้แจงแสดงเหตุผลให้ผู้อ่านผู้ฟังเข้าใจได้ ตามคำสอนของพระบรมศาสดา เพราะฉะนั้นท่านจึงตั้งพระธรรมวินัย ที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แทนพระองค์ จึงเป็นของอัศจรรย์จริง ๆ ๆ

๒๒. ถามเรื่องความสุข

พระพุทธเจ้าเมื่อยังมิได้ทรงผนวช ทรงเพียบพร้อมด้วยยศศักดิ์ทรัพย์ศฤงคารอำนาจกามคุณ นับว่ามีความสุขอย่างล้นเหลือแล้ว แต่ยังทรงเสาะแสวงหาความสุขอีก จนถึงออกทรงผนวช ทรงพากเพียรเจียนมรณา ถ้าใครเขาว่าพระองค์มักมากในความสุข เราจะแก้เขาว่ากระไร ?

๒๒. ตอบเรื่องความสุข

การที่พระพุทธเจ้าเสาะแสวงหาความสุข ทางบรรพชิตอีกนั้น มิได้เป็นการมักมากในความสุขเลย เพราะความสุขที่พระองค์ได้รับอยู่ เมื่อครั้งยังอยู่ในราชสำนักนั้น เป็นความสุขที่ประกอบด้วยอามิส คือต้องมีสิ่งบำรุงบำเรอ จึงจะเกิดความสุขขึ้นได้ เรียกว่าอามิสสุข ความสุขชนิดนี้ ถ้าปราศจากสิ่งบำรุงบำเรอแล้ว ความสุขก็จะสูญไป กลายเป็นความทุกข์ จึงเป็นความสุขที่ไม่ยั่งยืน ไม่แน่นอน กลับกลายเป็นทุกข์ได้ อนึ่งความสุขชนิดนี้ตนอาจเป็นสุข แต่ขณะเดียวกันกลับเป็นความทุกข์เดือดร้อนแก่ผู้อื่น ฉะนั้นความสุขชนิดนี้ จึงมิใช่ความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขเทียม ความสุขที่แท้จริงนั้นคือบรมสุข ได้แก่ความสุขที่ไม่เจือด้วยอามิส เครื่องบำรุงบำเรอเป็นความสุขที่ยั่งยืนและแน่นอน ไม่ทำความเดือดร้อนให้ผู้ใด ความสุขชนิดนี้คือพระนิพพาน อย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งพระพุทธองค์ทรงได้รับอยู่ เมื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว

จึงเป็นความสุขที่แท้จริง ฉะนั้นการที่พระองค์เสด็จหนีความสุขในสำนักพระราชวัง ก็เพื่อจะหาความสุขที่แท้จริง ไม่เป็นการมักมากในความสุขเลย ซึ่งเปรียบเหมือนจะทิ้งของเทียมเพื่อถือเอาของแท้

๒๓. ถามเรื่องความเป็นพระพุทธเจ้า

ก. เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระพุทธเจ้า ในวันประสูติ หรือในวันออกทรงผนวช หรือในวันไหน ?

ข. ไฉนจึงว่าเป็นพระพุทธเจ้าในวันนั้น ?

ค. เป็นพระพุทธเจ้านั้น คือเป็นอะไร ?

ง. ทรงปฏิบัติอย่างไร จึงเป็นพระพุทธเจ้า ?

๒๓. ตอบเรื่องความเป็นพระพุทธเจ้า

ก. เจ้าชายสิทธัตถะ เป็นพระพุทธเจ้าในวันพระองค์ตรัสรู้วิชาสามและอริยสัจจ์ ๔ ณ โคนต้นไม้ศรีมหาโพธิ์ คือวันวิสาขะบูชา วันเพ็ญกลางเดือนหก ก่อนพระพุทธศักราช ๔๕ ปี และเป็นวันวิสาขะบูชา วันเดียวกันกับวันประสูติ แต่ต่างกัน ๓๕ ปี

ข. เหตุที่เป็นพระพุทธเจ้าในวันนั้น เพราะเป็นวันที่พระองค์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง คือรู้จริงในวิชาสามและอริยสัจจ์ ๔ คือ รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ทำจิตของพระองค์ให้พ้นจากอาสวะทั้งปวง

ค. เป็นพระพุทธเจ้านั้น คือเป็นผู้รู้ในความจริงของธรรมชาติ ตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ไม่มีอุปาทานความยึดมั่นอะไรในจิตของพระองค์อีกแล้ว และทรงนำความรู้จริงเหล่านี้ ไปสั่งสอนประชาชน ด้วยความสงสาร และเมตตา

ง. พระองค์ทรงปฏิบัติ หาวิธีตรัสรู้ด้วยพระองค์เองหลายวิธี ในที่สุดพระองค์ทรงปฏิบัติทางใจ ให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา เจริญอานาปานะสติ จนบรรลุฌาน ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ตามลำดับ และน้อมใจไปเพื่อ บุพเพนิวาสานุสติญาณ ในยามที่ต้น และน้อมใจไปในจุตูปปาตญาณ ในยามที่ ๒ และน้อมใจไปใน อาสวักขยะญาณ ในยามที่สุดแห่งราตรี ก็ทรงทราบในอริยสัจจ์ ๔ จิตก็พ้นจากอาสวะกิเลสทั้งหลาย จึงสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ปฏิบัติตน โดยเสด็จออกทรงผนวชในครั้งแรก แสวงหาอาจารย์ผู้สั่งสอนก่อน โดยทรงศึกษาสำเร็จแล้ว จึงทรงทราบว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ พระองค์จึงทรงหลีกไปเสีย พระองค์ทรงทำทุกกระกิริยาต่าง ๆ จนที่สุดก็ไม่ได้ตรัสรู้อะไร จึงได้ทรงเลิกทุกกระกิริยานั้นเสีย มาปฏิบัติทางใจ จึงได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล ฯ

๒๔. ถามเรื่องย่อพระโอวาท

พระพุทธเจ้าทรงย่อพระโอวาทสองตอน คือตอนต้นที่เวฬุวัน ตอนปลายขณะทรงบรรทมบนพระแท่นปรินิพพาน

ก. ตอนต้นทรงย่นย่อเป็นกี่ข้อ ว่ากระไรบ้าง รวมเรียกว่าอะไร ?

ข. ตอนปลาย ทรงย่นย่อเป็นข้อเดียว หรือกระไร ?

ค. เพราะเหตุไร จึงทรงย่นย่อสองตอนไม่เหมือนกัน ?

๒๔. ตอบเรื่องย่อพระโอวาท

ก. ตอนต้นย่นย่อเป็น ๓ ข้อ คือ

สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา
สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ

แปลความว่า ให้ละเว้นการประพฤติชั่ว คือบาปทั้งหลาย ๑ ทำกุศล คือทำความดีให้ถึงพร้อม ๑ และทำจิตให้ขาวสอาดปราศจากมลทิน คือกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ๑ ทั้งหมดนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่าพระโอวาทปาฏิโมกข์

ข. ตอนปลายย่นย่อเหลือข้อเดียว คือ **หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิโว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** แปลความว่า บัดนี้เราตถาคต ขอเตือนภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลาย จงยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น ให้ถึงพร้อมบริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด ใจความก็คืออย่าประมาทนั่นเอง

ค. เหตุที่ย่นย่อไม่เหมือนกัน เพราะครั้งแรกทรงย่อให้เป็นหลัก พระสาวกจะได้จำนำคำสอนของพระองค์ไปเผยแพร่แก่ประชาชน ทรงกล่าวท่ามกลางภิกษุสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ๑๒๕๐ รูป ในวันมาฆะบูชา พระสาวกเหล่านั้นได้ยึดเป็นหลักปฏิบัติ และนำไปสั่งสอนประชาชน

ครั้งหลังพระองค์ทรงเตือนสติพระสาวกไม่ให้ประมาท และอาจเป็นการรวมคำสอนลงไว้ในความไม่ประมาทก็ได้ ฯ

๒๕. ถามเรื่องที่แปลก

กิเลส, การพ้นทุกข์, นรก, สวรรค์, นิพพาน, สุข, อนิจจตา, ทุกขตา, ศาสดาในศาสนาอื่นก็สอนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างนั้น แต่

ก. ทรงสอนเรื่องอะไร ? ที่ครั้งแรกคนฟังหูผึ่งเชียว เพราะแปลกจากศาสดาอื่นสอน ?

ข. เรื่องนั้น มีในสูตรไหน ?

ค. ความในสูตรนั้นว่ากระไร ?

๒๕. ตอบเรื่องที่แปลก

ก. ทรงสอนเรื่องอนัตตา

ข. เรื่องนั้นมีอยู่ใน อนัตตลักขณะสูตร

ค. ความในสูตรนั้นว่า ภิกษุทั้งหลาย รูป, เวทนา, สัญญา, สังขาร, วิญญาณ, ๕ ขันธ์นี้เป็นอนัตตาไม่ใช่ตน ถ้าขันธ์ทั้งห้านี้จักได้เป็นตนแล้ว ขันธ์ห้านี้ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่อความลำบาก และผู้ที่ถือว่าเป็นเจ้าของ ก็จะพึงปรารถนาได้ในขันธ์ห้านั้นตามใจหวัง ว่าจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย เหตุใดขันธ์ห้านี้ไม่ใช่ตน เหตุนั้นขันธ์ห้านี้จึงเป็นไป เพื่อความลำบาก และผู้ที่ถือว่าเป็นเจ้าของ ย่อมปรารถนาไม่ได้ในขันธ์ห้านี้ตามใจหวัง ว่าจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย พระองค์ทรงแสดงขันธ์ห้าว่าเป็นอนัตตา สอนภิกษุปัญจวัคคีย์ ให้พิจารณาแยกกายใจอันนี้ออกเป็นขันธ์ห้า เป็นทางวิปัสสนาอย่างนี้แล้ว ตรัสถามความเห็นของท่านทั้งห้าว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านสำคัญความนั้นเป็นไฉน ขันธ์ห้านี้เที่ยงหรือไม่เที่ยง ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า ก็สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า เป็นทุกข์พระเจ้าข้า ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ควรหรือจะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นเป็นเรา นั่นเป็นของเรา นั่นเป็นตนของเรา ไม่อย่างนั้นพระเจ้าข้า พระองค์ตรัสสอนสาวกทั้งห้า ให้ละความถือมั่นในขันธ์ทั้งห้านั้น อันใดอันหนึ่งล่วงไปแล้วก็ดี ยังไม่มีมาก็ดี เกิดขึ้นจำเพาะบัดนี้ก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี งามก็ดี ในที่ไกลก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี ทั้งหมดก็เป็นแต่สักว่าขันธ์ห้าทั้งนั้น ท่านทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบเป็นแล้วอย่างไร ดังนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตนของเรา อริยะสาวกผู้ได้ฟังแล้ว เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในขันธ์ห้านั้น ครั้นเมื่อเบื่อหน่ายก็ปราศจากความกำหนัดรักใคร่ เพราะปราศจากความกำหนัดรักใคร่ จิตก็พ้นจากความถือมั่น เมื่อจิตพ้นแล้วก็มีญาณรู้ว่าพ้นแล้ว อริยะสาวกนั้นรู้ชัดว่าความเกิดสิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้ประพฤติจบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี เมื่อพระศาสดาตรัสพระธรรมเทศนาอยู่ จิตของภิกษุปัญจวัคคีย์ ผู้พิจารณาภูมิธรรมตามกระแสเทศนานั้น ก็พ้นแล้วจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทานแล ฯ

๒๖. ถามเรื่องอายุพระพุทธศาสนา

ว่ากันว่า ๒๕๐๐ ปี เป็นกึ่งอายุพระพุทธศาสนา นี่อีก ๒–๓ ปีก็ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ ปี กึ่งแล้ว ถ้าจริงตามเขาว่านั้น ศีลธรรมมีเหลือครึ่งเดียวหรือ ใครบวชเป็นพระใน พ.ศ.

๒๕๐๐ ก็เป็นครึ่งพระครึ่งคนละกระมัง ท่วงทีก็แสดงความจริงอยู่ คือพระพุทธศาสนาล่วงไป ๆ คนก็มักเหจากธรรมออกไป ๆ อย่างที่รู้ ๆ เห็น ๆ กันอยู่เดี๋ยวนี้

ก. การที่พระพุทธศาสนาจะคงอยู่ จะเสื่อมสูญนั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ากระไร ?

ข. เหตุไรจึงตรัสอย่างนั้น ?

๒๖. ตอบเรื่องอายุพระพุทธศาสนา

ก. การที่พระพุทธศาสนาจะคงอยู่หรือเสื่อมนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า อยู่ที่พระธรรมและพระวินัย และบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ถ้าบริษัท ๔ ยังยึดมั่นในพระธรรมและพระวินัยแล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่มีเสื่อม แต่ถ้าพุทธบริษัททั้ง ๔ ไม่เอื้อเฟื้อในพระธรรมวินัยแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นพระพุทธศาสนาก็เสื่อม และอาจสูญไปได้

ข. เหตุทรงตรัสเช่นนั้น เพราะพระองค์มิได้ตั้งผู้หนึ่งผู้ใดเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่ทรงตั้งพระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ให้บริษัททั้ง ๔ ช่วยกันรักษาสืบ ๆ ต่อกันมา ฉะนั้นพระองค์จึงตรัสว่า ความเจริญหรือความเสื่อมสูญของพระศาสนา อยู่ที่พุทธบริษัท ๔ จะพึงปฏิบัติให้เป็นไป ๆ

๒๗. ถามเรื่องสังคายนา

การทำสังคายนา เป็นกิจจำเป็นอย่างหนึ่ง หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ทำสังคายนาหลายครั้ง เดี๋ยวนี้ที่ประเทศพม่าก็กำลังทำสังคายนา จงอธิบายเรื่องสังคายนา คือ

ก. เหตุที่ต้องทำสังคายนา

ข. ความประสงค์ในการทำสังคายนา วิธีทำสังคายนา ?

๒๗. ตอบเรื่องสังคายนา

ก. เหตุที่ต้องทำสังคายนา เพื่อป้องกันธรรมปฏิรูป คือการเลอะเลือนในพระธรรมวินัย ที่อาจมีใครอุตริแต่งดัดแปลงแก้ไข ให้ผิดไปจากที่พระศาสดาได้ทรงตรัสไว้ และเป็นการทบทวนพระธรรมวินัยให้ถูกต้องเสมอไป เหตุอีกอย่างหนึ่งคือ ก่อนที่พระศาสดาจะปรินิพพานมิได้จารึกพระธรรมวินัยไว้ให้เป็นหลักฐาน เป็นแต่พระสาวกจำกันไว้ด้วยมุกขปาฐะเท่านั้น จึงต้องมีการทำสังคายนา เพื่อรวบรวมพระธรรมวินัยให้ถูกต้องไว้ เสมอไป

ข. ความประสงค์ในการทำสังคายนา เพื่อกำจัดธรรมปฏิรูปออกเสีย ให้พระธรรมวินัยเป็นไปถูกต้องตามเดิมอยู่เสมอ มิให้ผิดไปจากของเดิม ที่พระศาสดาได้ทรงบัญญัติไว้

ค. วิธีทำสังคายนา ในครั้งแรกมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน ทำสังคายนาหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๓ เดือน ยังไม่มีพระธรรมและพระวินัยจารึกเป็นหลักฐาน ต้องให้

ผู้เชี่ยวชาญในทางนั้น ๆ เช่น บางท่านเชี่ยวชาญทางพระวินัย ที่พระศาสดาทรงตั้งไว้เป็นเอตทัคคะในทางนี้ เช่น พระอุบาลีให้เป็นผู้วิสัชชนาพระวินัย ส่วนพระสูตรและพระอภิธรรมนั้น พระศาสดาได้ทรงตั้งพระอานนท์เป็นเอตทัคคะในทางนี้ เพราะฉะนั้นจึงให้พระอานนท์ เป็นผู้วิสัชชนาพระสูตรและพระอภิธรรม เริ่มต้นพระอริยสงฆ์ได้สวดพระวินัยขึ้นก่อนแล้ว พระมหากัสสป จึงได้ซักถามพระอุบาลีเป็นสิกขาบท ๆ ไป พระอุบาลีก็วิสัชชนาไป ตามที่ท่านทรงจำไว้นั้น เป็นข้อ ๆ ไปจนจบพระวินัย ต่อนั้นไปพระอริยสงฆ์ก็สวดพระสูตรและพระอภิธรรมจบลง พระมหากัสสปะก็ซักถามพระสูตรและพระอภิธรรม พระอานนท์ก็วิสัชชนาพระสูตรและพระอภิธรรมนั้นเป็นลำดับไปจนจบแล้ว ก็เป็นอันเสร็จพิธีทำสังคายนา การทำสังคายนาครั้งนี้เป็นเวลา ๗ เดือน จึงสำเร็จบริบูรณ์

ต่อมาเริ่มทำสังคายนาอีกนับเป็นครั้งที่ ๕ ก็ประชุมพระภิกษุสงฆ์เหมือนครั้งแรก แต่ครั้งนี้ได้จารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นหลักฐานมั่นคง จึงได้สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ๆ

๒๘. ถามเรื่องอนุสาวรีย์

ที่ระลึกต่าง ๆ เรียกว่าอนุสรณ์บ้าง อนุสาวรีย์บ้าง เจดีย์บ้าง อื่น ๆ บ้าง คนพิเศษมักมีอนุสาวรีย์เป็นที่ระลึก เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีระกษัตริย์ไทย สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดี๋ยวนี้กำลังจัดการสร้างอนุสรณ์ดอนเจดีย์ เป็นที่ระลึกถึงพระองค์ พระพุทธเจ้าเป็นวีระสมณะทรงชนะอย่างประหลาด คือทรงชนะพระองค์เอง ซึ่งชนะได้ยากแสนยาก วีรบุรุษเป็นอันมาก ท่านแพ้แก่ตัวเองอย่างย่อยยับไปตามกัน

ก. มีสถานที่, วัตถุ, วัน, อะไรบ้าง ? เป็นพุทธานุสาวรีย์ ?

ข. ในเมืองไทย มีพุทธานุสาวรีย์อะไรบ้าง? ที่เป็นคู่บ้านคู่เมือง? บอกมา ๖ แห่ง?

๒๘. ตอบเรื่องอนุสาวรีย์

ก. สถานที่มี ๔ แห่ง คือ

๑. ที่ประสูติ ใต้ต้นไม้สาละ ที่สวนลุมพินีวัน ระหว่างกรุงเทวทหะกรุงกบิลพัสดุ์

๒. สถานที่ตรัสรู้ ณ ใต้ต้นไม้ศรีมหาโพธิ์ ใกล้แม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

๓. ที่แสดงพระปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนะมฤคทายวัน เมืองพาราณสี

๔. ที่ปรินิพพาน ณ ระหว่างต้นไม้สาละคู่ ในสวนสาระวัน เมืองกุสินารา

วัตถุที่ควรเคารพได้แก่

๑. อัฏฐิธาตุของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ธาตุเจดีย์

๒. เครื่องบริโภคของพระพุทธเจ้า เรียกว่า บริโภคเจดีย์

๓. ธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่า ธรรมเจดีย์

๔. พระพุทธรูปหล่อ, ปั้น, สลัก, แกะ, ต่าง ๆ เป็นที่ระลึกถึงองค์สมเด็จพระบรมศาสดา เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์

วันมี ๓ วันคือ

๑. วันวิสาขะปุณณมี คือ เป็นวันประสูติ, ตรัสรู้, ปรินิพพาน, ของพระพุทธเจ้า คือวันเพ็ญเดือน ๖–๗

๒. วันมาฆะปุณณมี คือวันที่พระพุทธเจ้าแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ในท่ามกลางพระอริยะสงฆ์องค์พระอรหันต์ ๑๒๕๐ องค์ และทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาพเจดีย์ คือวันเพ็ญเดือน ๓–๔

๓. วันถวายพระเพลิง ณ มกุฏภัณฑนะเจดีย์ เมืองกุสินารา แรม ๘ ค่ำ เดือน ๖–๗

ข. ในประเทศไทย มีพุทธานุสาวรีย์ เช่น

๑. พระปฐมเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ใหญ่ในประเทศไทย เป็นองค์แรกมีคนนับถือมากที่จังหวัดนครปฐม

๒. พระแก้วมรกต เป็นอุทเทสิกเจดีย์ อยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพพระมหานคร

๓. พระสุวรรณบรรพตเจดีย์ (ภูเขาทอง) วัดสระเกษ กรุงเทพพระมหานคร

๔. รอยพระพุทธบาท ที่จังหวัดสระบุรี

๕. พระสมุทรเจดีย์ ที่จังหวัดสมุทรปราการ

๒๙. ถามเรื่องศาสนา

ก. ศาสนาคืออะไร

ข. ถ้าว่าศาสนาคือคำสั่งสอนแล้ว คำสั่งสอนทั่ว ๆ ไป ไฉนจึงไม่เรียกว่าศาสนาเล่า

๒๙ ตอบเรื่องศาสนา

ก. ศาสนาคือคำสั่งสอน แปลตามตัวได้ความว่าปกครอง เมื่อมีการปกครองก็ต้องมีการแนะนำสั่งสอน

ข. ที่ว่าคำสั่งสอนอื่น ๆ ไม่นับว่าเป็นศาสนา ก็เพราะว่าคำสั่งสอนอื่น ๆ เหล่านั้น ไม่อาจชี้ให้เห็นเหตุและผลได้ และไม่ได้เป็นการชี้ให้เห็นถึงบาปกรรมความชั่วที่ไม่ควรกระทำ และทางดีที่เป็นบุญกุศลควรกระทำ จึงไม่เรียกว่าศาสนา ฯ

๓๐. ถามเรื่องพระรัตนไตร

ก. พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ถือเกณฑ์อย่างไร จึงเรียกอย่างนั้น

ข. พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ คือใคร อธิบาย

๓๐. **ตอบเรื่องพระรัตนไตร**

(ก) ก. พระองค์ได้ทรงตรัสรู้ในความจริงทั้ง ๔ ก่อนผู้อื่นทั้งหมด ด้วยพระองค์เอง ได้ทรงเป็นพระบรมศาสดา ผู้สถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้น จึงเรียงชื่อท่านไว้เป็นชื่อแรก

ข. เมื่อพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว ก็สั่งสอนหมู่ชนด้วยพระธรรมที่พระองค์รู้และเข้าใจ ดังนั้นพระธรรมจึงนับว่าเป็นรองลงมาจากพระพุทธเจ้า เรียงไว้เป็นที่ ๒

ค. พระสงฆ์ คือพุทธสาวก ผู้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ที่ท่านทรงเทศนาสั่งสอน จึงเรียงไว้เป็นที่ ๓

(ข) พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีอธิบายดังนี้ คือ

ก. พระพุทธเจ้า คือผู้ซึ่งได้ตรัสรู้ในความจริงก่อนผู้อื่นทั้งหมด ได้ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง จึงได้ชื่อว่าพระพุทธเจ้า

ข. พระธรรม คือคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าได้รู้มา ทรงชี้แจงแก่ผู้ใดผู้นั้นรักษาพระธรรม พระธรรมนั้นก็คุ้มครองผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว

ค. พระสงฆ์ คือสาวกที่ได้ฟังโอวาทคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แล้วประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ได้ชื่อว่าพระสงฆ์

๓๑. **ถามเรื่องตรัสรู้**

ก. พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

ข. อธิบายข้อที่ตรัสรู้นั้น

ค. ในข้อที่ตรัสรู้นั้น ข้อไหนกับข้อไหน เป็นเหตุเป็นผลของกัน

๓๑. **ตอบเรื่องตรัสรู้**

ก. พระพุทธเจ้าตรัสรู้ความจริง ๔ ประการ คืออริยสัจจ์ ๔ มีทุกข์ สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ข. พระองค์ทรงเห็นว่า ทุกข์ นั้น ตัวเองก็เป็นทุกข์อยู่แล้ว เพราะทนอยู่ไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป จึงได้ชื่อว่าทุกข์ พึงกำหนดรู้ **สมุทัย** เหตุให้เกิดทุกข์ ตัณหาทั้ง ๓ คือ กามตัณหา ความใคร่ในอารมณ์ที่น่ารักใคร่ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง เป็นต้น ภวตัณหา ความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น วิภวตัณหา ความไม่อยากได้ ไม่อยากดี ไม่อยากมี ไม่อยากเป็น เมื่อทรงรู้ว่าสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ พระองค์ก็ทรงละเสีย นิโรธ ความดับทุกข์ ดับด้วยอาศัยเหตุคือมรรคทั้ง ๘ ประการ ควรทำให้แจ้ง พระองค์ทำ

ให้แจ้งแล้ว **มรรค** มีองค์ ๘ คือ ๑ ปัญญาอันเห็นชอบ ๒ ดำหริชอบ ๓ เจรจาชอบ ๔ ทำการงานชอบ ๕ เลี้ยงชีวิตชอบ ๖ ทำความเพียรชอบ ๗ ตั้งสติชอบ ๘ ตั้งใจชอบ ควรทำให้เกิด พระองค์ทำให้เกิดแล้ว

ค. **สมุทัย** เป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ทุกข์เป็นผลของสมุทัย

มรรค เป็นเหตุ คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ **นิโรธ** ความดับทุกข์ เป็นผลของมรรค

๓๒. **ถามเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์**

ก. หลักการคือโอวาทปาฏิโมกข์ มีความเป็นข้อ ๆ ว่ากระไร

ข. เหตุไร หลักการนี้จึงเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์

ค. ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ เพื่อประโยชน์อะไร

๓๒. **ตอบเรื่องโอวาทปาฏิโมกข์**

ก. หลักการคือ โอวาทปาฏิโมกข์ มีความเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. **สพฺพปาปสฺสอกรณํ** การละเว้นไม่ทำบาปทั้งปวง

๒. **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การบำเพ็ญกุศลให้เกิดขึ้น

๓. **สจิตฺตปริโยทปนํ** การทำใจให้ผ่องแผ้วบริสุทธิ์

(**เอตํ พุทธานสาสนํ** นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย)

ข. เหตุที่ได้ชื่อว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ก็เพราะเป็นหัวข้อใหญ่ของปาฏิโมกข์ ซึ่งแบ่งออกแล้วได้ตามหลักใหญ่ ๓ ข้อดังนี้

ค. ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ก็เพื่อจะให้พระพุทธสาวก ได้รู้ถึงหลักใหญ่อันเป็นหัวใจของการสั่งสอน ๓ ประการ เพื่อจะได้นำไปสั่งสอนแก่หมู่ชนทั่วไป โดยถือเอาใจความจากหลักใหญ่ ๓ ข้อดังนี้ ฯ

๓๓. **ถามเรื่องรุกขเจดีย์**

ก. ต้นไม้อันมีตำนานทางพระพุทธศาสนา ที่ปลูกไว้ในวัดเทพศิรินทร์นี้ คือต้นอะไรบ้าง

ข. เล่าตำนานของต้นไม้นั้น ๆ มา

๓๓. **ตอบเรื่องรุกขเจดีย์**

ต้นไม้ที่มีตำนานทางพระพุทธศาสนา ที่มีปลูกอยู่ในวัดเทพศิรินทร์ ปัจจุบันนี้มี ๔ ต้นคือ

๑. ต้นโพธิ (ข้างพระอุโบสถ)

๒. ต้นนิโครท (ไทร) (หน้าประตูซุ้ม)

๓. ต้นมุจจลินท์ (จิก) (หน้าโรงเรียนนักธรรมคณะใต้)

๔. ต้นชมพู (หว้า) (หน้าพระอุโบสถด้านซ้าย)

ข. **ต้นโพธิ** คือต้นไม้ที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญความเพียรทางใจ โดยประทับอยู่โคนต้นไม้นี้ จนได้ทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้ชื่อว่าต้นโพธิ (ตรัสรู้)

ต้นนิโครท เป็นต้นไม้ที่พระองค์ได้เสด็จเข้าไปประทับอยู่ หลังจากได้เสด็จออกจากภายใต้โพธิพฤกษ์แล้ว เสวยวิมุตติสุข ๗ วัน ได้พบพราหมณ์ผู้มักตวาดผู้อื่นว่าหึ ๆ ที่นี่

ต้นมุจจลินท์ เป็นต้นไม้ที่พระองค์ได้ทรงเสด็จเข้าไปประทับร่มอยู่ ๗ วัน หลังจากได้ทรงตรัสรู้แล้ว มีพญานาคมาแผ่พังพานกั้นแดดกั้นฝนไม่ให้มากระทบพระวรกายพระองค์ โดยที่พญานาคนี้ชื่อมุจจลินท์ ต้นจิกจึงได้นามว่า มุจจลินท์

ต้นชมพู เป็นต้นไม้เมื่อพระองค์ยังทรงพระเยาว์อยู่ ได้ปฐมญาณใต้ต้นไม้นี้ ทรงประทับแน่นิ่งอยู่ ก่อให้เกิดอัศจรรย์ คือในขณะนั้นแม้ว่าตะวันจะบ่ายคล้อยไปแล้ว แต่เงาไม้ใต้ร่มชมพูก็ยังคงที่อยู่ มิได้เคลื่อนตามตะวันไป ประดุจกำลังเที่ยงอยู่ฉะนั้น ฯ

๓๔. ถามเรื่องเจดีย์

ก. เจดีย์ หมายความว่ากระไร

ข. วัตถุอันใด เรียกว่า เจดีย์

๓๔. ตอบเรื่องเจดีย์

ก. เจดีย์หมายความว่า สิ่งที่ทำให้ระลึกถึงเครื่องเตือนใจ หรือที่ควรเคารพบูชา

ข. วัตถุอันใดอันหนึ่งก็เป็นเจดีย์ได้ เจดีย์ทางพระพุทธศาสนา มี ๔ อย่าง คือ

๑. ธาตุเจดีย์ ที่บรรจุรูปธรรมของพระพุทธเจ้า จะเป็นพระอัฐิ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งก็ได้

๒. บริโภคเจดีย์ ที่บรรจุบริขาร เครื่องใช้ต่าง ๆ ของพระองค์ (ต้นโพธิ์ก็นับเข้าในบริโภคเจดีย์ด้วย)

๓. ธรรมเจดีย์ ที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และพระไตรปิฎกต่าง ๆ

๔. อุทเทสิกเจดีย์ รูปสมมติของพระพุทธเจ้า คือ พระพุทธรูปต่าง ๆ ก็นับเป็นอุทเทสิกเจดีย์ ฯ

๓๕. ถามเรื่องพระประวัติ

เล่าพระประวัติของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ประสูติจนนิพพาน พอให้รู้ว่า พระองค์มีชาติภูมิที่ไหน พระนามเดิมว่ากระไร ตระกูลวงศ์เป็นอย่างไร ทรงมีความคิดเห็นอย่างไร ทรงทำอะไรที่เป็นสำคัญ

๓๕. ตอบเรื่องพระประวัติ

พระพุทธองค์ พระนามเดิมชื่อสิทธัตถ ประสูติในตระกูลกษัตริย์ ณ สวนลุมพินีวัน เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ กับพระนางสิริมหามายา ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ในชมภูทวีป พระองค์ได้รับคำทำนายเมื่อทรงพระประสูติได้ ๕ วัน ว่าถ้าพระองค์อยู่ในราชสมบัติ จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์ ถ้าออกบรรพชาก็จะได้เป็นบรมศาสดาเอกในโลก พระองค์มีความคิดเห็นแตกต่างกับสามัญชน คือ พระองค์ทรงเห็นว่า ตราบใดที่พระองค์ยังคงหมกมุ่นมัวเมาอยู่ในกามคุณต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่ปรารถนาของสามัญชนทั่วไป ตราบนั้นก็ยังไม่อาจจะล่วงเสียได้จากทุกข์ต่าง ๆ พระองค์จึงได้ทรงออกบรรพชาเสีย หลังจากได้ใช้เวลาบำเพ็ญความเพียรอยู่ถึง ๖ ปี ก็ได้ตรัสรู้ความจริง ๔ ประการ ชื่อว่าอริยสัจ ๔ เป็นพระบรมศาสดาเอกของโลก พระองค์ได้ทรงทำสิ่งที่นับว่าสำคัญที่สุดสิ่งหนึ่ง คือ สถาปนาพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นครั้งแรก ในชมภูทวีป ต่อมาก็ได้ทรงจาริกไปในที่ต่าง ๆ เที่ยวสั่งสอนหมู่ชนทั้งหลาย ให้ได้รู้เห็นเป็นพระขีนาสพโดยมาก ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่ ๔๕ ปี ได้ทรงปรงพระชนมายุสังขาร เมื่อวันเพ็ญเดือน ๓ แลได้เสด็จดับขันธ์เข้าสู่พระนิพพานในวันเพ็ญเดือน ๖ แลวันแรม ๘ ค่ำเดือน ๖ เป็นวันถวายพระเพลิงที่มกุฏพันธนเจดีย์ กรุงกุสินารา ฯ

๓๖. ถามเรื่องจุดประสงค์ของพระพุทธศาสนา

ตามพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าเมื่อทรงดำรงอยู่ในฆราวาสวิสัย ทรงเพียบพร้อมด้วยอิฏฐารมณ์ทุกอย่าง คือ ยศศักดิ์ ทรัพย์ศฤงคาร วัตถุกาม ต่อไปจะเป็นพระมหากษัตริย์และจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชยิ่งใหญ่ขึ้นไปอีก อิฏฐารมณ์เป็นสิ่งที่สามัญชนลุ่มหลงติดแน่น ฆ่าฟันกันเพราะอิฏฐารมณ์นี่แหละ

ก. พระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยอิฏฐารมณ์เห็นปานนั้น ทรงคิดเห็นอย่างไร จึงทรงสละและเสด็จออกบรรพชา ?

ข. ความจริงใจของพระองค์ในการเสด็จออกบรรพชานั้น มีอะไรเป็นจุดประสงค์

ค. ขณะเสด็จออกจากพระราชวังไปบรรพชา ขณะทรงปฏิบัติเพื่อจุดประสงค์นั้น ทรงมีจาคะสละอะไร ที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจของพระองค์ ซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ ?

๓๖. ตอบตามพุทธประวัติ

พระพุทธเจ้าเมื่อทรงดำรงอยู่ในฆราวาสวิสัย ทรงเพียบพร้อมด้วยอิฏฐารมณ์ทุกอย่าง คือ ยศศักดิ์ ทรัพย์ศฤงคาร วัตถุกาม ต่อไปจะเป็นพระมหากษัตริย์ และจะเป็นพระมหาจักรพรรดิราชยิ่งใหญ่ขึ้นไปอีก อิฏฐารมณ์เป็นสิ่งที่สามัญชนลุ่มหลงติดแน่น ฆ่าฟันกันเพราะอิฏฐารมณ์นี่แหละ

ก. พระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยอิฏฐารมณ์เห็นปานนั้น ยังทรงสละเสียซึ่งอิฏฐารมณ์เหล่านั้นและเสด็จออกบรรพชา ก็เพราะทรงคิดเห็นว่ายศศักดิ์ ทรัพย์ศฤงคาร วัตถุกามเหล่านั้นเป็นดุจเหยื่อเกี่ยวที่เบ็ดให้คนลุ่มหลงมัวเมา มีพิษอยู่ในตัว รวมความว่า เป็นทุกข์ มีแต่จะทำให้ชีวิตเป็นหม่นเสียเปล่า ยิ่งมัวเมาลุ่มหลงในอิฏฐารมณ์นั้น ก็ยิ่งทำให้ชีวิตเป็นหม่นหนักขึ้นอีก พระองค์นึกเบื่อหน่ายในอิฏฐารมณ์เหล่านั้นและทรงเห็นว่า บรรพชานี้จะเป็นทางทำประโยชน์ให้แก่ชีวิตได้ อันอาจเป็นทางให้บรรลุถึงซึ่งคุณธรรมอันสูงสุด

ข. ความจริงใจของพระองค์ในการเสด็จออกบรรพชานั้นก็คือ พระองค์ทรงตั้งพระทัยว่าในการเสด็จออกบรรพชานี้ จะเป็นทางให้พระองค์บรรลุถึงคุณธรรมอันพิเศษที่ยังพระองค์ให้พ้นทุกข์ คือ ไม่ต้องเวียนว่ายอยู่ด้วยการเกิดแก่เจ็บตายได้

ค. ขณะเสด็จออกจากพระราชวังไปทรงบรรพชา ขณะทรงปฏิบัติเพื่อจุดประสงค์นั้น ทรงมีจาคะ สละสิ่งที่เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจของพระองค์ซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น คือ ทรงสละกิเลสได้ ซึ่งเป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ อันได้แก่นิวรณ์ คือ กามฉันทะ อันได้แก่ความยินดีในยศศักดิ์ ทรัพย์ศฤงคาร วัตถุกาม อันเป็นอิฏฐารมณ์ พยาบาท อันได้แก่ความมุ่งร้ายผู้อื่น ถีนะมิทธะ ความมีจิตหดหู่เคลิบเคลิ้ม อุทธัจจะกุกกุจจะ ความมีจิตฟุ้งสร้านรำคาญใจ และวิจิกิจฉา ความสงสัยโลเลไม่ตัดสินใจลงไปได้ ทรงสละเสียซึ่งอารมณ์อันเป็นข้าศึกแก่ความจริงใจเหล่านี้ ด้วยพระทัยเด็ดเดี่ยว เสด็จออกบรรพชาได้สำเร็จ ตามความจริงใจของพระองค์ที่ทรงตั้งพระทัยไว้ และขณะที่ทรงปฏิบัติเพื่อจุดประสงค์ คือความพ้นทุกข์นั้น พระองค์ก็ทรงสละข้าศึกแก่ความจริงใจของพระองค์ คือ นิวรณ์ จะเห็นได้จากเมื่อทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาไม่สำเร็จผลแต่อย่างใด พระองค์ก็ไม่มีวิจิกิจฉาความลังเลหรือหดหู่ท้อถอย หรือเกิดฟุ้งสร้างแค้นเคือง ตลอดจนหลงคิดในสิ่งต่าง ๆ ทรงสลัดทิ้งเสียซึ่งข้าศึกเหล่านี้ และทรงบำเพ็ญเพียรต่อไปตามความจริงใจของพระองค์ อย่างไม่หยุดยั้งท้อถอย จนบรรลุถึงซึ่งความประสงค์ของพระองค์ คือความพ้นทุกข์ อีกอย่างหนึ่ง ขณะเสด็จจากพระราชวังนั้น มีมาร คือกิเลสมาผจญ ได้แก่การที่ทรงหวนนึกถึงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งจะมาถึงพระองค์ มาทัดทานไม่ให้พระองค์

เสด็จออกบรรพชา เพื่อทรงแสวงหาโมกขธรรม ธัมมะเครื่องพ้นทุกข์ อันเป็นความจริงพระทัยที่ทรงมุ่งหมายไว้ แต่พระองค์ก็ทรงกำจัดมารนั้นได้ คือ ตัดพระทัยไม่ทรงเห็นแก่ความเป็นพระเจ้าจักรพรรดินั้น และในขณะทรงปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมพิเศษ ก็มีมาร คือกิเลสมารผจญอีก คือเมื่อทรงบำเพ็ญเพียร เพื่อบรรลุโมกขธรรมที่ทรงมุ่งหมายนั้น ทรงได้รับความทุกข์อย่างยิ่ง จึงทรงนึก คือทรงตัดความอาลัยในความสุขในราชสมบัตินั้น ถึงความสุขในราชสมบัติ ซึ่งจะทำให้เสียความจริงพระทัย แล้วและละเลิกความเพียรแต่ทรงกำจัดมารนั้นได้อีก ฯ

๓๗. ถามเรื่องพระพุทธศาสนา

ก. ให้ความหมายของคำ ๓ คำนี้ คือ พุทธ ศาสนา พุทธศาสนา ?

ข. พระพุทธศาสนามีอะไรเป็นจุดเด่น ที่เรียกว่า แก่นสาร ?

ค. พระพุทธศาสนาตั้งอยู่ได้ เจริญรุ่งเรือง เสื่อมถอย เพราะใคร ?

ง. ท่านด้วยหรือ ?

๓๗. ตอบ

ก. **พุทธ** หมายความว่า ผู้ตรัสรู้ คือ ตรัสรู้อริยสัจจธรรม ได้แก่ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางแห่งความดับทุกข์

ศาสนา คือคำสั่งสอน

พุทธศาสนา คือคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข. พระพุทธศาสนา มีวิมุตติ ความหลุดพ้นจากอาสวกิเลส เป็นจุดเด่น คือ วิมุตติสาโร มีวิมุตติเป็นแก่นสาร

ค. พระพุทธศาสนาตั้งอยู่ได้ เจริญรุ่งเรือง เสื่อมถอยนั้น เพราะพุทธบริษัท ๔ อันได้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (สามเณรสงเคราะห์เข้าในภิกษุ) จะตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยหรือไม่ ผู้ตอบซึ่งเป็นภิกษุนั้น ย่อมเป็นเหตุแห่งความเสื่อมความเจริญ ของพระพุทธศาสนาด้วยแน่นอน ซึ่งในเรื่องนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แก่สาวกของพระองค์แล้วว่า ภิกษุทั้งหลายเหตุที่พระสัทธรรม (คือพระพุทธศาสนา) จะเลอะเลือน อันตรธานนั้นมีอยู่ คือ พุทธบริษัทซึ่งประกอบด้วยภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไม่เคารพในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไม่เคารพในสิกขา ไม่เคารพในสมาธิ เหตุแห่งความเจริญของพระพุทธศาสนานั้น พึงรู้ได้โดยนัยตรงกันข้ามนี้แล

ง. พระพุทธศาสนาตั้งมาถึงปีปัจจุบันนี้ได้ ๒๕๔๖ ปี ย่างเข้าปีที่ ๒๕๔๗ แล้ว คือตั้งก่อนปรินิพพานแล้ว ๔๕ ปี ปรินิพพานไปแล้ว ๒๕๐๑ ปี ปัจจุบันนี้จึงย่างเข้า ๒๕๔๗

๓๘. ถามเรื่องแนวโอวาท

ก. สาวกมากด้วยกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศศาสนาในที่ต่าง ๆ ทรงวางหลักพระโอวาทไว้ว่ากระไร เพื่อให้สาวกนั้นถือเป็นแนวทางประกาศศาสนา ?

ข. หลักพระโอวาทนั้น ข้อ ๒ กับข้อ ๓ ดู ๆ ก็เหมือนกัน หรือข้อไหน ตื้นลึกกว่ากันอย่างไร

๓๘. ตอบ

ก. สาวกมากด้วยกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงส่งไปประกาศศาสนาในที่ต่าง ๆ ทรงวางหลักพระโอวาทเพื่อให้สาวกถือเป็นแนวประกาศศาสนา ด้วยหลักซึ่งเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ๓ ประการ คือ

๑. สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง คือ ไม่ทำชั่ว

๒. กุสลสฺสูปสมฺปทา การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม คือ ทำความดีทำกุศล

๓. สจิตฺตปริโยทปนํ การชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์หมดจด คือ ทำจิตให้สอาดปราศจากกิเลส

เอตํ พุทฺธานสาสนํ นี้เป็นศาสนาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ข. หลักโอวาทข้อ ๒ กับ ๓ นั้นไม่เหมือนกัน หลักข้อ ๓ ลึกซึ้งกว่าข้อ ๒ เพราะหลักข้อ ๒ ประกอบกุศลกรรมนั้น เป็นการดีส่วนหนึ่งแล้ว แต่ถ้าจิตยังไม่บริสุทธิ์ ยังมีอาสวกิเลสครอบงำอยู่ โอกาศที่จะทำความชั่วยังอาจเกิดขึ้นได้ เปรียบเหมือนวัชชพืชที่ได้ถากราบราบเรียบลงแล้ว ยังมีโอกาศที่จะงอกงามขึ้นมาได้อีก จำเป็นจะต้องกำจัดรากเหง้ามิให้มีโอกาศเกิดขึ้นได้อีก การไม่ทำบาป ทำแต่กุศลยังไม่พ้นทุกข์ การจะพ้นทุกข์ได้โดยแท้จริงนั้น จำต้องชำระจิตให้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง โอวาทข้อ ๒ นั้นเป็นแต่ ศีล สมาธิ เท่านั้น ส่วนข้อ ๓ นั้นถึงชั้นปัญญาดังนี้ โอวาทข้อ ๓ จึงนับว่าลึกซึ้งกว่าข้อ ๒

๓๙. ถามเรื่องพุทธบริษัท

พรรคก็ดี บริษัทก็ดี มีมานมนานแล้ว เป็นแต่เรียกผิดกันไป ทางพระพุทธศาสนาก็มีพุทธบริษัทตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว

ก. พุทธบริษัทประกอบด้วยบุคคลประเภทใดบ้าง ?

ข. พุทธบริษัทมีนโยบายไปทางไหน ?

ค. อุบาสกอุบาสิกา ก่อนเข้ามาเป็นประสกสีกา อุบาสกอุบาสิกา แปลว่ากระไร ?

ง. สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น อุบาสกอุบาสิกามีหรือไม่ รู้ได้อย่างไร ?

๓๙. ตอบ

ก. **พุทธบริษัท** ประกอบด้วยบุคคล ๔ ประเภท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา (สามเณรสงเคราะห์เข้าในภิกษุ) (สามเณรีสงเคราะห์เข้าในภิกษุณีปัจจุบันนี้ภิกษุณี สามเณรีไม่มีเสียแล้ว)

ข. **พุทธบริษัทมีนโยบาย** ดังนี้คือ ไม่ทำบาป ๑ ประกอบกุศล ๑ ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ๑ กล่าวคือ มีนโยบายไปในทางให้พ้นทุกข์ด้วยมรรค

ค. **อุบาสกอุบาสิกา** ก่อนเข้ามาเป็นประสกสีกา คำว่า อุบาสกอุบาสิกา แปลว่า ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คือ ยึดพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

ง. **อุบาสกอุบาสิกา** เมื่อพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น มีอุบาสกอุบาสิกาแล้ว เช่น อุบาสกที่ถึงพระพุทธเจ้าพระธรรมเป็นสรณะก็ได้แก่ พาณิช ๒ คน คือ ตปุสสะ กับ ภัลลิกะ ซึ่งถวายข้าวสตูผงสตูก้อน แด่พระพุทธองค์ขณะประทับที่ต้นไม้ราชายตนะ หลังจากทรงตรัสรู้ อุบาสกที่ถึงพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะ ก็ได้แก่เศรษฐีบิดาพระยศกุลบุตร ซึ่งนับเป็นอุบาสกคนแรกที่นับถือ พระรัตนตรัย ได้ฟังพระธรรมเทศนาอนุปุพพิกถา และอริยสัจจสี่ ล้วนแต่มีในสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีอีกมากมาย เช่น พระเจ้าพิมพิสารและบริวาร นายจุนทะที่ถวายบิณฑบาตร ครั้งสุดท้ายเป็นต้น ฯลฯ

๔๐. ถามเรื่องพิธีบวช

ก. เอหิภิกขุอุปสัมปทา

ข. ติสรณะคมนูปสัมปทา

ค. ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสัมปทา วิธีอุปสมบท คือบวชเป็นภิกษุ ๓ วิธีนี้ วิธีไหน ใครเป็นผู้บวชให้ มีระเบียบปฏิบัติอย่างไร ?

ง. บรรพชา คือบวชเป็นสามเณร ใช้วิธีนั้น ต่างอะไรกับบวชเป็นภิกษุเล่า เพราะ วิธีนั้นเป็นวิธีบวชเป็นภิกษุก็มี ?

จ. ตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มาจนบัดนี้ วิธีไหนใช้ในการบวชเป็นภิกษุ สามเณร

๔๐. ตอบ

ก. **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** วิธีนี้เป็นวิธีบวชซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบวชให้ ด้วยทรงเปล่งพระวาจาว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด เท่านี้ผู้บวชก็เป็นภิกษุได้

ข. **ติสรณคมนูปสัมปทา** วิธีนี้เป็นวิธีบวช ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สาวกของพระองค์เป็นผู้บวชให้ สาวกรูปเดียวก็บวชให้ได้ด้วยการให้ผู้ที่จะบวช ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด นั่งกระโหย่งเท้าพนมมือ กราบลงที่เท้าของผู้บวชให้ เปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ ขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ คือ ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ก็เป็นภิกษุได้

ค. **ญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสัมปทา** วิธีนี้สงฆ์เป็นผู้บวชให้ ซึ่งกำหนดให้ในมัชฌิมประเทศ ต้องใช้สงฆ์ ๑๐ รูป เป็นอย่างน้อย ในปัจจันตประเทศต้องใช้สงฆ์ ๕ รูป เป็นอย่างน้อย จำนวนสงฆ์จะมากกว่านี้ได้ น้อยกว่าไม่ได้ ผู้บวชต้องมีอุปัชฌายะเป็นผู้รับรอง (อุปัชฌายะต้องเป็นภิกษุ มีพรรษาไม่ต่ำกว่า ๑๐ พรรษา) มีกรรมวาจาเป็นที่ ๔ คือต้องประกอบด้วยสมบัติ ๔ ประการ คือ วัตถุสมบัติ ปริสสมบัติ สีมาสมบัติ และกรรมวาจาสมบัติ กรรมวาจาสมบัตินี้ ประกอบด้วยคำสวด ๔ เที่ยว เที่ยวแรกเป็นคำผะเดียงสงฆ์ ซึ่งสงฆ์ที่ได้รับสมมติเป็นผู้สวดประกาศ ผู้บวชและอุปัชฌายะให้สงฆ์ทราบซึ่งเรียกว่า ญัตติ ส่วนอีก ๓ เที่ยวนั้น เป็นคำสวดหารือกันในระหว่างสงฆ์ จะมีผู้ใดคัดค้านหรือไม่ โดยอาศัยเสียงเป็นเอกฉันท์ด้วยการนิ่ง มีคัดค้านเพียงเสียงเดียวก็ใช้ไม่ได้ เรียกว่า อนุสาวนา จึงเป็นอันว่ารับผู้บวชเป็นภิกษุร่วมด้วย

ง. **บรรพชา** คือบวชเป็นสามเณร ใช้วิธีติสรณคมนูปสัมปทา คือ ถึงพระพุทธ พระธรรมพระสงฆ์เป็นสรณะ เพียงเท่านี้ก็เป็นสามเณรแล้ว (ถ้าจะบวชเป็นพระ) ตั้งวิธีญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสัมปทา เป็นวิธีบวชเป็นภิกษุ ๆ วิธีติสรณคมนูปสัมปทา บวชเป็นสามเณรแก่ราหุลกุมาร (โอรส) เป็นครั้งแรก

ง. **ตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว** ใช้วิธีญัตติจตุตถกัมมวาจาอุปสัมปทา ในการเป็นภิกษุ และใช้วิธีติสรณคมนูปสัมปทา ในการบวชเป็นสามเณร (ผู้ที่จะบวชเป็นภิกษุต้องบวชเป็นสามเณรก่อน)

๔๑. ถามเรื่องวันสำคัญ

ทางโลกแต่ละประเทศ มีวันสำคัญประจำปี เช่น วันชาติ วันตรุษสงกรานต์ วันสารทวันไหว้พระจันทร์ของชาวจีน พระบิณฑบาตรยังได้ขนมเปี๊ยะ วันนี้ที่ ๒๓ ตุลาคม ก็เป็นวันระลึกถึงพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ ก็ทางพระพุทธศาสนา

ก. มีวันไหนเป็นวันสำคัญ บอกมา ๓ วัน ?

ข. วันสำคัญนั้น วันไหนมีเรื่องราวอย่างไร ?

ค. ถึงวันสำคัญนั้น ตามประเพณี พุทธศาสนิกชนปฏิบัติอย่างไร ?

๔๑. ตอบ

ก. **วันสำคัญ ๓ วัน** คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า

ข. **วันมาฆบูชา** คือ วันเพ็ญกลางเดือน ๓ เป็นวันที่มีจาตุรงคสันนิบาต คือการประชุมประกอบด้วยองค์ ๔ ที่เวฬุวนาราม เมืองราชคฤห์ คือ

๑. ภิกษุที่มาประชุมรวม ๑๒๕๐ รูป ล้วนเป็นภิกษุที่บวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

๒. ภิกษุที่มาประชุมรวม ๑๒๕๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น

๓. ภิกษุที่มาประชุม มาประชุมโดยมิได้นัดหมาย คือมาเอง

๔. เป็นวันเพ็ญดวงพระจันทร์เสวยมาฆนักขัตฤกษ์

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ ย่นย่อพระศาสนาลงเป็น ๓ ข้อ คือ

สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง

กุสลสฺสูปสมฺปทา การบำเพ็ญแต่กุศลให้ถึงพร้อม

สจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์

เอตํ พุทฺธานสาสนํ นี้เป็นศาสนาคำสั่งสอนแห่งพระพุทธเจ้า

และในตอนบ่ายวันนี้ ทรงตั้งพระสารีบุตร เป็นอัครสาวกเบื้องขวา พระมหาโมคคัลลานะ เป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย

อนึ่งในวันตรงกับวันนี้แต่คนละปี เป็นวันที่พระพุทธองค์ทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือทรงตั้งพระทัยว่า นับแต่วันนี้ไปอีก ๓ เดือน พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงปลงพระชนมายุสังขารนี้ที่ปาวาลเจดีย์ ไพสาลี หรือเวสาลี เมืองเดียวกัน

วันวิสาขบูชา คือวันเพ็ญกลางเดือน ๖ (ปีอธิกมาสเลื่อนไปเดือน ๗) เป็นวันที่ระลึก คือ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติที่สวนลุมพินีวัน ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ กับ กรุงเทวทหนคร เป็นวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ที่ริมแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่ใต้ต้นรังคู่ในสวนสาลวันแห่งมัลลกษัตริย์ เมืองกุสินารา วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานนี้เป็นวันตรงกัน คือวันเพ็ญกลางเดือน ๖ (หรือเดือน ๗) แต่คนละปี

วันถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า คือวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ (หรือเดือน ๗) คือ เป็นวันที่ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ที่มกุฎพันธนเจดีย์ เมืองกุสินารา

ค. **ถึงวันสำคัญนั้น** ตามประเพณีพุทธศาสนิกชนก็ปฏิบัติพุทธบูชา ด้วยการทำบุญตักบาตร ฟังธรรม รักษาศีล เวียนเทียนตามวัดต่าง ๆ ฟังเทศน์ตลอดคืนหรือครึ่งคืน แล้วแต่ตามวัดจะสามารถทำได้ พุทธศาสนิกชนบำเพ็ญกิจเหล่านี้ เพื่อเป็นพุทธบูชา ให้ระลึกถึงพระปัญญาคุณพระบริสุทธิคุณพระกรุณาคุณ ในพระองค์ท่าน ซึ่งทางราชการก็หยุดราชการ เพื่อให้พุทธศาสนิกชน มีโอกาสกระทำพุทธบูชาดังกล่าวแล้ว วันถวายพระเพลิงทางโลกไม่ถือกันเคร่งครัดนัก ทางราชการจึงไม่ได้หยุดราชการในวันนั้น

๔๒. ถามเรื่องน้ำพระทัยของพระพุทธเจ้า

ก. ความสงสัยในพระธรรมวินัย

ข. สิกขาบทที่ไม่สำคัญ อาจขัดต่อกาละเทศะ

ค. ผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ต่อไป

ง. ระเบียบคำเรียกขานกัน

จ. ความไม่ประมาท

พระพุทธเจ้า ทรงมีน้ำพระทัยหวังดีต่อสาวกตลอดมา แม้ขณะประทับ ณ สาลวัน เมืองกุสินารา จวนเจียนจะปรินิพพาน ยังมีน้ำพระทัยอย่างนั้น ถามว่า ขณะนั้นพระองค์ตรัสถึงเรื่องเหล่านั้นว่ากระไร

๔๒. ตอบ

ขณะประทับ ณ สาลวัน เมืองกุสินารา จวนเจียนจะปรินิพพาน ยังมีน้ำพระทัยตรัสถึงเรื่องเหล่านี้ ดังนี้คือ

ก. **ความสงสัยในพระธรรมวินัย** ตรัสเป็นใจความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุใดสงสัยเคลือบแคลงอย่างใดในธรรมวินัย ในมรรคปฏิปทา จงถามในโอกาสที่อยู่ต่อหน้าพระตถาคต จงอย่าได้มีความเสียใจในภายหลังว่า ไม่มีโอกาสได้สอบถามสิ่งที่สงสัย แม้ได้มีโอกาสอยู่ต่อหน้าพระพักตร์ของพระตถาคต

ข. **สิกขาบทที่ไม่สำคัญ** อาจขัดต่อกาละเทศะ ตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เห็นว่าควรจะตัดออก หรือเพิ่มเติมให้มีขึ้น จากที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว อันอาจขัดต่อกาลเวลา ก็ให้สงฆ์ทำการตัดหรือเพิ่มเติมได้

ค. **ผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์** ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมก็ดีวินัยก็ดี อันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาแห่งพวกท่านในกาลที่ล่วงไปแล้วแห่งตถาคต

ง. **ระเบียบคำเรียกขาน** แต่เดิมภิกษุไม่ว่าจะมีอาวุโสอย่างไร เรียกกันว่า อาวุโสๆ กันหมด ในโอกาสนี้พระองค์ จึงทรงบัญญัติให้ภิกษุผู้มีอาวุโส เรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า ด้วยการเรียกตามชื่อ หรือสกุลโคตรต่าง ๆ หรือเรียกอาวุโส แต่ผู้อ่อนกว่าจะต้องเรียกภิกษุผู้แก่กว่า ด้วยคำว่า ภนฺเต

จ. **ความไม่ประมาท** พระองค์ตรัสเป็นปัจฉิมโอวาทครั้งสุดท้าย รวมคำสอนของพระองค์ทั้งหมดลงในคำว่า อัปปมาทะ คือไม่ประมาท ด้วยพระพุทธวจนะว่า **หนฺทฺทานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนท่าน สังขารมีอันเสื่อมไปได้เป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงประกอบกุศลกรรม ยังประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด คือ พระองค์ทรงให้โอวาทครั้งสุดท้ายแก่สาวก ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ฯ

๔๓. ถามเรื่องมาร

ที่เรียกกันว่า "มาร มาร" นั้นเพราะคอยล้างผลาญขัดขวางอยู่เสมอ เป็นข้าศึกแก่ความจริงใจ ชนะมารไม่ได้ก็เสื่อมเสียจนถึงพินาศ ยากนักที่จะชนะมารได้ด้วย พระพุทธเจ้าทรงชนะมารได้ จึงตรัสรู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ช่วยให้คนพ้นทุกข์ พุทธศาสนิกชนเห็นเป็นสำคัญยิ่ง จึงสร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัยเป็นอนุสรณ์เตือนใจว่า พระองค์ทรงชนะมารได้

ก. คำว่ามาร แปลว่ากระไร

ข. มารที่พระองค์ทรงชนะนั้นคืออะไร

ค. ตั้งแต่เสด็จออกผนวชจนตรัสรู้ มารมาผจญกี่ครั้ง

ง. มารที่มาผจญพระองค์นั้น ถ้าเป็นปุคคลาธิษฐาน ครั้งไหนมาทูลว่ากระไร

๔๓. ตอบเรื่องมาร

ก. คำว่า "มาร" แปลว่า ผู้ฆ่าทำลายคุณงามความดี ทำให้เสียประโยชน์ เสียเวลา

ข. มารที่พระองค์ทรงชนะนั้นคือ กิเลสมาร

ค. ตั้งแต่เสด็จออกผนวชจนตรัสรู้ มารมาผจญ ๒ ครั้ง

ง. มารที่มาผจญนั้น ถ้าเป็นบุคคลาธิษฐาน **ในครั้งแรก** ตอนที่พระองค์เสด็จออกจากพระบรมมหาราชวัง ครั้งนั้นมาทูลว่า ให้ทรงนึกถึงความเป็นพระมหาจักรพรรดิ์ ครอบครองอาณาจักรที่ใหญ่ ขอให้พระองค์กลับไปครอบครองอย่างเดิม **ครั้งที่สอง** ตอนที่พระองค์บำเพ็ญพรตก่อนจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มารมาทูลว่า ขอให้พระองค์ทรงนึกถึงความสุขต่าง ๆ ที่พระองค์เคยได้รับในตอนที่ครองราชสมบัติอยู่ ขอให้กลับไปครอง แต่ทั้งสองคราวพระองค์หักพระทัยข่มมารเสียได้จึงเป็นผู้พิชิตมาร หรือผู้ชนะมาร

๔๔. ถามเรื่องสายพิณ

พิณเป็นดนตรีเครื่องบรรเลง อยู่ในประเภทดีดสีตีเป่ามีสายเป็นที่ดีด สายพิณตึงเกินไป ดีดขาด หย่อนเกินไป ดีดไม่ดัง ไม้สด ๆ ๒ อันสีกันในน้ำไม่เกิดไฟ สีกันนอกน้ำก็ไม่เกิดไฟ ไม้แห้ง ๒ อันสีกันในที่แห้งเกิดไฟได้ พระพุทธเจ้าทรงนึกถึงสายพิณตึงหย่อน ไม้สดไม้แห้งอย่างนี้ เปรียบเทียบให้เห็นว่าอะไรเป็นอะไร

๔๔. ตอบเรื่องสายพิณ

พระพุทธเจ้าทรงนึกถึงสายพิณตึงหย่อน เปรียบเสมือนกับคนที่ประพฤติปฏิบัติงาน ถ้าประพฤติปฏิบัติคร่ำเคร่งหักโหมจนเกินกำลังของตน ก็ย่อมจะทำการนั้นสำเร็จลงไปมิได้สมความมุ่งหมาย เป็นดั่งพิณที่มีสายตึงเกินไปย่อมดีดขาดบรรเลงต่อไปมิได้ ถ้าประพฤติปฏิบัติหย่อนไม่เอาใจใส่ละเลยทำบ้างไม่ทำบ้าง ก็ย่อมจะทำการสิ่งใดไม่สำเร็จหรืออาจจะช้าเกินการไปเสียเวลาเปล่า เหมือนสายพิณที่ขึงหย่อนเกินทานดีดไม่ดังใช้บรรเลงไม่ได้ผล พระองค์จึงคิดได้ว่า ถ้าประพฤติปฏิบัติเป็นทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ก็ย่อมทำกิจได้สำเร็จสมความตั้งใจดุจจะพิณที่ขึงสายไม่ตึงเกินไป และหย่อนเกินทานเกินไป

พระองค์ทรงนึกถึงไม้สดแห้งนั้น หมายความถึงว่า การที่พระองค์จะบำเพ็ญกิจสำเร็จนั้น จะต้องเสมือนไม้แห้ง ๒ อันสีกันในที่แห้งเกิดไฟได้ คำว่า "ไม้สด ๆ สีกันในน้ำไม่เกิดไฟเปรียบเสมือนคนที่จะบำเพ็ญพรต กายยังไม่ยอมละจากกาม และใจยังไม่ยอมละจากกาม มีความปรารถนาในกามอยู่ ย่อมจะบำเพ็ญพรตไม่เป็นผลสำเร็จสมความตั้งใจของตนได้ คำว่าไม้สดสีกันนอกน้ำก็ไม่เกิดไฟนั้น เปรียบเสมือนคนที่จะบำเพ็ญพรต กายละจากกามแล้ว แต่ใจยังไม่ละยังมีความปรารถนาในกาม ก็ย่อมจะบำเพ็ญพรตไม่เป็นผลสำเร็จได้ ไม้แห้ง ๒ อันสีกันในที่แห้งย่อมเกิดไฟได้ เปรียบเสมือนผู้ที่จะบำเพ็ญพรต กายของตนต้องละออกจากกาม และใจต้องละไม่ปรารถนาในกาม จึงจะบำเพ็ญพรตบรรลุจุดมุ่งหมายได้ตามปรารถนา

๔๕. ถามเรื่องพุทธบริษัท

ก. กลุ่มชนตั้งอยู่ได้เพราะมีสมาชิกเป็นพวกเดียวกัน ประเทศชาติตั้งอยู่ได้เพราะมีสมาชิกคือพลเมืองเป็นพวกเดียวกัน พระพุทธศาสนาตั้งอยู่ได้ เพราะมีใครเป็นสมาชิก รวมสมาชิกเข้าด้วยกันเรียกชื่อว่ากระไร

ข. สมาชิกในพระพุทธศาสนามีพร้อมกันทุกประเภท หรือประเภทไหนมีก่อนมีหลังโดยอันดับ

๔๕. ตอบเรื่องพุทธบริษัท

ก. พระพุทธศาสนาตั้งอยู่ได้เพราะมี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นสมาชิก รวมสมาชิกเข้าด้วยกันเรียกชื่อว่า พุทธบริษัท

ข. สมาชิกในพุทธศาสนา มีไม่พร้อมกันทุกประเภท ดังนี้

อุบาสก มีขึ้นก่อนเป็นอันดับหนึ่ง ๒ คนแรกคือ ตปุสสะ กับภัลลิกะ เป็นพ่อค้า ๒ คน ถวายข้าวสัตตุผงและสัตตุก้อน แก่พระพุทธเจ้าตอนเพิ่งตรัสรู้แล้วพักที่ต้นเกตุ รับเอาพระพุทธพระธรรมเป็นสรณะที่ระลึกที่พึ่ง เป็นอุบาสก

ภิกษุ มีขึ้นเป็นอันดับสอง คนแรกคือ อัญญาโกณฑัญญะ และมีเรื่อย ๆ มาอีกหลายองค์

อุบาสกอุบาสิกา มีขึ้นเป็นอันดับสาม บิดามารดาและภรรยาของพระยศกุลบุตร เป็นอุบาสกอุบาสิกาก่อน ได้ฟังธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ คือ อนุปุพพิกถาและอริยสัจจ ๔ ก็มองเห็นธรรม ปวารณาตัวเป็นอุบาสกอุบาสิกา

ภิกษุณี มีขึ้นเป็นอันดับสี่ คนแรกคือพระนางปชาบดี อาว์ของพระพุทธองค์บวชเป็นภิกษุณีโดยรับครุธรรม ๘ ประการต่อจากนั้นก็มีมา แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว

๔๖. ถามเรื่องธรรมจักร

ก. คำว่า อริยสัจจ์ แปลว่ากระไร มีกี่ข้ออะไรบ้าง ข้อไหนเป็นเหตุเป็นผลของข้อไหน

ข. พระอริยะ กับปุถุชน ใครมีอริยสัจจ์ข้อไหน

ค. ญาณในอริยสัจจ์ มีกี่ญาณ อะไรบ้าง เพราะเหตุไรจึงต้องมีเท่านั้นญาณ น้อยกว่านั้นไม่ได้หรือ อธิบาย

ง. ล้อรถอันเป็นเครื่องหมายธรรมจักรนั้น มีกำ ๘ อัน ถือเอาอะไรเป็นเกณฑ์

๔๖. ตอบเรื่องธรรมจักร

ก. คำว่าอริยสัจจ์ แปลว่า ความเป็นจริงยิ่ง คือเป็นสัจจธรรม มี ๔ ข้อคือ

๑. ทุกข์ ๒. สมุทัย ๓. นิโรธ ๔. มรรค

สมุทัยเป็นเหตุของทุกข์ ทุกข์เป็นผลของสมุทัย

มรรคเป็นเหตุของนิโรธ นิโรธเป็นผลของมรรค

ข. ปุถุชน มีอริยสัจจ ๑. ข้อ คือทุกข์ ๒. สมุทัย

พระอริยะ มีอริยสัจเพิ่มอีก ๒ ข้อคือ ๓. ข้อนิโรธ ๔. ข้อมรรค

ค. ญาณในอริยสัจจ์ มี ๓ ญาณคือ ๑. สัจจญาณ ๒. กิจจญาณ ๓. กตญาณ เหตุที่ต้องมีญาณ ๓ ญาณ น้อยกว่านั้นไม่ได้ เพราะถ้าขาดญาณใดญาณหนึ่งไปก็ไม่บรรลุ คือไม่รู้ชัดแท้แน่นอน บางทีกำหนดชัดไม่ได้ บางทีละไม่ได้ บางทีทำให้แจ้งไม่ได้ บางทีทำให้เจริญไม่ได้ ดังนี้เป็นต้น ญาณทั้ง ๓ นี้เกี่ยวข้องกันประดุจลูกโซ่เป็นไปดังนี้

สัจจญาณ	กิจจญาณ	กตญาณ
ทุกขอริยสัจจ์	ทุกขอริยสัจจนั้นนั้นแล ควรกำหนดรู้,	ทุกขอริยสัจจนี้แล เราได้กำหนดรู้แล้ว
ทุกขสมุทัยอริยสัจจ์	ทุกขสมุทัยอริยสัจจนี้แล ควรละเสีย,	ทุกขสมุทัยอริยสัจจนี้แล อันเราได้ละแล้ว
ทุกขนิโรธอริยสัจจ์	ทุกขนิโรธอริยสัจจนี้แล ควรทำให้แจ้ง,	ทุกขนิโรธอริยสัจจนี้แล อันเราทำให้แจ้งแล้ว
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์นี้แล ควรให้เจริญ,	ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์นี้แล อันเราทำให้เจริญแล้ว

ง. ล้อรถอันเป็นเครื่องหมายธรรมจักร มีกำ ๘ อัน คือเอามรรค ๘ เป็นเกณฑ์ มรรค ๘ คือทางดำเนินไปให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจจ ๔

๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คือดำริจะออกจากกาม ๑ ดำริในอันไม่พยาบาท ๑ ดำริในอันไม่เบียดเบียน ๑

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือเว้นจากวจีทุจจริต ๔

๔. สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ คือเว้นจากกายทุจจริต ๓

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากความเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือเพียรในที่ ๔ สถาน

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐาน ๔

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือเจริญฌานทั้ง ๔

๔๗. ถามเรื่องรุกขเจดีย์

ต้นไม้ช่วยปรับปรุงลมหายใจให้สอาด ให้ความร่มรื่นชื่นใจ เป็นประโยชน์แก่ไร่นา พระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้และตรัสรู้แล้ว ก็ทรงอาศัยต้นไม้ พุทธศาสนิกชนนิยมต้นไม้ที่เนื่องกับพระพุทธเจ้า

ก. ในวัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหารนี้ มีต้นอะไรปลูกไว้ที่ตรงไหนบ้าง

ข. ต้นอะไรเป็นสำคัญกว่าต้นอื่น ๆ เพราะเหตุไร

ค. พุทธศาสนิกชนเคารพพระพุทธปฏิมาและต้นไม้เช่นนี้ ฝ่ายอื่นเขาว่างมงายเคารพวัตถุ พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ว่า พหุํ เว สรณํ ยนฺติ เป็นต้น ความว่า ภูเขา ป่า ต้นไม้ ไม่เป็นสรณะอันเกษมอุดม ถือเป็นสรณะพ้นทุกข์ไม่ได้ จะว่ากระไร

๔๗. ตอบเรื่องรุกขเจดีย์

ก. ในวัดเทพศิรินทร์ มี

๑. ต้นโพธิ ปลูกอยู่บนฐานโพธิข้างโบสถ์

๒. ต้นชมพู (ต้นหว้า) ปลูกอยู่บนฐานกำแพงทางด้านเหนือของโบสถ์

๓. ต้นนิโครธ (ต้นไทร) ปลูกอยู่บนฐานกำแพงหน้าประตูซุ้ม

๔. ต้นมุจจลินท์ (ต้นจิก) ปลูกอยู่บนฐานกำแพงหน้า ร.ร. บาลี

๕. ต้นราชายตนะ (ต้นเกตุ) ปลูกอยู่บนฐานกำแพงด้านใต้ ตายแล้ว

๖. ต้นสาระ (แต่เป็นยาง) ปลูกอยู่บนฐานกำแพงด้านเหนือของโบสถ์ ตายแล้ว

ข. ต้นโพธิ เป็นต้นไม้สำคัญกว่าต้นอื่น ๆ เพราะเป็นสถานที่ ๆ พระพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรจนสำเร็จญาณทั้ง ๓ และอริยสัจจ์ ๔ จึงได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพิเศษกว่าต้นไม้อื่น ๆ

ค. พุทธศาสนิกชน เคารพพระพุทธปฏิมากรและต้นไม้นั้น มิใช่เป็นเรื่องงมงาย ที่เคารพบูชา ก็เพื่อจะระลึกถึงพระคุณของท่าน เช่นระลึกถึง พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ที่มีในพระองค์ท่าน มิได้งมงายเคารพวัตถุ อย่างมหาชนคนอื่นเข้าใจเลย ๆ

๔๘. ถามเรื่อง พ.ศ.

เจ้าชายสิทธัตถะสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นปีที่เท่าไร คำว่า พ.ศ. ย่อมาจากคำว่าอะไร นับตั้งต้นเป็น พ.ศ. ๑ เมื่อปีไหน ปีนี้ พ.ศ. ที่เท่าไร

๔๘. ตอบเรื่อง พ.ศ.

เจ้าชายสิทธัตถะ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันนี้เป็นปีที่ ๒๕๕๐ ปี (สองพันห้าร้อยห้าสิบปี) คำว่า พ.ศ. ย่อมาจากคำว่า พุทธศักราช นับตั้งต้นเป็น พ.ศ. ๑ หลังปีที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ๑ ปี ปีนี้ พ.ศ. ๒๕๐๔

๔๙. ถามเรื่องศาสดาแทนพระองค์

พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้ว ทรงปฏิบัติพุทธกิจกี่ปี พุทธกิจนั้นกล่าวโดยสรุป เป็น ๒ อย่าง คืออะไรบ้าง

พระพุทธเจ้าตรัสบอกให้พระสาวกยึดถืออะไร เป็นศาสดาแทนพระองค์

๔๙. ตอบเรื่องศาสดาแทนพระองค์

พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสรู้แล้ว ทรงปฏิบัติพุทธกิจเป็นเวลา ๔๕ ปี (สี่สิบห้าปี)

พุทธกิจ กล่าวโดยสรุปเป็น ๒ อย่าง คือ ๑. ทรงเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ได้รับธรรมพิเศษ จนสำเร็จมรรคผลจนถึงพระนิพพานบ้าง และยังไม่ถึงบ้าง เป็นต้น เรียกพระธรรม

๒. ทรงบัญญัติข้อบังคับขึ้น เรียกว่าพระวินัย

พระพุทธเจ้าตรัสบอกให้พระสาวกยึดถือ พระธรรมและพระวินัย เป็นศาสดาแทนพระองค์

คำถามคำตอบพระวินัยบัญญัติ

---

๑. ถามเรื่องความสงบและไม่สงบ

สมโน แปลว่า สมนะหมายความว่า ผู้สงบ คือสงบกายไม่ประพฤติกายทุจจริต สงบวาจาไม่ประพฤติวจีทุจจริต สงบใจไม่ประพฤติมโนทุจจริต ถ้าไม่สงบจะเป็นเหตุให้ต้องอาบัติอะไร เพราะทุจจริตข้อไหน

๑. ตอบเรื่องความสงบและไม่สงบ

ถ้าไม่สงบกายวาจาใจ จะเป็นเหตุให้ต้องอาบัติได้ ดังนี้ คือไม่สงบกาย เป็นเหตุให้ต้องอาบัติปาราชิกเป็นอย่างสูง เพราะกายทุจจริต มีเสพเมถุนในทวารทั้ง ๓ เป็นต้น ฯ ถ้าไม่สงบวาจา เป็นเหตุให้ต้องอาบัติปาราชิกเป็นอย่างสูง เพราะวจีทุจจริต มีกล่าวอวดอุตตริมนุสส-ธรรมที่ไม่มีในตนแก่ผู้อื่น เป็นต้น ฯ ถ้าไม่สงบใจ ก็ไม่เป็นเหตุให้ต้องอาบัติ เพราะอาบัติที่เกิดทางมโนทุจจริตนั้นไม่มี ตามทางพระวินัยท่านปรับแต่ทางกายกับทางวาจาเท่านั้น ท่านไม่ได้ปรับทางใจด้วย เพราะฉะนั้นอาบัติที่จะเกิดทางมโนจึงไม่มี ฯ

๒. ถามเรื่องโลภะโทสะ

ก. โลภะโทสะ อย่างไหนเป็นเหตุให้ต้องอาบัติอะไรเป็นเบาที่สุด เพราะทำอะไร ?

ข. มิใช่แต่โลภะโทสะเท่านั้น จะเป็นเหตุให้ต้องอาบัติ อะโลภะอะโทสะก็เป็นเหตุให้ต้องอาบัติได้ ให้ตัวอย่าง ?

๒. ตอบเรื่องโลภะโทสะ

ก. โลภะเป็นเหตุให้ต้องอาบัติทุกกฏ เป็นอย่างเบาที่สุด เพราะลักขะโมยของ ๆ ผู้อื่นเป็นราคา ๑ มาสกหรือย่อนกว่า ๑ มาสก โทสะ เป็นเหตุให้ต้องอาบัติทุกกฏ เป็นอย่างเบาที่สุด เพราะประหารอนุปสัมบัน หรือทรมานสัตว์เบียดเบียฬสัตว์ ให้ได้รับความเจ็บปวด

ข. อโลภะ เป็นเหตุให้ต้องอาบัติทุกกฏ เป็นอย่างเบาที่สุด เพราะเห็นของตกอยู่ในวัดแล้วไม่เก็บไว้ให้แก่เจ้าของ

อโทสะ เป็นเหตุให้ต้องอาบัติทุพพาสิต เป็นอย่างเบาที่สุด เพราะพูดล้อเรียนภิกษุหรืออนุปสัมบัน ด้วยอักโกสวัตถุ ๑๐ เป็นต้น ฯ

๓. ถามเรื่องพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่บังคับให้คนเชื่อถือ แต่เหตุไฉนจึงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้คัดค้านพระ-ธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าเล่า สงสัย ?

๓. ตอบเรื่องพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา ไม่ได้บังคับคนให้เชื่อถือ เหตุที่ปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้คัดค้านพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ก็เพราะว่าเป็นธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมมีเหตุมีผลซึ่งตนก็ได้เชื่อถือแล้ว จึงได้เข้ามาบวช ครั้นบวชแล้วมาประพฤติเป็นมิจฉาทิฏฐิ คัดค้านพระธรรมวินัย ที่นักปราชญ์ทั้งหลายรับรองแล้วว่าดีแน่ ให้เป็นอธิกรณ์อื้อฉาวเกิดขึ้นในวัด ย่อมเป็นเรื่องที่ไม่ดีไม่งาม เพราะฉนั้นจึงปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้คัดค้านโดยไม่มีเหตุผลฉะนั้น ฯ

๔. ถามเรื่องการทอดกฐิน

ก. การทอดกฐินเขาทำกันเอิกเริก แห่แหนกันครึ้นเครง มีของถวายหลายอย่าง แต่สิ่งสำคัญสำหรับทอดกฐินแท้ ๆ นั้นสิ่งเดียวเท่านั้น สิ่งนั้นคืออะไร ?

ข. ฝ่ายพระรับสิ่งนั้นแล้ว ต้องทำเป็นอะไร ?

๔. ตอบเรื่องการทอดกฐิน

ก. สิ่งนั้น คือผ้ากฐิน

ข. ฝ่ายพระรับสิ่งนั้นมาแล้ว ต้องทำเป็น อุตตราสงค์ หรืออันตรวาสก หรือสังฆาติผืนใดผืนหนึ่ง ตัดเย็บย้อมแล้วกรานด้วยผ้านั้น ให้เสร็จในวันนั้น ฯ

๕. ถามเรื่องถือเสียงข้างมาก

ถือเสียงข้างมากเป็นใช้ได้ แต่ก็ไม่เรียบร้อย เพราะฝ่ายไม่เห็นด้วย อาจก่อความยุ่งยากขึ้นถ้าถือเสียงเอกฉันท์แล้ว ใครโทษใครไม่ได้ถ้าเกิดผิดขึ้น เพราะฉนั้น กิจการสำคัญในพุทธศาสนาจึงถือเสียงเอกฉันท์ จงอ้างหลักมายืนยันซ้อน ?

๕. ตอบเรื่องถือเสียงข้างมาก

กิจการสำคัญในพระพุทธศาสนาถือเสียงเอกฉันท์ เช่นการอุปสมบท เป็นต้น ต้องพร้อมหน้าสงฆ์ พร้อมหน้าบุคคล พร้อมหน้าวัตถุ พร้อมหน้าธรรม ที่เรียกว่า สัมมุขาวินัย ดังนี้ ฯ

๖. ถามเรื่องการกิน

ในการกิน ในการแต่งตัวแลนุ่งห่ม ในการไปบ้านเขา ในการประชุม ต้องมีวัฒนธรรมจึงเป็นการดี แสดงว่าเป็นผู้เจริญ พระมีวัฒนธรรมในเรื่องเหล่านี้มานมนานกาเลแล้ว จงอ้างวินัยมาประกอบ ?

๖. ตอบเรื่องการกิน

พระมีวัฒนธรรมในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ มานมนานแล้ว เช่นในการกินเคี้ยวข้าวไม่ทำ

ให้เสียงดังจั๊บ ๆ ซดน้ำแกงไม่ให้เสียงดังซูด ๆ เป็นต้น ในการแต่งตัวคือนุ่งห่ม ให้นุ่งห่มผ้าเป็นปริมณฑล ไม่ให้เวิกผ้าในบ้าน เป็นต้น ๆ ในการไปบ้านเขา ให้สำรวมอิริยาบท ไม่หัวเราะดัง ไม่เดินโครงกาย เป็นต้น ๆ ในการประชุม ให้เคารพผู้เป็นประธาน ไม่ส่งเสียงเอ็ดอึงในที่ประชุม เป็นต้น ๆ

๗. ถามเรื่องความดีในวินัย

จงแสดงความดีในวินัยมา ๕ ข้อ อธิบายด้วยว่าคือดีอย่างไร ?

๗. ตอบเรื่องความดีในวินัย

ความดีในพระวินัยมีมาก จะแสดงโดยย่อ ๕ ข้อ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ฆ่ามนุษย์ เพราะการฆ่ามนุษย์ เป็นการโหดร้ายทารุณ มีความผิดทั้งทางโลกแลทางธรรม บรรพชิต แปลว่าผู้เว้นแล้วจึงไม่ควรฆ่า ควรมีเมตตา เป็นวิหารธรรม

๒. ห้ามไม่ให้ลักขะโมยทรัพย์สมบัติของผู้อื่น เพราะการลักขะโมยเป็นการเห็นแก่ตัว เอาเปรียบผู้อื่น เป็นการผิดทั้งทางโลกแลทางธรรม เพราะทรัพย์สมบัติของใคร ๆ ก็รักใครก็หวงแหน บรรพชิต จึงไม่ควรลักขะโมยของเขา

๓. ห้ามไม่ให้พูดปด เพราะการพูดปด ไม่มีใครชอบ เป็นการตัดความเชื่อถือของตัวเอง ผิดทั้งทางโลกแลทางธรรม พระเป็นผู้ที่ชาวโลกเขานับถือแลเชื่อถือ จึงไม่ควรพูดปด

๔. ห้ามไม่ให้พูดส่อเสียดยุยง ให้เขาแตกร้าวกัน เพราะการทำเช่นนั้นที่ไหน ๆ ก็ไม่ชอบ ผิดทั้งทางโลกและทางธรรม พระเป็นผู้เว้นแล้ว ไม่ควรเป็นผู้ส่อเสียดยุยงให้เขาแตกร้าวกัน ควรชักชวนในการสามัคคีเป็นดี

๕. ห้ามไม่ให้พูดอวดอุตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน เพราะการพูดอวดอุตริมนุสส-ธรรม เป็นการหลอกลวงชาวโลกให้หลงเชื่อ ไม่สมควรแก่บรรพชิต เพราะบรรพชิต เป็นผู้เว้นแล้ว เป็นผู้ที่ชาวโลกเขานับถือ ถ้าไปหลอกลวงเขา เขารู้ความ ก็จะหมดความเชื่อถือจะเป็นทางเสื่อมแห่งพระศาสนาได้ประการหนึ่ง ฯ

๘. ถามเรื่องเสรีภาพในการถือศาสนา

พระพุทธศาสนาไม่ใช่วิธีล่อลวงขู่เข็ญให้นิยมนับถือ สุดแต่จะเห็นงามตามใจ แต่ไฉนจึงมีสิกขาบทปรับอาบัติแก่พระและลงโทษสามเณร ผู้กล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของพระ-พุทธเจ้า และยังปรับอาบัติแก่พระผู้คบหาพระหรือสามเณรผู้กล่าวคัดค้านนั้นอีก นี่จะว่ากระไร ?

๘. ตอบเรื่องเสรีภาพในการถือศาสนา

ที่มีสิกขาบทปรับอาบัติแก่พระ และลงโทษสามเณรผู้กล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของ

พระพุทธเจ้า และปรับอาบัติแก่พระผู้คบหากันนั้น ข้อนี้ก็เพื่อป้องกันพระและเณรผู้อวดดี คัดค้านพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้แก่งแย่งขึ้นในหมู่ จะยังผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิให้ได้ช่องทำลายพระศาสนา ประกาศความไม่เชื่อไม่เลื่อมใสแห่งตน ไม่สมควรแก่ภาวะของภิกษุและสามเณร ผู้เป็นศาสน-ทายาท ที่จะกล่าวคัดค้านเพราะอวดดี มีทิฏฐิวิบัติ ส่วนที่ปรับโทษแก่พระผู้คบหา พระหรือสามเณรนั้น ก็เพื่อป้องกันมิให้เป็นกำลังของฝ่ายผิด เพราะผู้นั้นถูกสงฆ์ลงโทษ ยกเสียจากการเข้าสมาคม ซึ่งเรียกว่า อุกขิตตะโกแล้ว ผู้คบหาร่วมกินร่วมนอน ก็เท่ากับร่วมความเห็นผิดด้วยกัน และเป็นการละเมิดอำนาจสงฆ์ด้วยจึงควรปรับโทษได้ ฯ

๙. ถามเรื่องรูปิยะ

รูปิยะ คือเงินตรา จะทำด้วยทอง เงิน ดีบุก กระดาษ ก็ตาม ที่เป็นวัตถุชำระหนี้ได้ตามกฎหมายนั้น พระรับเองหรือให้ผู้อื่นรับแทนไม่ได้เป็นอันขาด แต่ในการทำบุญต่าง ๆ เขาถวายรูปิยะแก่พระโดยบอกด้วยปากบ้าง เขียนลงในใบปวารณาบ้าง บางทีเขาถามถึงไวยาวัจกร พระก็แสดงให้ นี่อย่างไรกัน ?

๙. ตอบเรื่องรูปิยะ

ข้อนี้เป็นการปฏิบัติตามพระพุทธานุญาต ทรงปรารภเศรษฐีเมณฑกะเป็นผู้ทำขึ้นก่อน เพื่อทรงผ่อนให้พระภิกษุยินดีของอันเกิดแต่รูปิยะนั้นได้ แต่ห้ามไม่ให้ยินดีตัวรูปิยะ ธรรมดาปัจจัยสี่ ย่อมเป็นของจำเป็นต่อร่างกาย พระก็ต้องใช้ปัจจัยนั้นด้วย เป็นความจำเป็นอยู่ แม้ทรงห้ามมิให้พระรับเงินตราคือรูปิยะ เป็นต้นนั้น เมื่อทรงเห็นความจำเป็นเช่นนี้ จึงยอมให้ยินดีปัจจัยสี่อันเป็นกัปปิยะ แต่ห้ามไม่ให้ยินดีตัวกัปปิยะ ส่วนการแสดงไวยาวัจกรนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิด ที่หากมี ก็มีผู้รับแทน พระไม่ต้องเกี่ยวข้องด้วย ฯ

๑๐. ถามเรื่องพุทธจักรกับอาณาจักร

พุทธจักรต้องอาศัยอาณาจักรจึงจะเป็นไปด้วยดี อะไรจะเป็นการเสียหายแก่อาณาจักร ถ้าไม่ผิดธรรมวินัยแล้ว พุทธจักรต้องร่วมมือด้วย มีสิกขาบทไหนที่ห้ามไม่ให้พระทำการอันอาจขัดต่อผลประโยชน์ของอาณาจักร และล่อแหลมต่อความผิด ?

๑๐. ตอบเรื่องพุทธจักรกับอาณาจักร

มีสิกขาบทที่ ๑ แห่งภูตคามวรรค ความว่า ภิกษุพรากของเขียวซึ่งเกิดอยู่กับที่ ให้หลุดจากที่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ข้อนี้มุ่งของที่เป็นสมบัติของอาณาจักร พระราชาทรงปวารณาไว้แก่สงฆ์ภิกษุผู้ไม่รู้ประมาณย่อมตัดโค่นไม้ตามปรารถนา ทำให้ขัดต่อผลประโยชน์ของอาณา-จักร และสิกขาบทที่ ๖ แห่งสัปปาณวรรค ความว่าภิกษุรู้อยู่ ชวนพ่อค้าผู้ซ่อนภาษีเดินทาง

ด้วยกัน แม้สิ้นระยะบ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ข้อนี้ก็เป็นการตัดผลประโยชน์ของอาณาจักรเหมือนกัน เพราะอาณาจักรย่อมมีรายได้จากการเก็บภาษีอากรจากพ่อค้า แต่เมื่อขบวนนั้นมีพระไปด้วย ก็เท่ากับมีผู้รับประกันความบริสุทธิ์ของพ่อค้า ผู้ตรวจก็ไว้ใจไม่ตรวจ การซ่อนภาษีก็สำเร็จ เป็นการตัดผลประโยชน์ที่อาณาจักรควรจะได้ ฉะนั้นจึงทรงห้ามไม่ให้พระตัดไม้ หรือทำการชักชวนพ่อค้า ผู้ซ่อนภาษีเดินทางร่วมกัน ฯ

๑๑. ถามเรื่องกุศลจิตอกุศลจิต

อาบัติทั้งหมด ซึ่งกำหนดไว้ในสิกขาบทนั้น ๆ จะเห็นได้ว่ามีกุศลจิตเป็นมูลบ้าง อกุศลจิตเป็นมูลบ้าง

ก. อาบัติที่มีกุศลจิตเป็นมูลนั้น เช่นอาบัติอะไร เพราะทำอะไร ?

ข. อาบัติที่มีอกุศลจิตเป็นมูลนั้น เช่นอาบัติอะไร เพราะทำอะไร ?

๑๑. ตอบเรื่องกุศลจิตอกุศลจิต

ก. อาบัติที่มีกุศลจิตเป็นมูลนั้น เช่นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพรากภูตคาม ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณวัดหรือที่เจดีย์และที่พระอุโบสถ ปรารถนาดีจึงตัดจึงถอนเพื่อให้หมดลกรุงรัง แต่ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ข. อาบัติที่มีอกุศลจิตเป็นมูลนั้น เช่นอาบัติปาราชิก เพราะแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตายเป็นต้น ฯ

๑๒. ถามเรื่องแบ่งแผนกสิกขาบท

สิกขาบททั้งหมดนั้น อาจแบ่งได้เป็น ๓ แผนก ตามข้อ ก, ข, ค, นี้ ให้ตัวอย่างข้อละ ๓ สิกขาบท คือ

ก. ห้ามไม่ให้ทำ ข. บังคับให้ทำ ค. อนุญาต ทำก็ได้ ไม่ทำก็ได้ ?

๑๒. ตอบเรื่องแบ่งแผนกสิกขาบท

ก. ห้ามไม่ให้ทำ คือ ๑ ห้ามไม่ให้เสพเมถุน ๒ ห้ามไม่ให้ฆ่ามนุษย์ ๓ ห้ามไม่ให้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

ข. บังคับให้ทำ คือ ๑ ภิกษุได้จีวรใหม่มา ต้องทำพินทุด้วยสี ๓ อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่ง ๒ ภิกษุจะหล่อสันถัดใหม่ต้องตัดสันถัดเก่าคืบหนึ่งโดยรอบมาปนลงในสันถัดที่จะหล่อใหม่ ถ้าไม่ทำ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓ ภิกษุทำเตียงหรือตั่งพึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วพระสุคต ถ้าทำให้เกินประมาณไป ต้องปาจิตตีย์

ค. อนุญาตให้ทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ คือ ๑ อนุญาตให้ทำเตียงหรือตั่ง ๒ ทำผ้านุ่งปิดแผล ๓ ทำผ้าอาบน้ำฝน เหล่านี้จะทำหรือไม่ทำไม่บังคับ อนุญาตทั้ง ๒ อย่าง ฯ

๑๓. ถามเรื่องอำนาจสงฆ์

พระพุทธเจ้ายกอำนาจให้แก่สงฆ์ คือ พระทั้งหมด ในการบริหารพระพุทธศาสนา มิได้ทรงยกอำนาจให้แก่บุคคล คือพระเฉพาะรูป จงอ้างสิกขาบทที่แสดงอำนาจสงฆ์ คือ

ก. อำนาจในการลงโทษ

ข. อำนาจในการที่จะไม่ให้เป็นอาบัติ

ค. อำนาจในการแต่งตั้งให้พระทำหน้าที่

ง. อำนาจในการชำระอธิกรณ์ ?

๑๓. ตอบเรื่องอำนาจสงฆ์

ก. อำนาจในการลงโทษ คือ สวดประกาศลงโทษ ภิกษุผู้กล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาแลพระวินัย

ข. อำนาจในการที่จะไม่ให้เป็นอาบัติ คือสวดสมมติให้ภิกษุนั้นเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยสติอันได้แก่พระอรหันต์ หรือภิกษุไข้

ค. อำนาจในการแต่งตั้ง ให้พระทำหน้าที่ คือ ทำหน้าที่ของสงฆ์ เช่นแจกเสนาสนะ แจกจีวร เป็นต้น

ง. อำนาจในอธิกรณ์ คือ ห้ามภิกษุผู้รื้อฟื้น ว่าอธิกรณ์นี้สงฆ์ทำแล้วโดยชอบ แล้วเลิกถอนเสีย หรืออำนาจตัดสินอธิกรณ์ที่ต้องพร้อมหน้าสงฆ์ ฯ

๑๔. ถามเรื่องวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นคือความดีนั่นเอง เช่น ความสุภาพเรียบร้อยทางกายวาจา ความเป็นระเบียบ ขนบธรรมเนียม การฝีมือ สมัยก่อนโพ้นมารดาบิดา ครูบาอาจารย์ผู้หลักผู้ใหญ่ท่านมีวัฒนธรรมเป็นตัวอย่างน่าเลื่อมใส แลสั่งสอนอบรมลูกหลานศิษย์คนของท่าน แต่ไม่ได้เรียกว่าวัฒนธรรม หากเรียกว่า ธรรมจริยาบ้าง สมบัติผู้ดีบ้าง จรรยาแพทย์บ้าง เป็นต้น เดี๋ยวนี้ตั้งกระทรวงวัฒนธรรมขึ้น ให้เป็นพนักงานของรัฐบาล พระพุทธศาสนาได้ประมวลวัฒนธรรมไว้แล้วกว่า ๒๕๐๒ ปี จงแสดงวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ฝ่ายพระวินัยบัญญัติอันว่าด้วยเรื่องต่อไปนี้ คือ

ก. การนุ่งห่ม ข. การขบฉัน

ค. การใช้เสียง ง. การใช้ของกลาง

จ. การประชุม ฉ. การไปหาคนอื่น

ช. การเคารพ ซ. การรักษาเกียรติของกันแลกัน

ฌ. การพูดจา ญ. การช่วยเหลือซึ่งกันแลกัน

๑๔. ตอบเรื่องวัฒนธรรม

ก. การนุ่งห่ม ให้นุ่งห่มให้เรียบร้อย

ข. การขบฉัน ไม่ให้ฉันดังซูด ๆ ดังจั๊บ ๆ หรือเลียมือ

ค. การใช้เสียง ห้ามไม่ให้พูดเสียงดังไปหรือนั่งในบ้าน

ง. การใช้ของกลาง เช่น นำของสงฆ์ไปใช้แล้วต้องรักษาให้ดี เมื่อจะหลีกไปที่อื่นต้องเก็บให้เรียบร้อยเป็นต้น

จ. การประชุม เมื่อสงฆ์ประชุมกัน ห้ามไม่ให้ลุกขึ้นไปก่อน ต้องให้ฉันก่อนแล้วจึงลุกไปได้

ฉ. การไปหาคนอื่น เช่น ภิกษุไม่ได้รับอนุญาตก่อน เข้าไปในห้องที่พระเจ้าแผ่นดินยังอยู่กับพระมเหสี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ช. การเคารพ เช่นภิกษุพึงทำศึกษาว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นไข้มีร่มในมือ หรือเมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้น จะหลีกไปในขณะที่ตัดสินความข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันก่อนลุกไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ซ. การรักษาเกียรติของกันแลกัน เช่น ห้ามไม่ให้ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปสัมบัน ถ้าขืนบอกต้องอาบัติปาจิตตีย์

ฌ. การพูดจา เช่น พูดปดต้องอาบัติปาจิตตีย์หรือพูดเสียงดังไปในระแวกบ้านหรือนั่งในระแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ

ญ. การช่วยเหลือซึ่งกันแลกัน เช่น พูดตักเตือนภิกษุผู้ประพฤติอนาจาร หรือช่วยห้ามภิกษุผู้พากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน หรือห้ามภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น ๆ

๑๕. ถามเรื่องความเป็นไปของพระ

จงแสดงให้เห็นว่า พระผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า

ก. เป็นผู้ใจดี ข. ไม่เกียจคร้าน

ค. เรียบร้อย ง. ไม่ซุกซน

จ. ไม่เห็นแก่กิน ?

๑๕. ตอบเรื่องความเป็นไปของพระ

ก. ใจดี เช่น ห้ามไม่ให้ฆ่ามนุษย์แลสัตว์เดียรัจฉาน ถ้าฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิก ฆ่าสัตว์เดียรัจฉานให้ตาย ต้องอาบัติอาจิตตีย์

ข. ไม่เกียจคร้าน เช่น ภิกษุสร้างกุฎีที่ก่อแลโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ จำเพราะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณ โดยยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๗ คืบพระสุคต ให้มีชานโดยรอบ แลต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ดี ทำให้เกินประมาณก็ดี ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ค. เรียบร้อย เช่น ในเสขิยวัตต์สิกขาบทที่ ๑–๒ ภิกษุพึงทำศึกษาว่า เราจัก นุ่งห่ม ให้เรียบร้อย

ง. ไม่ซุกซน เช่น ในสุราปานวรรค ที่ว่าด้วยภิกษุจี้ภิกษุ หรือภิกษุว่ายน้ำเล่น เมื่อไม่ซุกซนก็ไม่ต้องอาบัติปาจิตตีย์

จ. ไม่เห็นแก่กิน เช่น ในโภชนวรรค ที่ว่าด้วยอาหารในโรงทาน ที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เป็นไข้ ฉันได้แต่เฉพาะวันเดียวแล้วต้องหยุดเสียในระหว่าง (มื้อเดียว) ต่อไปจึงจะฉันได้อีก ถ้าฉันติด ๆ กันตั้งแต่ ๒ วันขึ้นไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯ

๑๖. ถามเรื่องวิบัติ

การละเมิดพระบัญญัติ จัดเป็นวิบัติ การละเมิดพระบัญญัติอย่างไร เป็นวิบัติดังต่อไปนี้ คือ

ก. ศีลวิบัติ ข. อาจารวิบัติ ค. ทิฏฐิวิบัติ ง. อาชีววิบัติ ?

๑๖. ตอบเรื่องวิบัติ

ก. ศีลวิบัติ คือการวิบัติในเรื่องศีล โดยตรงเช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น

ข. อาจารวิบัติ คือวิบัติในทางมารยาทของภิกษุ เช่น ว่ายน้ำเล่น เตะตะกร้อ เป็นต้น

ค. ทิฏฐิวิบัติ คือการวิบัติในทางความคิดเห็น เช่น การกล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

ง. อาชีววิบัติ คือการวิบัติในทางความเป็นอยู่ของภิกษุ เช่น ซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของกับคฤหัสถ์ ด้วยมือของตนเอง เป็นต้น ฯ

๑๗. ถามเรื่องกฐิน

ก. วัตถุอันเป็นตัวกฐินแท้ ๆ ขาดไม่ได้ นั้นคืออะไร ?

ข. วัตถุอันนั้น พระรับแล้ว ทำให้เป็นอะไร ?

ค. มีกิจที่จะต้องปฏิบัติอย่างไรอีก ?

๑๗. **ตอบเรื่องกฐิน**

ก. วัตถุอันเป็นตัวกฐินแท้ ๆ ขาดไม่ได้ คือ ผ้าขาวผืนหนึ่ง

ข. เมื่อพระรับมาแล้ว ก็เอามาทำเป็น สบง จีวร สังฆาฏิผืนใดผืนหนึ่งก็ได้

ค. ต้องตัด เย็บ ย้อม ทำพินธุ อธิฏฐาน กราล ด้วยผ้าผืนนั้น แล้วอนุโมทนาให้เสร็จในวันนั้น ฯ

๑๘. **ถามเรื่องโลกวัชชปัณณัติวัชช**

ก. อาบัติที่เป็นโลกวัชชกับปัณณัติวัชช อย่างไหนเป็นการเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนามาก ? อธิบาย

ข. ให้ตัวอย่างอาบัติที่เป็นโลกวัชช ๒ ข้อ ปัณณัติวัชช ๒ ข้อ ?

๑๘. **ตอบเรื่องโลกวัชชปัณณัติวัชช**

ก. อาบัติที่เป็นโลกวัชช โลกติเตียนเป็นการเสื่อมเสียทางพระพุทธศาสนามากกว่าปัณณัติวัชช เพราะเป็นความผิดที่มีโทษ ผิดทั้งทางพระวินัยและทางโลก เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง ที่พระภิกษุจะพึงกระทำลงไป

ตัวอย่าง โลกวัชช

๑. ภิกษุฆ่ามนุษย์ให้ตาย ด้วยมือของตน ต้องอาบัติปาราชิก

๒. ภิกษุลักทรัพย์ของคนอื่น ตั้งแต่ราคา ๕ มาศกขึ้นไป ต้องอาบัติปาราชิก

ตัวอย่าง ปัณณัติวัชช

๑. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง แก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุเก็บดอกไม้มาบูชาพระ ด้วยมือของตนเอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯ

๑๙. **ถามเรื่องเปิดวิทยุฟังเพลง**

พระเปิดวิทยุฟังเพลง นึกสนุกก็เคาะจังหวะไปด้วย ถึงเพลงที่ร้องเป็น ก็หงิง ๆ ตามไปด้วย ดังนี้

ก. เป็นอาบัติอะไร เพราะทำอะไร ?

ข. ทางกายหรือทางวาจา ?

ค. เป็นอาบัติเพราะอกุศลมูลข้อไหน ?

๑๙. **ตอบเรื่องเปิดวิทยุฟังเพลง**

ก. เป็นอาบัติทุกกฏเพราะกายเคาะจังหวะ วาจาร้องเพลงตามไปด้วย เป็นการไม่สำรวม

ข. เป็นทั้งทางกายและทางวาจา

ค. เป็นเพราะอกุศลมูลข้อที่ ๓ คือโมหะ ความหลง มาทำให้เห็นเป็นดีเป็นชอบไปฯ

๒๐. ถามเรื่องวัฒนธรรม

วัฒนธรรมแบ่งเป็น ๔ สาขา คือ คติธรรม ว่าด้วยเรื่องคติต่าง ๆ วัตถุธรรม ว่าด้วยวัตถุ เช่น การประดิษฐ์สิ่งของ การรักษาสิ่งของ สหธรรม ว่าด้วยการเกี่ยวข้องกับคนอื่นอันเรียกว่าสังคม เนติธรรม ว่าด้วยระเบียบประเพณีนิยม ในวินัย มีวัฒนธรรมเนื่องด้วยเรื่องนี้อย่างไร คือ

ก. คติธรรม ข. วัตถุธรรม ค. สหธรรม ง. เนติธรรม ?

๒๐. ตอบเรื่องวัฒนธรรม

ก. คติธรรม ว่าด้วยสิ่งที่เป็นคติต่าง ๆ เช่น ภิกษุ ว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละต้องสังฆาทิเสส หรือเช่น ภิกษุประพฤติอนาจาร สงฆ์เรียกตัวมาถาม แกล้งพูดกลบเกลื่อนก็ดี นิ่งเสียไม่พูดก็ดี ถ้าสงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ข. วัตถุธรรม ซึ่งเป็นการเกี่ยวข้องกับการระวังรักษาสิ่งของอันเป็นของกลาง หรือส่วนรวมไม่ให้เสียหาย จะเห็นได้ในภูตคามวรรคที่ว่าภิกษุเอา เตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งไว้ในที่แจ้ง เมื่อจะหลีกไปจากที่นั้น ไปเก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ค. สหธรรม เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้นจะหลีกไปในขณะที่ตัดสินความข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ง. เนติธรรม เกี่ยวกับกฎระเบียบแบบแผนประเพณีนิยม ต้องเคารพเชื่อฟัง พระมีวัฒนธรรมในทางนี้อยู่เช่นกัน จะเห็นได้จากสิกขาบทที่มาในภูตคามวรรคว่า ภิกษุติเตียนภิกษุที่สงฆ์สมมติให้เป็นผู้ทำการสงฆ์ ถ้าเธอทำโดยชอบติเตียนเปล่า ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หรือในสัปปาณวรรค สิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุกล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯ

๒๑. ถามเรื่องอาบัติ

เป็นอาบัติ ไม่เจ็บปวด ไม่ถูกปรับ ดูไม่เห็นน่ากลัวอะไร มิใช่หรือ ? อธิบาย

๒๑. ตอบเรื่องอาบัติ

การเป็นอาบัติ ไม่เจ็บปวด ไม่ถูกปรับ ไม่มีใครรู้เห็นก็จริงอยู่ แต่ที่จริงนั้นตัวของ

ตัวเองก็ย่อมรู้ เมื่อนึกคิดขึ้นมาทีไรก็ต้องได้รับความไม่สบายใจ หรือความเดือดร้อนใจ เพราะใจไม่บริสุทธิ์มีมลทิล คืออาบัติติดตัวอยู่ ทำให้รู้สึกตัวคล้ายวัวสันหลังหวะ จะเข้าหมู่กับพระภิกษุผู้มีศีลก็มีความหวาดหวั่นพรั่นพรึงอยู่ในใจ แม้ไม่มีใครรู้ระแคะระคาย ก็นึกตะขิดตะขวงใจไปเอง เมื่อนึกถึงตัวก็ติเตียนตนเอง ไม่มีความปีติปราโมทย์เกิดขึ้นในใจ และดวงจิตก็ย่อมเศร้าหมอง มีวิปปฏิสารเดือดร้อน เป็นต้น ฯ

๒๒. ถามเรื่องอัฐบริกขาร คือบริกขาร ๘ ในการอุปสมบท

เขาจะบวชนาค จัดอัฐบริกขารเข้าพิธีทำขวัญนาค เขาไม่แน่ใจว่าถูกหรือผิด เขาเห็นท่านบวชมาก่อน จึงขอให้ตรวจดู ถ้าสิ่งใดผิดขอให้บอกด้วยว่า ที่ถูกคืออะไร ? ที่เขาจัดไว้คือ

ปากกาปารเกอร, สบง, กล้องถ่ายรูป, จีวร, เครื่องรับวิทยุ, สังฆาฏิ, ไฟฉาย, บาตร ?

๒๒. ตอบเรื่องอัฐบริกขาร อัฐบริกขาร ๘

ก.	ปากกาปารเกอร	(ผิด)	ข.	สบง	ถูก
ค.	กล้องถ่ายรูป	(ผิด)	ฆ.	จีวร	ถูก
ง.	วิทยุ	(ผิด)	จ.	สังฆาฏิ	ถูก
ฉ.	ไฟฉาย	(ผิด)	ช.	บาตร	ถูก

บริกขาร ๘ ทั้งหมดที่ถูกนั้น ดังนี้ คือ

๑. สบง ๒. จีวร ๓. สังฆาฏิ ๔. ประคตเอว ๕. บาตร ๖. มีดโกน ๗. ผ้ากรองน้ำ ๘. เข็ม (ด้าย) (หินลับมีดโกน)

๒๓. ถามเรื่องกฐิน

เขามีศรัทธาจะทอดกฐิน แต่ไม่รู้เรื่องดี เขาเห็นท่านบวชแล้วเรียนแล้ว ท่านจะตอบเขาว่ากระไร ถ้าเขาถามท่านว่า

ก. ต้องเตรียมสิ่งของอะไรบ้าง ?

ข. ทอดได้เมื่อไร ?

๒๓. ตอบเรื่องกฐิน

ก. ของที่ต้องเตรียมขาดเสียไม่ได้ คือผ้าขาวผืนหนึ่ง ซึ่งพระรับเอาไปแล้วท่านจะทำเป็น สบง, จีวร, สังฆาฏิ, ผืนใดผืนหนึ่ง สุดแล้วแต่ท่านจะทำ (หน้าที่ของพระ ต้องตัด เย็บ ย้อมเสร็จแล้ว ทำพินธุ อธิฏฐาน กรานให้เสร็จในวันนั้น) ส่วนของอื่น ๆ ที่ผู้ถวายกฐินมีจิตศรัทธาจะถวายรวมไปด้วย มากน้อยตามแต่จะเห็นสมควร ซึ่งเรียกว่าบริวารของกฐิน จะมีก็ได้ หรือไม่มีก็ได้

ข. ต้องทอดในระยะนี้ คือ ตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒ เป็นหมดเขต ฯ

๒๔. ถามเรื่องประโยชน์ของพระวินัย

วินัยนี้เป็นเรื่องของพระก็จริงอยู่ แต่ก็มีหลายข้อ ซึ่งถ้าคฤหัสถ์ปฏิบัติแล้ว เป็นคุณประโยชน์ จงว่ามาสัก ๓ ข้อ นอกจากที่มีโทษทางกฎหมาย

๒๔. ตอบเรื่องประโยชน์ของพระวินัย

ประโยชน์ของพระวินัย ถ้าคฤหัสถ์ประพฤติปฏิบัติแล้ว เป็นคุณเป็นประโยชน์ดังนี้ คือ

๑. เช่นให้รู้จักรักษาของกลางอันเป็นของส่วนรวม ไม่ให้ชำรุดเสียหาย เอามาทอดทิ้งไว้ในที่แจ้งแล้ว เมื่อจะหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. เช่นให้รู้จักรักษามรรยาทที่ดีงาม ในการไปมาหาสู่กับบุคคลอื่น ในเวลาที่เขาบริโภคอาหารอยู่ ตามสิกขาบทที่ว่า ภิกษุสำเร็จการนั่งแซกแซง ในสกุลที่เขากำลังบริโภคอาหารอยู่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. เช่นให้รู้จักรักษาอนามัยความประพฤติปฏิบัติให้เรียบร้อย เข้าสังคมได้ไม่ขัดเขินตามสิกขาบทที่ว่า ภิกษุพึงทำศึกษาว่าเราจัก นุ่ง ห่มให้เรียบร้อย หรือเราจักปิดกายด้วยดีไป, นั่ง, ในบ้าน ฯ

๒๕. ถามเรื่องโทษทางพระวินัย

ซื้อของ ขายของ ใช้เงินทอง เป็นธรรมดา ไม่เป็นโทษอะไร แต่เมื่อบัญญัติพระวินัยขึ้น ทำอย่างนี้เป็นอาบัติคือโทษ บัญญัติมากขึ้นเท่าไร โทษก็มากขึ้นเท่านั้น เป็นโทษเพราะบัญญัติพระวินัยขึ้นแท้ ๆ ไม่บัญญัติก็ไม่มีโทษ เช่นนี้แล้ว จะบัญญัติพระวินัยขึ้นทำไม ?

๒๕. ตอบเรื่องโทษทางพระวินัย

พระวินัย เหตุที่บัญญัติพระวินัยขึ้นก็เพื่อจะให้เหมาะสมกับฐานะ และความเป็นอยู่ของพระ ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าสมณะผู้สงบ ระงับกายวาจาใจ ไม่ให้เหมือนกับฐานะและความเป็นอยู่ของคฤหัสถ์โดยตรงอันเกี่ยวข้องอยู่ในชีวิตประจำวันของเรา พระเป็นผู้ที่สละแล้ว ตัดแล้วต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทั้งหมด จึงเป็นของไม่ควรอย่างยิ่งที่จะปฏิบัติ ท่านจึงได้ทรงบัญญัติพระวินัย ทั้งสิกขาบทต่าง ๆ ไว้เป็นอันมาก

๒๖. ถามเรื่องความดีของพระ

จงยืนยันด้วยหลักฐาน ที่รับว่า พระ

ก. ว่าง่าย ข. อดทน ค. หวังสามัคคี ง. ไม่สะเพร่า จ. ไม่หาเรื่อง ?

๒๖. ตอบเรื่องความดีของพระ

ก. ว่าง่าย เห็นได้จากสิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุว่ายากสอนยาก ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส แสดงให้เห็นว่าพระเป็นผู้ว่าง่าย

ข. อดทน เห็นได้จากสิกขาบทที่ว่าด้วย อาหารในโรงทานที่ทั่วไปไม่นิยมบุคคล ภิกษุไม่เจ็บไข้ฉันได้เฉพาะวันเดียว (มื้อเดียว) แล้วต้องหยุดเสียในระหว่าง ต่อไปจึงฉันได้อีก ถ้าฉันติด ๆ กันตั้งแต่ ๒ วันขึ้นไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แสดงให้เห็นว่าพระเป็นผู้อดทน

ค. หวังสามัคคี เห็นได้จากสิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละต้องสังฆาทิเสส แสดงให้เห็นว่าพระเป็นผู้หวังสามัคคี

ง. ไม่สะเพร่า เห็นได้จากสิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุเอาที่นอนของสงฆ์ไปปูนอนในกุฎีสงฆ์ เมื่อจะหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แสดงให้เห็นว่าพระเป็นผู้ไม่สะเพร่า

จ. ไม่เอาเรื่อง เห็นได้จากสิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุพูดส่อเสียดภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แสดงให้เห็นว่าพระเป็นผู้ไม่เอาเรื่อง ฯ

๒๗. ถามเรื่องอนามัย

มีวินัยข้อใดบ้าง ที่เป็นไปเพื่ออนามัย ? อ้างมาไม่ต้องมาก ๓ ข้อก็พอ ?

๒๗. ตอบเรื่องอนามัย

๑. เช่นสิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุดื่มน้ำเมา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ น้ำเมาให้โทษแก่ร่างกาย เป็นการบั่นทอนสุขภาพและอนามัย

๒. สิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุรับประเคนเภสัชทั้ง ๕ แล้วเก็บไว้ฉันได้เพียง ๗ วัน ถ้าล่วงเกินกว่ากำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ การเก็บเอาไว้เกิน ๗ วัน ของนั้นอาจเสียเป็นพิษแก่ร่างกาย เมื่อเอามาฉันก็เป็นได้

๓. เช่นสิกขาบทที่ว่าด้วย บริโภคน้ำมีตัวสัตว์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ การบริโภคน้ำมีตัวสัตว์อาจเข้าไปทำอันตรายกับร่างกายภายในให้เจ็บปวดได้ ฯ

๒๘. ถามเรื่องวัฒนธรรม

การเคารพต่อที่ประชุม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพูดจาพอได้ยิน การพูดอ่อนหวาน

การเอื้อเฟื้อต่อผู้หวังดี เป็นวัฒนธรรมแต่ละอย่าง แม้ในพระพุทธศาสนา ก็มีวัฒนธรรมอย่างนี้มีมานานกาลมาแล้ว ดังมีในวินัยบัญญัติ ซึ่งผู้ตอบจะยกมาแสดง ?

๒๘. ตอบเรื่องวัฒนธรรม

๑. การเคารพต่อที่ประชุม เช่นสิกขาบทในสหธรรมิกวรรค ที่ว่าด้วย เมื่อสงฆ์ประชุมตัดสินความข้อใดข้อหนึ่ง ภิกษุผู้อยู่ในที่ประชุมนั้น จะหลีกไปในขณะที่ยังตัดสินความข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่นสิกขาบทในโภชนวรรคที่ว่าด้วย ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตรในบ้าน ทายกเอาขนมมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้อย่างมากเพียง ๓ บาตรเท่านั้น ถ้ารับเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ และของที่รับมาได้มากนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่นฉันบ้าง

๓. พูดจาพอได้ยิน เช่นในเสขิยวัตต์ หมวดสารูป ไม่ให้พูดเสียงดังไป ในบ้านหรือนั่งในบ้าน

๔. การพูดอ่อนหวาน เช่นสิกขาบทมุสาวาทวรรคที่ว่าด้วย พูดคำหยาบ คือ ด่าภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ นี่ก็แสดงให้พูดคำอ่อนหวาน ไม่ให้พูดคำหยาบ

๕. การเอื้อเฟื้อต่อผู้หวังดี เช่น สิกขาบทในสัปปาณวรรคที่ว่าด้วย ภิกษุกล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดประกาศข้อความนั้นจบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ การที่ตักเตือนก็เพื่อหวังดี ฯ

๒๙. ถามเรื่องเสรีภาพในการถือศาสนา

ตามรัฐธรรมนูญ บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการถือศาสนา หรือไม่ถือก็ได้ แม้พระพุทธศาสนาก็มิได้ให้เชื่อถือ หรือล่อลวงขู่เข็ญบังคับ สุดแต่จะเห็นงามตามใจ แต่มีบทบัญญัติอยู่ข้อหนึ่งว่า พระกล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เป็นอาบัติดังนี้ จึงขอถามว่า

ก. เป็นอาบัติอะไร ?

ข. สงสัย เมื่อมีปรับอาบัติ จะว่าไม่บังคับอย่างไร ?

ค. พระที่กล่าวคัดค้านพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้านั้น ถ้ายังดื้อดันไม่ยอมละความเห็น นอกจากเป็นอาบัติแล้ว สงฆ์จะจัดการอย่างไร ?

๒๙. ตอบเรื่องเสรีภาพในการถือศาสนา

ก. เป็นอาบัติปาจิตตีย์

ข. ผู้ที่เข้ามาบวชนั้น ถือว่าเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และในธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า และมิได้บังคับข่มขู่ให้เข้ามาบวช ตนเองเห็นแจ้งชัดแล้วว่าดี ธรรมก็ดี วินัย

ก็ดี ถูกต้องดีแล้วจึงได้เข้ามาบวช ครั้นบวชแล้วกับมาคัดค้านพระธรรมเทศนาเช่นนี้ นับว่าเป็นผู้มีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฏฐิ จึงสมควรปรับให้เป็นอาบัติ อีกประการหนึ่งพระพุทธเจ้ามีพระประสงค์ ให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นาน ไม่ให้เสื่อมเร็ว ถ้าไม่ลงโทษผู้คัดค้านพระธรรมวินัยแล้ว ก็จะเป็นเหตุให้พวกอลัชชีมาโจมตี กล่าวคัดค้านพระธรรมวินัย และจะชวนคนดีให้เสียไปด้วย จะเป็นเหตุให้พระศาสนาเสื่อม พระองค์จึงทรงป้องกันไว้ โดยให้ถือเอาการกระทำเช่นนั้นเป็นอาบัติ

ค. สงฆ์จะไม่คบด้วย ไม่ร่วมกินไม่ร่วมนอนด้วย ดังความในสิกขาบทหนึ่งว่า ภิกษุร่วมกินร่วมนอนกับภิกษุที่กล่าวคัดค้าน พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า และสงฆ์ห้ามแล้วก็ไม่ละ ภิกษุนั้นต้องปาจิตตีย์ ฯ

๓๐. ถามเรื่องทรยศ

คนใดเผยความลับของคนชาติเดียวกัน แก่ชนต่างด้าว คนนั้นชื่อว่าทรยศ พระพุทธศาสนาก็ไม่นิยมคนเช่นนั้น

ก. มีบทบัญญัติไว้ว่ากระไร ที่ป้องกันมิให้เผยความลับของพระด้วยกันแก่คนนอกพวก

ข. เมื่อมีบทบัญญัติไว้ดังนี้ พระองค์ไหนทำผิดวินัย มิต้องปล่อยไว้ให้เป็นอลัชชีเหม็นถึงอยู่ในพระศาสนา หรืออย่างไร ?

๓๐. ตอบเรื่องทรยศ

ก. มีบทบัญญัติว่า ภิกษุนำความชั่วร้ายของภิกษุอื่น ไปบอกแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ข. ไม่ได้ปล่อยพระที่ทำผิดพระวินัย ไว้ให้เป็นอลัชชี ตรงข้าม ภิกษุรู้ความชั่วของภิกษุอื่น ต้องนำความนั้นไปบอกแก่ภิกษุถ้าไม่บอก มีเจตนาช่วยปกปิดต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังความในสิกขาบทที่ว่าด้วย ภิกษุรู้อยู่ แกล้งปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯ

๓๑. ถามเรื่องเจตนารมณ์ของวินัย

ตรวจดูตามสิกขาบท ที่พระสุคตทรงตราไว้ จะเห็นได้ว่า มีเจตนารมณ์ให้พระเป็นคนดีทั้งนั้น เช่น

ให้เผื่อแผ่, ให้มีอนามัย, ให้มีสติ, ให้มีระเบียบ, ให้รักพวก, จงอ้างสิกขาบทมายืนยัน ?

๓๑. ตอบเรื่องเจตนารมณ์ของวินัย

สิกขาบทที่ยืนยันว่าพระมีความเผื่อแผ่ สิกขาบทที่ว่าภิกษุเข้าไปบิณฑบาตรในบ้าน ทายกเขาเอาขนมมาถวายเป็นอันมาก จะรับได้เป็นอย่างมากเพียง ๓ บาตรเท่านั้น ถ้ารับให้เกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ของที่รับมามากเช่นนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่น ถ้าไม่แบ่งให้ ต้องอาบัติทุกกฏ

สิกขาบทที่ยืนยันว่าพระมีอนามัยดี มีความว่า ภิกษุไม่เป็นไข้ ห้ามไม่ให้ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ บ้วนเขฬะลงในน้ำ มาในเสขิยวัตต์ ถ้าภิกษุละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ

สิกขาบทที่ยืนยันว่าพระมีสติ มีความว่า ภิกษุดื่มน้ำเมา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สิกขาบทนี้เป็นอจิตตกะ ตั้งใจล่วงหรือไม่ตั้งใจล่วงก็เป็นอาบัติ เพราะฉะนั้นจึงต้องมีสติ ตรวจตราสอบถามให้รู้แน่ว่าไม่ใช่น้ำเมาจึงดื่มได้

สิกขาบทที่ยืนยันว่าพระมีระเบียบ มีความว่า เมื่อสงฆ์ประชุมกันตัดสินความข้อใดข้อหนึ่งยังไม่เสร็จ ภิกษุใดจะลุกไปจากที่ประชุมนั้น ต้องให้ฉันทะก่อนจึงลุกไปได้ ถ้าไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สิกขาบทที่ยืนยันว่าพระรักพวก มีความว่า ภิกษุนำความชั่วหยาบของภิกษุอื่นไปบอกแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แสดงว่าพระรักพวก ไม่เอาความเสียหายในหมู่คณะไปประจารแก่คนภายนอก ฯ

๓๒. ถามเรื่องวินัยกับคฤหัสถ์

วินัยของพระนั้น คฤหัสถ์รู้ไว้ นำไปปฏิบัติ ก็เป็นประโยชน์ คือ

ก. ประโยชน์แก่ตนเอง ยกมา ๓ สิกขาบท

ข. ปฏิบัติพระถูกต้องตามวินัย ยกมา ๓ สิกขาบท

ค. รู้ว่าพระทำผิดวินัย ยกมา ๓ สิกขาบท ?

๓๒. ตอบเรื่องวินัยกับคฤหัสถ์

ก. สิกขาบทที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง

๑. ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มาเป็นของตน ถ้าของนั้นมีราคา ๕ มาสกหรือยิ่งกว่า ๕ มาสกขึ้นไป ต้องอาบัติปาราชิก ถ้าต่ำกว่า ๕ มาสกลงมาถึง ๑ มาสก ต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าราคา ๑ มาสกหรือหย่อนกว่า ๑ มาสกลงมา ต้องอาบัติทุกกฏ นี่ควรจะรู้ไว้

๒. ภิกษุแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องอาบัติปาราชิก ฆ่ายักษ์ฆ่าเปรตให้ตาย ต้องอาบัติถุลลัจจัย ฆ่าสัตว์เดียรัจฉานให้ตาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฆ่าตัวเองให้ตาย ต้องอาบัติ

ทุกกฎ อันนี้เพื่อจะได้มีสติสำรวมระวังไม่ให้ฆ่าคน ยักษ์ เปรต สัตว์เดียรัจฉาน และตัวเอง จงจำไว้

๓. ภิกษุพูดปด ต้องอาบัติปาจิตตีย์ อันนี้ภิกษุควรระวังอย่าพูดปด

ข. สิกขาบทที่ใช้ปฏิบัติพระ ให้ถูกต้องตามพระวินัย

๑. ภิกษุรับรูปิยะ ด้วยมือตนเอง ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ อันนี้เพื่อจะได้ไม่ถวายเงินตราแก่ภิกษุ และของที่จะถวายให้พระใช้ ต้องไม่ใช่เป็นเงินและทองคำนาก เพราะของเหล่านี้เป็นอนามาศ พระจับเป็นอาบัติทุกกฎ

๒. พระนั่งในห้องกับหญิงสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ อันนี้ใช้เมื่อสตรีไปหาพระที่กุฏิ หรือเขานิมนต์พระมาที่บ้าน อยู่ในห้องกับหญิง ต้องมีชายหูตาดีไม่เป็นใบ้บ้ารู้จักเดียงสาและคำชั่วหยาบ อยู่เป็นเพื่อนในห้องนั้น

๓. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉันที่เป็นอาหาร ในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้ารับประเคนอาหารเพื่อจะฉัน ต้องอาบัติทุกกฎ กลืนกินเป็นอาบัติปาจิตตีย์ อันนี้เพื่อระวังเวลานำของมาถวายพระ หลังเที่ยงแล้ว อย่าประเคนอาหาร ประเคนได้แต่เครื่องใช้สอยและเภสัชเท่านั้น

ค. สิกขาบทที่บ่งว่าพระประพฤติผิดวินัย

๑. ภิกษุอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน ต้องอาบัติปาราชิก อวดโดยปริยายผู้ฟังเข้าใจ ต้องอาบัติถุลลัจจัย ผู้ฟังไม่เข้าใจต้องอาบัติทุกกฎ อวดอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ อวดอุตตริมนุสสธรรมแก่อุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฎ

๒. ภิกษุซื้อของด้วยรูปิยะด้วยมือของตนเอง ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

๓. ภิกษุนุ่งห่มผ้าที่ไม่ได้พินทุเสียก่อน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ฯ

๓๓. ถามเรื่องวัฒนธรรมในการขบฉัน

ถ้าท่านเป็นคฤหัสถ์ คอยปฏิบัติพระขบฉันจังหัน ท่านสังเกตได้อย่างไรว่า พระฉันจังหัน ถูกตามวัฒนธรรมของพระหรือไม่ ?

๓๓. ตอบเรื่องวัฒนธรรมในการขบฉัน

ข้อนี้ขออ้างสิกขาบทที่มาในเสขิยวัตรที่เกี่ยวกับการขบฉัน ขอรวบรวมกล่าวต่อกันไปเลยมีดังนี้ ภิกษุพึงทำความศึกษาว่า เราจักฉันบิณฑบาตรโดยเคารพ เมื่อฉันบิณฑบาตรเราจักแลดูแต่ในบาตร เราจักไม่ขุดข้าวสุกให้แหว่ง เป็นต้น เมื่อภิกษุขบฉันถูกต้องดังที่กล่าวมานี้ ชื่อว่าฉันถูกต้องตามวัฒนธรรม ถ้าละเมิดข้อใดข้อหนึ่ง ต้องอาบัติทุกกฎ ฯ

๓๔. ถามเรื่องมหาประเทศ

สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร ทรงอนุญาตแลห้ามไว้แล้ว แต่มีสิ่งเกิดขึ้นแปลก ๆ ใหม่ ๆ เสมอ ไม่รู้ว่าควรหรือไม่ควร ชวนให้สงสัย พระพุทธเจ้าทรงรอบครอบ เห็นกาลไกล จึงทรงวางมหาประเทศไว้เป็นหลักวินิจฉัย จงอาศัยมหาประเทศนั้น วินิจฉัยสิ่งที่ระบุไว้นี้ว่า ควรหรือไม่ควรคือ น้ำตาลปึก, นมหวาน, ปลาหมอเทศ ?

๓๔. ตอบเรื่องมหาประเทศ

น้ำตาลปึก พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติว่าไม่ควร น้ำตาลปึกนี้เข้ากับสิ่งที่ควรได้ คือเข้ากับน้ำอ้อยได้ เพราะมีรสหวานเหมือนกัน การใช้ก็เหมือนกัน น้ำตาลปึกขัดกับสิ่งที่ไม่ควร เพราะฉะนั้นน้ำตาลปึกจึงเป็นสิ่งที่ควร เช่นเดียวกับน้ำอ้อย เป็นเภสัช ๕ หรือสัตตาหกาลิก รับประเคนแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน

นมหวาน พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติว่านมหวานเป็นของไม่ควร นมหวานเข้ากับสิ่งที่ควรได้ คือเข้ากับนมส้ม ซึ่งเป็นโภชนประณีต เพราะเป็นนมเหมือนกัน แต่เจือน้ำตาล นมหวานขัดกับสิ่งที่ไม่ควร เพราะฉะนั้นนมหวานจึงเป็นสิ่งที่ควร คือควรแบบนมส้ม คือถือนมหวานเป็นโภชนประณีตได้ เป็นยาวกาลิก รับประเคนแล้วเก็บไว้ฉันได้เช้าชั่วเที่ยง

ปลาหมอเทศ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติว่าปลาหมอเทศเป็นของไม่ควร ปลาหมอเทศเข้ากับสิ่งที่ควรได้ คือเข้ากับปลาได้ ปลาหมอเทศขัดกับสิ่งที่ไม่ควร เพราะฉะนั้นปลาหมอเทศจึงเป็นสิ่งที่ควร คือเป็นปลาชนิดหนึ่งในโภชนทั้ง ๕ เป็นยาวกาลิก รับประเคนแล้วเก็บไว้ฉันได้ตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยงวันของวันนั้น ๆ

๓๕ ถามเรื่องอำนาจสงฆ์

พระพุทธเจ้าไม่ทรงมอบอำนาจในศาสนา ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ พระเทวทัตต์เคยทูลขออำนาจในพระศาสนา ก็ไม่ทรงมอบให้ ซ้ำตรัสว่า แม้สารีบุตร โมคคัลลานะ เรายังไม่มอบให้ เธอเป็นดุจซากศพ เป็นคนกินเสลดน้ำลาย เราจะมอบให้อย่างไร พระเทวทัตต์ผูกโกรธตั้งแต่นั้นมา ตกลงพระองค์ทรงมอบอำนาจในศาสนากับสงฆ์

ก. สงฆ์คือใคร ?

ข. เพราะเหตุไรจึงไม่ทรงมอบให้บุคคล หากทรงมอบไว้กับสงฆ์ ?

จงยกสิกขาบทที่ให้อำนาจสงฆ์มายืนยันในเรื่องต่อไปนี้

ค. อำนาจให้ลงโทษพระ ?

ง. อำนาจในอธิกรณ์

จ. อำนาจในอันระงับสิกขาบท มิให้มีผลบังคับแก่พระ ?

๓๕. ตอบ

ก. สงฆ์ คือภิกษุประชุมกันมีจำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป

ข. **พระพุทธเจ้าไม่ทรงมอบอำนาจในศาสนา** ให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ พระเทวทัตต์เคยทูลขออำนาจในพระศาสนา ก็ไม่ทรงมอบให้ ซ้ำตรัสว่า แม้สารีบุตร โมคคัลลานะ เรายังไม่มอบให้ ตกลงพระองค์ทรงมอบอำนาจในพระศาสนาไว้กับสงฆ์ การที่ไม่ทรงมอบให้กับบุคคล ก็เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นการไกลว่า ถ้าหากทรงมอบอำนาจในพระศาสนาให้บุคคลแล้ว พระศาสนาของพระองค์อาจเสื่อมโทรมเพราะบุคคลนั้น ถ้าเป็นคนดีก็ดีอยู่ แต่ถ้าไม่ดีก็ทำให้พระศาสนาเสื่อมโทรมอันตรธานได้ ส่วนการมอบอำนาจไว้กับสงฆ์นั้น เป็นการมอบอำนาจไว้แก่คนหลายคน ถึงแม้จะดีบ้างชั่วบ้าง ส่วนใหญ่ก็ยังคอยฉุดรั้งกันไว้ ไม่ให้พระศาสนาเสื่อมโทรมได้ เป็นการรับผิดชอบร่วมกัน

ค. **อำนาจในอันลงโทษพระ** เช่นสิกขาบทที่ว่า ภิกษุพากเพียรทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมให้ละการกระทำนั้นเสีย ถ้าไม่ละต้องอาบัติสังฆาทิเสส ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า สงฆ์มีอำนาจในการลงโทษพระได้

ง. **อำนาจในอธิกรณ์** เช่นสิกขาบทที่ว่า ภิกษุใดพยายามล้มเลิกอธิกรณ์อันสงฆ์ได้กระทำไว้ดีแล้ว ต้องอาบัติปาจิตตีย์ นับเป็นสิกขาบทที่คุ้มครองอำนาจสงฆ์ในอธิกรณ์

จ. **อำนาจในอันระงับสิกขาบท** มิให้มีผลบังคับแก่พระ เช่น สิกขาบทว่า ภิกษุหล่อสันถัด คือเครื่องนั่งชนิดหนึ่ง พึงให้ใช้ได้ ๖ ปี ถ้าไม่ถึง ๖ ปี หล่อใหม่ ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์ดังนี้ แต่ถ้าสงฆ์ให้หล่อใหม่ได้ ก็หล่อได้ ไม่เป็นอาบัติ

๓๖. ถามเรื่องกฐิน

กฐินเป็นกุศลพิเศษ เป็นกาลทาน คือทอดได้ในเวลาที่จำกัด เป็นสังฆทาน คือถวายแก่สงฆ์ ทุกปีพุทธศาสนิกชนมีศรัทธาทอดกฐินอย่างน่าเลื่อมใส ขอถามว่า

ก. วัตถุอันเป็นกฐิน ที่เดียวนี้เขาเรียกว่า องค์กฐินนั้น คืออะไร ?

ข. ระยะเวลาไหนถึงไหน เป็นเวลาทอดกฐิน ?

ค. ระยะเวลาไหนถึงไหน เป็นเวลารับกฐิน ?

ง. ปีนี้ วันที่เท่าไร เดือนไหน เข้าระยะทอดกฐิน ?

จ. พระทุกรูป มีสิทธิในกฐินหรืออย่างไร ?

๓๖. ตอบ

ก. วัตถุอันเป็นกฐิน ที่เดียวนี้เขาเรียกว่า องค์กฐินนั้นคือ ผ้าขาวผืนหนึ่ง ที่ทายกนำมาถวายแก่สงฆ์ สงฆ์ยกให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งรับไปทำเป็นผ้า อุตตราสงฆ์ อันตรวาสก สังฆาฏิ ผืนใดผืนหนึ่ง หรือทั้งสามผืน โดยตัดเย็บย้อมทำพินทุ อธิษฐานเป็นผ้าครองให้เสร็จในวันนั้น

ข. ระยะเวลาทอดกฐิน คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงกลางเดือน ๑๒

ค. ระยะเวลารับกฐิน ก็อย่างเดียวกับระยะเวลาทอดกฐิน คือในระยะนี้ รับได้วันใดวันหนึ่ง สุดแต่เขาทอดวันไหนในปีหนึ่ง ๆ วัดหนึ่งย่อมรับกฐินได้ครั้งเดียว

ง. ปีนี้เข้าระยะทอดกฐินวันที่ ๒๙ ตุลาคม ซึ่งตรงกับแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑

จ. สิทธิในผ้ากฐินนั้นมีแก่พระ องค์ที่สงฆ์ยกผ้ากฐินนั้นให้ ส่วนสิทธิอื่น ๆ นั้น อธิบายดังนี้

พระมีสิทธิในกฐินไม่ทุกรูป ต่างกันดังนี้

พระที่จำพรรษาไม่ครบปุริมพรรษา หรือบวชพรรษาหลัง ไม่มีสิทธิในอานิสงส์กฐิน ส่วนพระที่จำพรรษาครบ มีสิทธิเท่ากันในกฐิน

พระวัดอื่นไม่มีสิทธิในอานิสงส์กฐิน ในวัดซึ่งตนมิได้จำพรรษา สิทธิในอานิสงส์ก็ไม่เท่ากัน คือ

๑. ภิกษุผู้ได้อานิสงส์กฐินแล้ว ย้ายไปอยู่วัดอื่นในเขตอานิสงส์กฐินเป็นอันหมดสิทธิในอานิสงส์กฐิน (ที่คุ้มอาบัติได้) ซึ่งเรียกว่า กฐินเดาะ

๒. พระวัดอื่นที่มาร่วมในการรับกฐินที่เรียกว่า คณะปูรกะ ไม่ได้สิทธิในอานิสงส์กฐิน

๓. พระบวชไม่ครบพรรษา หรือบวชพรรษาหลัง ไม่มีสิทธิในอานิสงส์กฐิน

๓๗. **ถามเรื่องวจีทุจจริต**

คนที่ประพฤติวจีทุจจริต เป็นคนไม่ดี พระพุทธเจ้าทรงกล่อมเกลาภิกษุให้เป็นสมณะที่ดี จึงทรงบัญญัติสิกขาบทป้องกันวจีทุจจริตไว้ครบถ้วนแล้ว ถามว่า วจีทุจจริตข้อไหนถือว่าเป็นคนไม่สุภาพ ป้องกันด้วยสิกขาบทไหน

ก. ไม่สุภาพ	ป้องกันด้วยสิกขาบทไหน ๆ
ข. โลเลอ่อง หาหลักหาเกณฑ์มิได้	,, ,, ๆ
ค. ไม่นิยมสามัคคี	,, ,, ๆ
ง. ไม่จริง	,, ,, ๆ

๓๗. ตอบพูดคำหยาบส่อว่าเป็นคนไม่สุภาพ

ก. สิกขาบทที่ป้องกันการพูดคำหยาบ คือ ภิกษุด่าภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ด่าอนุปสัมบัน ต้องทุกกฏ

ข. พูดเพ้อเจ้อเป็นวจีทุจจริตที่ส่อว่าเป็นคนโลเลอ่อง หาหลักเกณฑ์มิได้

สิกขาบทที่ป้องกันการพูดเพ้อเจ้อ คือ ภิกษุหลอกภิกษุให้กลัวผี ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หลอกอนุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ หรือสิกขาบทที่ว่า ภิกษุพูดล้อเลียนภิกษุสามเณรด้วยอักโกสวัตถุ คือ เรื่องสำหรับด่า ๑๐ ข้อ ข้อใดข้อหนึ่ง ต้องอาบัติทุพภาษิต เป็นต้น

ค. พูดส่อเสียดเป็นวจีทุจจริตที่ส่อว่าเป็นคนไม่นิยมสามัคคี (หาเรื่อง)

สิกขาบทที่ป้องกันการพูดส่อเสียด คือ ภิกษุพูดส่อเสียดภิกษุ ต้องปาจิตตีย์ ส่อเสียดอนุปสัมบัน ต้องทุกกฏ

ง. พูดปดเป็นวจีทุจจริตที่ส่อว่าเป็นคนไม่จริง

สิกขาบทที่ป้องกันการพูดปด คือ ภิกษุพูดปด ต้องปาจิตตีย์

๓๘. ถามเรื่องความผิด

ให้ตัวอย่างการกระทำอันเป็นความผิดในข้อต่อไปนี้ ข้อละตัวอย่างไม่ซ้ำกัน

ก. ผิดทางวินัยด้วย ผิดทางธรรมด้วย ฯ

ข. ผิดทางวินัย ไม่ผิดทางธัมมะ ฯ

ค. ผิดทางธัมมะ ไม่ผิดทางวินัย ฯ

ง. ผิดทางวินัยด้วย ผิดทางโลกด้วย ฯ

จ. ผิดทางวินัย ไม่ผิดทางโลก ฯ

๓๘. ตอบตัวอย่างการกระทำผิด

ก. **ผิดทางวินัยด้วย ผิดทางธัมมะด้วย** ได้แก่ การฆ่ามนุษย์ ซึ่งผิดวินัยถึงปาราชิก และผิดธัมมะ เป็นการทุจจริตในอกุศลกัมมะบทด้วย

ข. **ผิดทางวินัย ไม่ผิดทางธัมมะ** ได้แก่ การใช้ผ้าใหม่ ไม่ทำพินทุ ซึ่งทางวินัยปรับอาบัติปาจิตตีย์ แต่ไม่ผิดทางธัมมะ

ค. **ผิดทางธัมมะ ไม่ผิดทางวินัย** การกระทำผิดทางธัมมะ ไม่ผิดทางวินัย เช่น มโนทุจจริตเป็นเรื่องธัมมะทางใจ ส่วนวินัยลำพังทางใจไม่ผิด

ง. **ผิดทางวินัยด้วย ผิดทางโลกด้วย** เช่นการถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน ผิดทางวินัย เป็นอาบัติตามวัตถุ ผิดทางโลกฐานลักทรัพย์ ถึงต้องจำคุกด้วย

จ. ผิดทางวินัย ไม่ผิดทางโลก เช่น เก็บอติเรกจีวรไว้เกิน ๑๐ วัน ทางวินัยต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ ทางโลกไม่ห้าม

๓๙. ถามเรื่องการอยู่ร่วมกันโดยสันติ

การอยู่ร่วมกันโดยสันติเป็นความสงบสุข พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาให้สาวก อยู่ร่วมวัดร่วมศาสนาโดยสันติ จึงทรงบัญญัติสิกขาบท

ก. เป็นส่วนผดุงการอยู่ร่วมกัน อย่างหนึ่ง ๆ

ข. เป็นส่วนป้องกันการทำ ที่ให้การอยู่ร่วมกันไม่สันติ อย่างหนึ่ง ๆ

ขอตัวอย่างข้อละ ๓ สิกขาบท

๓๙. ตอบเรื่องการอยู่ร่วมกันโดยสันติ

การอยู่ร่วมกันโดยสันติเป็นความสุข พระพุทธเจ้าทรงปรารถนาให้สาวกอยู่ร่วมวัดร่วมศาสนาโดยสันติ จึงทรงบัญญัติสิกขาบท

ก. เป็นส่วนเหตุการอยู่ร่วมกัน เช่น

๑. สิกขาบทที่ว่า ภิกษุเข้าไปบิณฑบาตรในบ้าน ทายกถวายขนมเป็นอันมาก พึงรับได้อย่างมากเพียง ๓ บาตร ถ้าเกินกว่านี้ต้องอาบัติปาจิตตีย์ และอาหารที่ได้มา ๓ บาตรนั้น ต้องแบ่งให้ภิกษุอื่นด้วย เป็นสิกขาบทที่ให้ภิกษุแบ่งปันลาภผลให้แก่กัน ตรงกับสาราณียธรรมข้อที่ว่า แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแก่เพื่อนภิกษุสามเณร

๒. สิกขาบทที่ว่า อาหารในโรงทานที่ไม่นิยมบุคคล ภิกษุฉันในที่นั้น แล้วพึงเว้นวันหนึ่งก่อน ฉันติด ๆ กัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ นี้ก็เป็นสิกขาบทที่มีส่วนผดุงการอยู่ร่วมกันด้วยการให้รู้จักแบ่งปันลาภผลให้ผู้อื่นอันเป็นสาราณียธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันโดยสันติ

๓. สิกขาบทที่ว่า ภิกษุเห็นของ ๆ คฤหัสถ์ตกอยู่ในวัด หรือในที่อาศัย ต้องเก็บไว้ให้เจ้าของเขา

ข. เป็นส่วนป้องกันการกระทำที่ให้การอยู่ร่วมกันไม่สันติ เช่นสงฆ์

๑. สิกขาบทที่ว่า ภิกษุพากเพียรทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมให้ละการกระทำนั้นเสีย ถ้าไม่ละต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. สิกขาบทที่ว่า กุฏิมีภิกษุอยู่ก่อน ภิกษุใดเข้าไปแกล้งก่อความรำคาญ ด้วยเบียดเบียนหวังจะให้เธอหนีไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. สิกขาบทที่ว่า ภิกษุประหารภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ทั้ง ๓ สิกขาบทนี้ป้องกันการกระทำอันเป็นเหตุให้อยู่ร่วมกันไม่สันติ

๔๐. ถามเรื่องบัญญัติวินัย

พระพุทธเจ้าทรงพระกรุณาแก่สาวกเป็นอย่างยิ่ง แต่เหตุไฉนจึงทรงบัญญัติวินัยกำหนดโทษไว้ ?

๔๐. ตอบเรื่องบัญญัติวินัย

พระพุทธเจ้าทรงกรุณาแก่สาวกเป็นอย่างยิ่ง แต่ที่ต้องทรงบัญญัติวินัยกำหนดโทษไว้ ก็เพื่อประโยชน์ที่จะให้เป็นระเบียบปฏิบัติของภิกษุทั้งหลาย เพื่อความเรียบร้อยน่าดูของหมู่ เพราะพระภิกษุทั้งหลายย่อมมาจากบุคคลต่าง ๆ กัน ทั้งวัยวุฒิ เปรียบเหมือนดอกไม้ต่างชนิด ต่างสีต่างกลิ่นกัน เมื่อมารวมกันจึงจำต้องมีวินัย ซึ่งเปรียบเหมือนเส้นด้ายที่ใช้ร้อยมาลัย ย่อมยึดดอกไม้ต่างชนิดให้อยู่รวมกันในลักษณะที่น่าดูได้ ทั้งยังป้องกันการกระจัดกระจายของดอกไม้ ซึ่งเปรียบเหมือนภิกษุทั้งหลายอีกด้วย ทั้งเป็นการให้ตั้งอยู่ในสัทธรรมด้วยดี ให้เป็นที่ควรแก่การเลื่อมใสกราบไหว้บูชา เพราะภิกษุย่อมเป็นกำลังสำคัญยิ่งในบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ในอันที่จะนำพระศาสนาไปสู่ความเจริญ การที่ภิกษุจะสามารถประกอบภารกิจนี้ให้บริสุทธิ์ได้ จำต้องมีวินัยเป็นเครื่องยึดถือ เป็นบรรทัดฐานให้ดำเนินอยู่ในแนวเดียวกัน ป้องกันไม่ให้ภิกษุประพฤตินอกลู่นอกทาง อันอาจเป็นทางนำความเสื่อมโทรมมาสู่พุทธศาสนา พระองค์เห็นการณ์ไกล จึงได้ทรงบัญญัติวินัยกำหนดโทษไว้เพื่อป้องกันภิกษุมิให้ออกนอกลู่นอกทาง ซึ่งถ้าจะประมวลความมุ่งหมายของการบัญญัติวินัยแล้วจะเห็นได้ดังนี้ คือ

๑. เพื่อป้องกันมิให้เป็นคนเหี้ยมโหด
๒. เพื่อป้องกันมิให้เป็นคนลวงโลกเลี้ยงชีพ
๓. เพื่อป้องกันมิให้เป็นคนประพฤติเลวทราม
๔. เพื่อป้องกันมิให้เป็นคนประพฤติเสียหาย
๕. เพื่อป้องกันมิให้เป็นคนเล่นซุกซน
๖. ทรงคล้อยตามความนิยมในสมัยนั้น (ในสมัยที่ทรงบัญญัติ)
๗. เพื่อเป็นระเบียบของภิกษุ ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีประโยชน์มากมาย เช่น
    ๑. เพื่อความดีของหมู่ (คือความดีของสงฆ์)
    ๒. เพื่อความสำราญของหมู่ (คือความสำราญของสงฆ์)
    ๓. เพื่อป้องกันภิกษุผู้เก้ออยาก (คือผู้หน้าด้าน ภิกษุอลัชชี)
    ๔. เพื่อความสำราญของภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก
    ๕. เพื่อความไม่เกิดขึ้นของอาสวะที่มีอยู่ในปัจจุบัน

๖. เพื่อความไม่เกิดขึ้นของอาสวะที่จะมีขึ้นในภายหน้า

๗. เพื่อความนับถือเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส

๘. เพื่อความเจริญในความเลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว

๙. เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม

๑๐. เพื่ออนุเคราะห์วินัยด้วยกัน พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัย ด้วยความมุ่งหมายและประโยชน์ดังกล่าวแล้ว

๔๑. ถามเรื่องวินัยเป็นประโยชน์แก่คฤหัสถ์

วินัยเป็นระเบียบปฏิบัติของพระก็จริง แต่มีหลายสิกขาบท ถ้าคฤหัสถ์นำไปปฏิบัติ ก็เป็นประโยชน์แก่ตนเอง อ้างมา ๕ สิกขาบท นอกจากที่บัญญัติไว้แล้ว ในกฎหมายทางราชอาณาจักร ฯ

๔๑. ตอบเรื่องวินัยเป็นประโยชน์แก่คฤหัสถ์

๑. **สิกขาบทที่ว่า** ห้ามภิกษุอยู่ในที่ลับกับหญิงตัวต่อตัว คฤหัสถ์อยู่ตัวต่อตัวกับลูกเขาเมียเขา อาจถูกทำร้าย หรือถูกสงสัยไปในทางทุจจริต ถ้าคฤหัสถ์ปฏิบัติตามข้อนี้ก็ปลอดภัยเป็นประโยชน์

๒. **สิกขาบทที่ว่า** ภิกษุดื่มสุราหรือน้ำเมาต้องปาจิตตีย์ คฤหัสถ์นำไปใช้ก็เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง เพราะเมื่อไม่ดื่มสุราก็ย่อมไม่เสียทรัพย์ ร่างกายก็แข็งแรง ไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บเป็นการไม่ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ไม่ต้องได้รับอันตรายต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลของการดื่มสุราอีกมากมาย

๓. **สิกขาบทที่ว่า** ภิกษุเอาเตียง ตั่ง ฟูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งที่กลางแจ้ง เมื่อจะหลีกไปที่อื่นไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ข้อนี้คฤหัสถ์จะนำไปใช้ก็เป็นประโยชน์ คือทำให้รู้จักรักษาของไม่ให้เสียไม่ให้หายของใช้ทน ใช้ได้นาน คนที่มีนิสัยเช่นนี้เมื่อนำของ ๆ ผู้อื่นไปใช้ ก็ย่อมรักษาของนั้น จะไปขอร้องหยิบยืมของใคร เขาก็เต็มใจให้ นับว่าเป็นประโยชน์แก่ตนเองได้

๔. **สิกขาบทที่ว่า** ภิกษุบริโภคน้ำที่มีตัวสัตว์ (เช่นดื่มน้ำ) ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สิกขาบทนี้ถ้าคฤหัสถ์เอาไปใช้ก็จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง ด้วยการช่วยให้เป็นคนไม่มักง่าย ก่อนจะดื่มน้ำก็ควรพิจารณาดูเสียก่อน เพราะการดื่มน้ำมีตัวสัตว์อาจเป็นอันตรายแก่ตัวเอง โดยเจ็บป่วยหรือถึงตายได้

๕. สิกขาบทที่ว่า ภิกษุนั่งทับก็ดี นอนทับก็ดี บนเตียงหรือตั่งที่มิได้มีขาตรึงติดอยู่กับพื้น ซึ่งเขาวางไว้บนร่างร้าน สำหรับเก็บของบนกุฏิ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สิกขาบทนี้ ก็เป็นประโยชน์แก่คฤหัสถ์ที่จะนำไปใช้ เพราะการนั่งในที่เช่นนั้น ในลักษณะเช่นนี้ เป็นความประมาทอาจตกลงมาถูกคนอื่นตาย หรือตัวเองตายได้ ฯ

๔๒. ถามเรื่องบริกขาร

ก. จดรายชื่อบริกขาร ที่ผู้จะบวชเป็นพระต้องเตรียมไว้ให้ครบ

ข. บวชแล้วต้องไม่เห็นแก่ปากแก่ท้องหรือความสุขอย่างคฤหัสถ์ ท่านให้อาศัยนิสสัย ๔ ปัจจัย ๔ เป็นอยู่ ขอฟังนิสสัย ๔ และปัจจัย ๔ นั้น

๔๒. ตอบเรื่องบริกขาร

ก. ผู้ที่จะบวชเป็นพระ ต้องมีบริกขารครอบทั้ง ๘ อย่าง คือ

๑. สังฆาฏิ	๕. บาตร
๒. จีวร	๖. กระบอกกรองน้ำ
๓. สบง	๗. กล่องใส่เข็มและเข็ม, ด้าย
๔. ประคดเอว	๘. มีดโกน, และหินลับมีด

ข. ผู้ที่บวชแล้วต้องเป็นคนสันโดษด้วยปัจจัยที่มีอยู่ ไม่เป็นคนมักง่ายเห็นแก่ปากแก่ท้อง ต้องอาศัยปัจจัย ๔ และนิสสัย ๔ ตามสมควรแก่สมณะเพศ นิสสัย ๔ และปัจจัย ๔ นั้นมีดังนี้

นิสสัย ๔ คือ ๑. เที่ยวบิณฑบาตร ๒. นุ่งห่มผ้าบังสกุล ๓. อยู่โคนต้นไม้ ๔. ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า

ปัจจัย ๔ คือ

๑. จีวร (ไตรจีวร) สำหรับนุ่งห่มเพียงเพื่อบำบัด หนาว เย็น ร้อน เหลือบ ยุง และอันตรายอันอาจเกิดขึ้น

๒. บิณฑบาตร ได้แก่ก้อนข้าวที่ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตรได้มาเพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป ไม่ได้ฉันเพื่อบำรุงร่างกายให้อ้วนท้วนสมบูรณ์

๓. เสนาสนะ ได้แก่ กุฏิวิหาร และเสื่อปูนอน หมอน มุ้ง เพื่อกันความชื้น แฉะ และเชื้อโรค

๔. คิลานเภสัช ได้แก่ยารักษาโรค เพื่อบำบัดอาการที่โรคเกิดขึ้นให้หายขาดหรือทุเลาเบาบางลง ทั้งนิสสัย ๔ และปัจจัย ๔ นี้ ภิกษุผู้บวชแล้วต้องสันโดษไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง และหาความสุขอย่างคฤหัสถ์ อันผิดจากสมณะเพศวิสัย

๔๓. ถามเรื่องวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นเครื่องบอกว่าเจริญเป็นหลักฐาน พระพุทธศาสนาก็มีวัฒนธรรม จึงเจริญเป็นหลักฐาน มาจนบัดนี้ถึงปีที่ ๒๕๕๐ นี้แล้ว วัฒนธรรมคือ เนติธรรม วัตถุธรรม สหธรรม จงอ้างหลักฐานมายืนยันอย่างละ ๓ ข้อ

๔๓. ตอบเรื่องวัฒนธรรม

วัฒนธรรมทางเนติธรรม คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายรวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนก็มีความผิดตามกฎหมาย จะมีเจตนาหรือไม่ก็ตาม ในพระวินัย ก็มีการปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ละเมิด และไม่เชื่อถือ มีสิกขาบทยืนยันวัฒนธรรม ทางเนติธรรม ดังต่อไปนี้ คือ

๑. ภิกษุแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย ต้องปาราชิก

๒. ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อต่อพระวินัย ต้องปาจิตตีย์

๓. เมื่อสงฆ์กำลังประชุมกันตัดสินข้อความข้อหนึ่ง ภิกษุใดอยู่ในที่ประชุมนั้น จะหลีกไปในขณะที่ตัดสินข้อนั้นยังไม่เสร็จ ไม่ให้ฉันทะก่อนลุกไปเสีย ต้องปาจิตตีย์ วัฒนธรรมทางวัตถุธรรม เช่น เครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนเคหะสถาน บ้านเรือน

ในพระพุทธศาสนาก็มีวัฒนธรรมทางนี้เหมือนกัน มีสิกขาบทยืนยันดังต่อไปนี้ คือ

๑. ภิกษุทำเตียงหรือตั่ง พึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วพระสุคต เว้นไว้แต่แม่แคร่ ถ้าทำให้เกินกำหนดนี้ ต้องปาจิตตีย์ ต้องตัดให้ได้ประมาณเสียก่อน จึงแสดงอาบัติตก

๒. ภิกษุทำจีวรให้เท่าจีวรพระสุคตก็ดี เกินกว่านั้นก็ดี ต้องปาจิตตีย์

๓. ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ประมาณ ถ้าทำให้เกินประมาณ ต้องปาจิตตีย์ วัฒนธรรมทางสหธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในพระวินัย มีทั้งทางผดุงการอยู่ร่วมกัน และป้องกันการกระทำที่ทำให้การอยู่ร่วมกันไม่สันติ มีสิกขาบทยืนยันดังต่อไปนี้ คือ

๑. ภิกษุรู้อยู่ น้อมลาภที่ทายกเขาตั้งใจจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องปาจิตตีย์

๒. ภิกษุให้ฉันทะ คือความยอมให้ทำสังฆกรรมที่เป็นธรรมแล้ว ภายหลังกลับติเตียนสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น ต้องปาจิตตีย์

๓. ภิกษุพากเพียรเพื่อจะทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้น ถ้าไม่ละ ต้องสังฆาทิเสส

๔๔. ถามเรื่องอาบัติ

ก. อาบัติคืออะไร

ข. เป็นอาบัติเพราะทำหรือเพราะไม่ทำ ให้ตัวอย่าง

ค. ไม่ละเมิดวินัยก็ไม่เป็นอาบัติ อย่างไรจึงไม่เป็นการละเมิดวินัย

๔๔. ตอบเรื่องอาบัติ

ก. อาบัติ คือกิริยาที่ล่วงละเมิดพระบัญญัติ อันมีโทษเหนือตนอยู่ แปลว่าความต้อง

ข. **เป็นอาบัติเพราะทำ** คือ ทำในที่อื่นจากที่อันสงฆ์แสดงที่ให้แล้ว หรือทำในที่อันสงฆ์แสดงให้แล้วนั้น แต่ทำให้เกินประมาณ จัดเป็นอาบัติต้องเพราะทำ

เป็นอาบัติเพราะไม่ทำ คือ ไม่ขอให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อนแล้วทำลงไป จัดเป็นอาบัติต้องเพราะไม่ทำ

ยกตัวอย่าง เช่น สิกขาบทที่ ๖ แห่งสังฆาทิเสสว่า ภิกษุสร้างกุฎีที่ต้องก่อและโบกด้วยปูนหรือดิน ซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ จำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณโดยยาวเพียง ๑๒ คืบพระสุคต โดยกว้างเพียง ๗ คืบ วัดในร่วมใน และต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้ก่อน ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้ก็ดี ทำให้เกินประมาณก็ดี ต้องสังฆาทิเสส

ค. พระพุทธบัญญัติที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จะเป็นฝ่ายสิกขาบทที่มีเจตนาในทางกุศลหรืออกุศลก็ตาม โดยที่สุดแม้สิกขาบทที่บัญญัติห้ามไว้ทุก ๆ สิกขาบท กิริยาที่ภิกษุจะละเมิดทางกายทางวาจา หรือกายกับจิต วาจากับจิต ตามสมุฏฐานทั้ง ๖ สมุฏฐานใด ๆ ก็ตาม ซึ่งเราถือว่าเป็นระเบียบของพระวินัยแล้ว ภิกษุงดเว้นไม่ยอมละเมิด ปฏิบัติแต่ข้อที่พระองค์ทรงอนุญาตแล้วเท่านั้น จัดว่าเป็นการประพฤติตามพระวินัย ไม่เป็นอาบัติ

หากไม่ปฏิบัติตามยอมละเมิด ก็จัดว่าต้องอาบัติเพราะละเมิดข้อห้ามของพระพุทธเจ้าที่บัญญัติไว้แล้วนั้น

สรุปความแล้ว พระบัญญัติที่ทรงตั้งไว้ ถ้าเป็นฝ่ายไม่ผิด ภิกษุประพฤติตามเรียกว่า **ประพฤติตามพระวินัย** ถ้าพระบัญญัติที่ทรงตั้งไว้ เป็นฝ่ายที่ทรงห้ามปรามการกระทำทั้งหมด หากภิกษุดื้อดึง ประพฤติผิดเข้า **จัดเป็นการละเมิดวินัย**

๔๕. ถามเรื่องวิบัติ

ก. ประพฤติอย่างไร เป็นอะไรวิบัติ

ข. วิบัติทั้งหมดนั้น อะไรวิบัติเป็นร้ายที่สุด เพราะเหตุไร

ค. วิบัติทั้งหมดนั้นพระประพฤติพระก็เสื่อมเสีย ทำให้วงการศาสนาวุ่นวายไม่สงบ แม้คฤหัสถ์ประพฤติคฤหัสถ์ก็เสื่อมเสีย วงการบ้านเมืองวุ่นวายไม่สงบเหมือนกัน ขอพึงอธิบายเป็นข้อ ๆ โดยย่อ ๆ พอให้เห็นว่า วิบัติข้อไหน ทำให้วุ่นวายไม่สงบอย่างไร

๔๕. ตอบเรื่องวิบัติ

ก. พระประพฤติผิดเช่น ฆ่าสัตว์เป็นต้น เป็นสีลวิบัติ

พระประพฤติผิดเช่น คนองกายวาจา เข้าไปสู่ละแวกบ้าน ห่มจีวรไม่เรียบร้อย พูดไม่สำรวม เป็นอาจารวิบัติ

พระหาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เป็นอาชีววิบัติ

ข. ในบรรดาวิบัติทั้งหมด วิบัติข้อที่ว่า ทิฏฐิวิบัติ เป็นอันร้ายแรงที่สุด เพราะเหตุว่า การกระทำต่าง ๆ ทำดี ทำชั่ว ย่อมส่อออกมาจากทิฏฐิทั้งนั้น ถ้าหากทิฏฐิเห็นไปในทางถูกทางชอบ ก็เป็นอันใช้ได้และดียิ่ง ถ้าเห็นไม่ถูกประพฤติลงไปเป็นอันใช้ไม่ได้เลย เพราะอาศัยทิฏฐิเท่านั้น บ่งให้ทำและเป็นต้นเหตุ

ค. **สีลวิบัติ** อธิบายว่า ความเป็นผู้ประพฤติตนเป็นคนทุศีล ไม่มีการสังวรไม่สำรวมกายวาจาใจในศีลข้อนั้น ๆ เช่น ฆ่ามนุษย์ ถ้าหากพระประพฤติเข้า ก็ทำให้คณะสงฆ์เดือดร้อนวุ่นวาย ถ้าคฤหัสถ์ประพฤติเข้า ก็ทำให้วงการบ้านเมืองเดือดร้อนเช่นกัน

อาจารวิบัติ อธิบายว่า ความเป็นผู้ไม่รักษามรรยาท หรือรักษาระเบียบวินัย เช่นไม่รักษาระเบียบการประชุมมีตะโกนส่งเสียงอึกทึก ถ้าพระประพฤติเข้าก็ทำให้เกิดการเสียหายแก่สงฆ์ ถ้าคฤหัสถ์ประพฤติเข้า ทำให้สังคมรังเกียจ

ทิฏฐิวิบัติ อธิบายว่า ความเป็นผู้เห็นผิดจากคลองธรรม จากระเบียบวินัย เช่นการฆ่ามนุษย์ ถือว่าผิดคลองธรรมผิดกฎหมาย ถ้าพระประพฤติเข้า วงการสงฆ์ก็เดือดร้อน ถ้าคฤหัสถ์ประพฤติเข้า บ้านเมืองก็วุ่นวาย

อาชีววิบัติ อธิบายว่า ความเป็นอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตในทางทุจจริตเช่น การลักฉ้อหรือการขอที่เป็นอเนสนา ๒๑ ประการ เป็นต้น พระประพฤติเข้าก็ทำให้สงฆ์เดือดร้อน คฤหัสถ์ประพฤติผิด ทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย ดังนี้

๔๖. ถามเรื่องวินัยกับธัมมะ

ให้ตัวอย่างข้อละ ๒ สิกขาบท เพื่อยืนยันข้อต่อไปนี้

ก. ทำอะไรเป็นอะบัติอะไร เป็นผิดธรรมข้อไหน

ข. ทำอะไรเป็นอาบัติอะไร แต่ไม่ผิดธรรมะ

ค. ทำอะไรเป็นอาบัติอะไร เป็นโลกวัชชะ

ง. ทำอะไรเป็นอาบัติอะไร ไม่เป็นโลกวัชชะ

๔๖. ตอบเรื่องวินัยกับธัมมะ

ก. ที่เป็นผิดวินัยและธัมมะ ตัวอย่าง เช่น

๑. ภิกษุมีเถยจิตแล้ว ขะโมยเอาของ ๆ คนอื่นมา เกินกว่า ๕ มาสกเป็นปาราชิก เป็นผิดวินัย และผิดธัมมะข้อว่าโลภะ

๒. ภิกษุแกล้งฆ่ามนุษย์ให้ตาย เป็นผิดวินัย ต้องปาราชิก และผิดธัมมะข้อที่ว่าโทสะประทุษร้ายเขา

ข. ผิดวินัย แต่ไม่ผิดธัมมะ ตัวอย่าง เช่น

๑. ภิกษุหล่อสันถัตด้วยขนเจียมเจือด้วยไหม ต้องนิสสัคคิยะปาจิตตีย์ เป็นผิดวินัย แต่ไม่ผิดธัมมะ

๒. ภิกษุสอนธรรมแก่อนุปสัมบัน ถ้าว่าพร้อมกัน ต้องปาจิตตีย์ ผิดวินัย แต่ไม่ผิดธัมมะ

ผิดวินัยแลเป็นโลกวัชชะ ตัวอย่าง เช่น

๑. ภิกษุดื่มน้ำเมา ผิดวินัยต้องปาจิตตีย์ ทั้งเป็นโลกวัชชะ

๒. ภิกษุเสพเมถุน ผิดวินัยต้องปาราชิก ทั้งเป็นโลกวัชชะ

ง. ผิดวินัย แต่ไม่เป็นโลกวัชชะ ตัวอย่าง เช่น

๑. ภิกษุทรงอติเรกจีวรไว้ได้เพียง ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง ถ้าให้เกิน ๑๐ วันไป เป็นผิดวินัย ต้องนิสสัคคิยะปาจิตตีย์ แต่ไม่เป็นโลกวัชชะ โลกไม่ติเตียน

๒. ภิกษุขุดเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นขุดก็ดี ซึ่งแผ่นดิน เป็นผิดวินัย ต้องปาจิตตีย์ แต่ไม่เป็นโลกวัชชะ

๔๗. ถามเรื่องอาบัติเฉพาะกาลเวลา

อาจเป็นอาบัติอะไร เพราะละเมิดวินัยข้อไหน ในเวลาที่ระบุไว้นี้ ไม่นับอาบัติที่เป็นได้ทุกเวลา

ก. เฉพาะเช้ารุ่งอรุณถึงจดเที่ยง

ข. เฉพาะเที่ยงถึงจดพลบค่ำ

ค. เฉพาะกลางคืน

๔๗. ตอบเรื่องอาบัติเฉพาะกาลเวลา

ก. เฉพาะเช้ารุ่งอรุณถึงจดเที่ยง อาจเป็นอาบัติได้ดังนี้ คือ

๑. ภิกษุรับนิมนต์ด้วยโภชนทั้ง ๕ แล้ว จะไปในที่อื่นจากที่นิมนต์นั้น ในเวลาก่อนฉันก็ดี ฉันกลับมาแล้วก็ดี ต้องบอกลาภิกษุที่มีอยู่ในวัดก่อนจึงไปได้ ถ้าไม่ลาก่อนเที่ยวไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่สมัยคือหน้าจีวรกาลและเวลาทำจีวร

๒. ภิกษุฉันค้างอยู่ มีผู้เอาโภชนทั้ง ๕ อย่างใดอย่างหนึ่งเข้ามาประเคน ห้ามเสียแล้ว ลุกจากที่นั่งนั้นแล้ว ฉันของเคี้ยวของฉันที่ไม่เป็นเดนของภิกษุไข้ หรือไม่ได้ทำวินัยกรรม ต้องปาจิตตีย์

๓. ภิกษุรู้อยู่ว่า ภิกษุอื่นห้ามข้าวแล้ว คิดจะยกโทษเธอแกล้งเอาของเคี้ยวของฉันที่ไม่เป็นเดนภิกษุไข้ ไปล่อให้เธอฉัน ถ้าเธอฉันแล้ว ต้องปาจิตตีย์

๔. ภิกษุฉันของเคี้ยวของฉันที่เป็นสันนิธิ คือรับประเคนไว้ค้างคืน ต้องปาจิตตีย์

ข. เฉพาะเที่ยงถึงจดพลบค่ำ อาจเป็นอาบัติได้ดังนี้ คือ

๑. ภิกษุรับประเคนอาหารในเวลาวิกาล แม้ไม่ได้ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๒. ภิกษุฉันอาหารในเวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์

๓. ภิกษุเข้าบ้านไม่บอกลาภิกษุอื่นที่มีอยู่ในวัดก่อน ในเวลาวิกาล ต้องปาจิตตีย์

ค. เฉพาะกลางคืน อาจเป็นอาบัติได้ดังนี้ คือ

๑. ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวร แม้คืนหนึ่ง ต้องนิสสัคคิยะปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ได้สมมติ

๒. ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน เกินกว่า ๓ คืน ต้องปาจิตตีย์

๓. ภิกษุนอนในที่มุงที่บังอันเดียวกับมาตุคาม แม้ในคืนแรก ต้องปาจิตตีย์

๔. ภิกษุที่สงฆ์สมมติแล้ว สอนนางภิกษุณีตั้งแต่พระอาทิตย์ตกไปแล้ว ต้องปาจิตตีย์

๔๘. ถามเรื่องกฐิน

เป็นพระอยู่ควรรู้เรื่องกฐินไว้เผื่อใครเขาทอดกฐินจะได้ทำถูก เป็นคฤหัสถ์ก็ควรรู้ไว้เผื่อตนเองทอดบ้าง เผื่อช่วยเขาบ้าง บวชแล้วสึกไปยิ่งควรรู้ไว้เผื่อใครเขารู้ว่าเคยบวชแล้วเขาถาม ไม่รู้เสียหน้า

ก. สิ่งที่เป็นกฐินคืออะไร ถวายได้ในเวลาไหน ถวายในที่ใด ถวายแก่ใคร พระกี่รูปจึงรับกฐินได้ รับแล้วมอบให้แก่ใคร ใครเป็นผู้มอบ มอบในที่ใด ผู้รับมอบรับแล้วทำอย่างไรต่อไป คำกรานกฐินว่ากะไร

๔๘. ตอบเรื่องกฐิน

ก. ๑. สิ่งที่เป็นกฐินคือ ผ้าขาวผืนหนึ่งที่ทายกถวายจำนงค์เพื่อให้เป็นองค์กฐิน

๒. ถวายได้ในเขตกำหนดเวลาตั้งแต่ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำกลางเดือน ๑๒

๓. ถวายที่ใดก็ได้ แต่มักนิยมกันทำในเขตสีมา หรือในโบสถ์

๔. ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดนั้น

๕. พระ ๕ รูปขึ้นไปจึงรับกฐินได้

๖. รับแล้วมอบแก่ภิกษุรูปหนึ่งรูปใดที่สงฆ์เห็นสมควร คือ

๑. ผู้เป็นอาวุโสในสงฆ์

๒. เป็นผู้มีจีวรชำรุด

๓. เป็นผู้มีจีวรอันเก่าคร่ำคร่า

๔. เป็นผู้ฉลาดในวินัยกรรมเรื่องของกฐิน

๕. เป็นผู้สามารถทำให้เสร็จในวันนั้น

โดยปกติปัจจุบันนี้มักได้แก่ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส

๗. สงฆ์เป็นผู้มอบโดยญัตติทุติยกรรมวาจา

๘. มอบในเขตสีมา นอกสีมาใช้ไม่ได้

๙. ผู้รับมอบแล้ว ต้องทำกิจดังต่อไปนี้ คือ

๑. ทำการตัดเย็บ

๒. ย้อม

๓. ทำพินทุ

๔. ทำอธิษฐานและ

๕. การกาลด้วย สบง หรือจีวร และสังฆาฏิ ผืนใดผืนหนึ่งหรือทั้ง ๓ ผืนก็ได้ แลต้องทำให้เสร็จในวันนั้น

๑๐. คำกาลกฐินว่า อตฺถตํ ภนฺเต สงฺฆสฺสกฐินํ ธมฺมิโกกฐินตฺถาโร อนุโมทามิ ฯ

พิมพ์ที่
บริษัท **ร.ประมวลกิจ** จำกัด
เลขที่ 354 สวนหลวง 4 อ.ปทุมวัน พระนคร
โทร. 34470
นายจำเริญ ศุขประเสริฐ
ผู้พิมพ์ และ ผู้โฆษณา 2511

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก
๙	๒๕	ปฏิปฏิบัตดี	ปฏิบัติดี
๑๐	๖	อฏฐี	อฏฺฐี
๑๐	๑๔	มหณฺโว	มหณฺณโว
๑๒	๖	ภวโต	ภควโต
๑๒	๑๓	อนิจฺจา	อนิจฺจํ
๑๒	๒๒	ต่อพระภาค	ต่อพระผู้มีพระภาค
๑๒	๒๓	สัมพุธเจ้านั้น	สัมพุทธเจ้า
๑๖	๙	วิญญูใน	วิญญูชน
๑๖	๒๘	สรีรณฺจิชีวิตณฺท	สรีรณฺชีวิตณฺจิทํ
๑๗	๑๗	สงฺฆานุสติ	สงฺฆานุสฺสติ
๓๐	๒๑	ดูตงมความ	ดูตามความ
๓๐	๒๓	เรื่องเดียว	เรื่องเดียวกัน
๓๕	๓	โมทะ	โมหะ
๓๕	๒๕	คนตาบอก	คนตาบอด
๓๗	๗	ถ้ ทำ	ถ้าทำ
๓๗	๑๘	อภิณพะ	อภิณหะ
๓๙	๑๕	แปรไปเลี่ยนไป	แปรไปเปลี่ยนไป
๔๒	๒๗	ทำให้ผู้สึก	ทำให้รู้สึก
๔๓	๑๓	หมูเป็นไก่	หมูเป็ดไก่
๔๓	๒๖	ทรุดโทราม	ทรุดโทรม
๔๓	๒๗	ทุกขฺ	ทุกขํ
๔๔	๒๓	ให้ผู้ตาย	ให้เทวดา
๔๖	๒๑	ว่าดีแล้ว	ว่าทำดีแล้ว
๕๒	๑๒	เป็นเหตุเป็กผล	เป็นเหตุเป็นผล
๕๓	๑	ข้อไหนเป็บเหตุ	ข้อไหนเป็นเหตุ
๕๓	๑๐	จัดเข้าใจ	จัดเข้าใน
๕๕	๒๓	ธรรมเข่นไร	ธรรมเช่นไร

แก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำผิด	คำถูก
๕๗	๗	ก้าวหน้าไต้	ก้าวหน้าได้
๕๗	๑๗	โหหิ	โหติ
๖๐	๑๗	ทุกขย่าง	ทุกอย่าง
๖๑	๒๒	ทุกชะ	ทุกขัง
๖๑	๒๒	เมือนกัน	เหมือนกัน
๖๑	๒๘	ไมทรี	ไมตรี
๖๒	๑๓	เสบอต้น	เสมอต้น
๖๔	๒๖	บริสุทธ	บริสุทธิ์
๖๖	๑	กินสูกหว้า	กินลูกหว้า
๖๗	๓	แป้นแข็ง	แข้นแข็ง
๗๕	๑๐	ปางหนึ่งไรียกว่า	ปางหนึ่งเรียกว่า
๗๕	๒๓	พระองคํ	พระองค์
๗๖	๕	เมือมีพระ	เมื่อวันพระ
๗๘	๕	ถือลื่อมใส	ถือเลื่อมใส
๗๘	๑๙	รูปดียว	รูปเดียว
๘๒	๒๒	สานุสติ	สานุสสติ
๙๙	๙	หนฺทฺทานิ	หนฺททานิ
๑๑๑	๑๐	ให้ฉันก่อน	ให้ฉันทะก่อน
๑๑๑	๑๖	ให้ฉันก่อน	ให้ฉันทะก่อน
๑๑๒	๒๑	ทางมารยาท	ทางมรรยาท
๑๑๘	๘	เอาชูนม	เอาขนม
๑๑๙	๑๕	เหม็นถืงอยู่	เหม็นหือยู่
๑๒๒	๘	ต้ำตาล	น้ำตาล
๑๓๐	๒๓	ต้องปาจิตตีย์	ต้องนิสสัคคีย-ปาจิตตีย์
๑๓๒	๒๗	เป็นอะบัติ	เป็นอาบัติ